ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

สํยุตฺตนิกาโย

นิทานวโคฺค

๑. นิทานสํยุตฺตํ

๑. พุทฺธวโคฺค

๑. ปฏิจฺจสมุปฺปาทสุตฺตํ

๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ; ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจสมุปฺปาโท? อวิชฺชาปจฺจยา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ; วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ; นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ; สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส; ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจสมุปฺปาโทฯ

‘‘อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ; วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ; นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ; สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ; ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ; เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ; ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. วิภงฺคสุตฺตํ

๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ วิภชิสฺสามิฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจสมุปฺปาโท? อวิชฺชาปจฺจยา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ; วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ; นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ; สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส; ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ชรามรณํ? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก; อยํ วุจฺจติ ชราฯ ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเฬวรสฺส นิกฺเขโป ( ) [(ชีวิตินฺทฺริยสฺส อุปจฺเฉโท) (สฺยา. กํ.) เอวมุปริปิ, อฏฺฐกถายํ ปน น ทิสฺสติ], อิทํ วุจฺจติ มรณํฯ อิติ อยญฺจ ชรา, อิทญฺจ มรณํฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ชรามรณํฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, ชาติ? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ ขนฺธานํ ปาตุภาโว อายตนานํ ปฏิลาโภฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ชาติฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ภโว? ตโย เม, ภิกฺขเว, ภวา – กามภโว, รูปภโว, อรูปภโวฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภโวฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อุปาทานํ? จตฺตาริมานิ, ภิกฺขเว, อุปาทานานิ – กามุปาทานํ, ทิฏฺฐุปาทานํ, สีลพฺพตุปาทานํ, อตฺตวาทุปาทานํฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อุปาทานํฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, ตณฺหา? ฉยิเม, ภิกฺขเว, ตณฺหากายา – รูปตณฺหา, สทฺทตณฺหา, คนฺธตณฺหา, รสตณฺหา, โผฏฺฐพฺพตณฺหา, ธมฺมตณฺหาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ตณฺหาฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, เวทนา? ฉยิเม, ภิกฺขเว, เวทนากายา – จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา, โสตสมฺผสฺสชา เวทนา, ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา, ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา, กายสมฺผสฺสชา เวทนา, มโนสมฺผสฺสชา เวทนาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, เวทนาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ผสฺโส? ฉยิเม, ภิกฺขเว, ผสฺสกายา – จกฺขุสมฺผสฺโส, โสตสมฺผสฺโส, ฆานสมฺผสฺโส, ชิวฺหาสมฺผสฺโส, กายสมฺผสฺโส, มโนสมฺผสฺโสฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ผสฺโสฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, สฬายตนํ? จกฺขายตนํ, โสตายตนํ, ฆานายตนํ, ชิวฺหายตนํ, กายายตนํ, มนายตนํ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สฬายตนํฯ

“กตมญฺจ , ภิกฺขเว, นามรูปํ? เวทนา, สญฺญา, เจตนา, ผสฺโส, มนสิกาโร – อิทํ วุจฺจติ นามํฯ จตฺตาโร จ มหาภูตา, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํฯ อิทํ วุจฺจติ รูปํฯ อิติ อิทญฺจ นามํ, อิทญฺจ รูปํฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นามรูปํฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ? ฉยิเม, ภิกฺขเว, วิญฺญาณกายา – จกฺขุวิญฺญาณํ, โสตวิญฺญาณํ, ฆานวิญฺญาณํ, ชิวฺหาวิญฺญาณํ, กายวิญฺญาณํ, มโนวิญฺญาณํฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํฯ

“กตเม จ, ภิกฺขเว, สงฺขารา? ตโยเม, ภิกฺขเว, สงฺขารา – กายสงฺขาโร, วจีสงฺขาโร, จิตฺตสงฺขาโรฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สงฺขาราฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, อวิชฺชา? ยํ โข, ภิกฺขเว, ทุกฺเข อญฺญาณํ, ทุกฺขสมุทเย อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรเธ อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณํฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อวิชฺชาฯ

‘‘อิติ โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ปฏิปทาสุตฺตํ

๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘มิจฺฉาปฏิปทญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ สมฺมาปฏิปทญฺจฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, มิจฺฉาปฏิปทา? อวิชฺชาปจฺจยา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, มิจฺฉาปฏิปทาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, สมฺมาปฏิปทา? อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมาปฏิปทา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. วิปสฺสีสุตฺตํ

๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘วิปสฺสิสฺส, ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปุพฺเพว สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘กิจฺฉํ วตายํ โลโก อาปนฺโน ชายติ จ ชียติ จ มียติ จ จวติ จ อุปปชฺชติ จฯ อถ จ ปนิมสฺส ทุกฺขสฺส นิสฺสรณํ นปฺปชานาติ ชรามรณสฺสฯ กุทาสฺสุ นาม อิมสฺส ทุกฺขสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญายิสฺสติ ชรามรณสฺสา’’’ติ?

‘‘อถ โข ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ ชรามรณํ โหติ, กึปจฺจยา ชรามรณ’นฺติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ชาติยา โข สติ ชรามรณํ โหติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’’นฺติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ ชาติ โหติ, กึปจฺจยา ชาตี’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ภเว โข สติ ชาติ โหติ, ภวปจฺจยา ชาตี’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ ภโว โหติ, กึปจฺจยา ภโว’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘อุปาทาเน โข สติ ภโว โหติ, อุปาทานปจฺจยา ภโว’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ อุปาทานํ โหติ, กึปจฺจยา อุปาทาน’นฺติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ตณฺหาย โข สติ อุปาทานํ โหติ, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทาน’’’นฺติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ ตณฺหา โหติ, กึปจฺจยา ตณฺหา’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย

อภิสมโย – ‘เวทนาย โข สติ ตณฺหา โหติ, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ เวทนา โหติ, กึปจฺจยา เวทนา’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ผเสฺส โข สติ เวทนา โหติ, ผสฺสปจฺจยา เวทนา’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ ผโสฺส โหติ, กึปจฺจยา ผโสฺส’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘สฬายตเน โข สติ ผโสฺส โหติ, สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ สฬายตนํ โหติ, กึปจฺจยา สฬายตน’นฺติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘นามรูเป โข สติ สฬายตนํ โหติ, นามรูปปจฺจยา สฬายตน’’’นฺติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ นามรูปํ โหติ, กึปจฺจยา นามรูป’นฺติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘วิญฺญาเณ โข สติ นามรูปํ โหติ , วิญฺญาณปจฺจยา นามรูป’’’นฺติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ วิญฺญาณํ โหติ, กึปจฺจยา วิญฺญาณ’นฺติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘สงฺขาเรสุ โข สติ วิญฺญาณํ โหติ, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณ’’’นฺติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ สงฺขารา โหนฺติ, กึปจฺจยา สงฺขารา’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘อวิชฺชาย โข สติ สงฺขารา โหนฺติ, อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’’ติฯ

‘‘อิติ หิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ ‘สมุทโย, สมุทโย’ติ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ ชรามรณํ น โหติ, กิสฺส นิโรธา ชรามรณนิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ชาติยา โข อสติ ชรามรณํ น โหติ, ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ ชาติ น โหติ , กิสฺส นิโรธา ชาตินิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ภเว โข อสติ ชาติ น โหติ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ ภโว น โหติ, กิสฺส นิโรธา ภวนิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘อุปาทาเน โข อสติ ภโว น โหติ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ อุปาทานํ น โหติ, กิสฺส นิโรธา อุปาทานนิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ตณฺหาย โข อสติ อุปาทานํ น โหติ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ ตณฺหา น โหติ, กิสฺส นิโรธา ตณฺหานิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘เวทนาย โข อสติ ตณฺหา น โหติ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ เวทนา น โหติ, กิสฺส นิโรธา เวทนานิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ผสฺเส โข อสติ เวทนา น โหติ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ ผโสฺส น โหติ, กิสฺส นิโรธา ผสฺสนิโรโธ’ติ? อถ โข ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘สฬายตเน โข อสติ ผโสฺส น โหติ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ สฬายตนํ น โหติ, กิสฺส นิโรธา สฬายตนนิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘นามรูเป โข อสติ สฬายตนํ น โหติ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ นามรูปํ น โหติ, กิสฺส นิโรธา นามรูปนิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘วิญฺญาเณ โข อสติ นามรูปํ น โหติ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ วิญฺญาณํ น โหติ, กิสฺส นิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ’ติ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘สงฺขาเรสุ โข อสติ วิญฺญาณํ น โหติ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ สงฺขารา น โหนฺติ, กิสฺส นิโรธา สงฺขารนิโรโธ’ติ ? อถ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘อวิชฺชาย โข อสติ สงฺขารา น โหนฺติ, อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อิติ หิทํ อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตีติฯ ‘นิโรโธ, นิโรโธ’ติ โข, ภิกฺขเว, วิปสฺสิสฺส โพธิสตฺตสฺส ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาที’’ฯ จตุตฺถํฯ

(สตฺตนฺนมฺปิ พุทฺธานํ เอวํ วิตฺถาเรตโพฺพ)ฯ

๕. สิขีสุตฺตํ

๕. สิขิสฺส , ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส…เป….ฯ

๖. เวสฺสภูสุตฺตํ

๖. เวสฺสภุสฺส, ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส…เป….ฯ

๗. กกุสนฺธสุตฺตํ

๗. กกุสนฺธสฺส, ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส…เป….ฯ

๘. โกณาคมนสุตฺตํ

๘. โกณาคมนสฺส, ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส…เป….ฯ

๙. กสฺสปสุตฺตํ

๙. กสฺสปสฺส, ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส…เป….ฯ

๑๐. โคตมสุตฺตํ

๑๐. ‘‘ปุเพฺพว เม, ภิกฺขเว, สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘กิจฺฉํ วตายํ โลโก อาปโนฺน ชายติ จ ชียติ จ มียติ จ จวติ จ อุปปชฺชติ จฯ อถ จ ปนิมสฺส ทุกฺขสฺส นิสฺสรณํ นปฺปชานาติ ชรามรณสฺสฯ กุทาสฺสุ นาม อิมสฺส ทุกฺขสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญายิสฺสติ ชรามรณสฺสา’’’ติ?

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ ชรามรณํ โหติ, กิํปจฺจยา ชรามรณ’นฺติ ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ชาติยา โข สติ ชรามรณํ โหติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’’นฺติฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ ชาติ โหติ…เป…. ภโว… อุปาทานํ… ตณฺหา… เวทนา… ผโสฺส… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ… สงฺขารา โหนฺติ, กิํปจฺจยา สงฺขารา’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว , โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘อวิชฺชาย โข สติ สงฺขารา โหนฺติ, อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’’ติฯ

‘‘อิติ หิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ ‘สมุทโย, สมุทโย’ติ โข เม, ภิกฺขเว, ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ ชรามรณํ น โหติ, กิสฺส นิโรธา ชรามรณนิโรโธ’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ชาติยา โข อสติ ชรามรณํ น โหติ, ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’’’ติฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ ชาติ น โหติ…เป…. ภโว… อุปาทานํ… ตณฺหา… เวทนา… ผโสฺส… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ… สงฺขารา น โหนฺติ, กิสฺส นิโรธา สงฺขารนิโรโธ’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘อวิชฺชาย โข อสติ สงฺขารา น โหนฺติ, อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ’’’ติฯ

“อิติ หิทํ อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ ‘นิโรโธ, นิโรโธ’ติ โข เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อननุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาที’’ติฯ ทสโมฯ

พุทฺธวโคฺค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทสนา วิภงฺคปฏิปทา จ,
วิปสฺสี สิขี จ เวสฺสภู;
กกุสนฺโธ โกณาคมโน กสฺสโป,
มหาสกฺยมุนิ จ โคตโมติฯ

๒. อาหารวโคฺค

๑. อาหารสุตฺตํ

๑๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม…เป…. เอตทโวจ – “จตฺตาโรเม, ภิกฺขเว, อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหายฯ กตเม จตฺตาโร? กพฬีการโร [กพฬีํการโร (สี. ปี.), กวฬีการโร (สฺยา. กํ.)] อาหาโร – โอฬาริโก วา สุขุโม วา, ผโสฺส ทุติโย, มโนสเญฺจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตุตฺถํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, จตฺตาโร อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหาย’’ฯ

“อิเม, ภิกฺขเว, จตฺตาโร อาหารา กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา? อิเม จตฺตาโร อาหารา ตณฺหานิทานา ตณฺหาสมุทยา ตณฺหาชาติกา ตณฺหาปภวาฯ ตณฺหา จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา? ตณฺหา เวทนานิทานา เวทนาสมุทยา เวทนาชาติกา เวทนาปภวาฯ เวทนา จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา? เวทนา ผสฺสนิทานา ผสฺสสมุทยา ผสฺสชาติกา ผสฺสปภวาฯ ผโสฺส จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว? ผโสฺส สฬายตนนิทาโน สฬายตนสมุทโย สฬายตนชาติโก สฬายตนปภโวฯ สฬายตนญฺจิทํ, ภิกฺขเว, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ? สฬายตนํ นามรูปนิทานํ นามรูปสมุทยํ นามรูปชาติกํ นามรูปปภวํฯ นามรูปญฺจิทํ, ภิกฺขเว, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ? นามรูปํ วิญฺญาณนิทานํ วิญฺญาณสมุทยํ วิญฺญาณชาติกํ วิญฺญาณปภวํฯ วิญฺญาณญฺจิทํ, ภิกฺขเว, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ? วิญฺญาณํ สงฺขารนิทานํ สงฺขารสมุทยํ สงฺขารชาติกํ สงฺขารปภวํฯ สงฺขารา จิเม, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา? สงฺขารา อวิชฺชานิทานา อวิชฺชาสมุทยา อวิชฺชาชาติกา อวิชฺชาปภวาฯ

“อิติ โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิ

โรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ …เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. โมฬิยผคฺคุนสุตฺตํ

๑๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘จตฺตาโรเม , ภิกฺขเว, อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหายฯ กตเม จตฺตาโร? กพฬีการो อาหาโร – โอฬาริโก วา สุขุโม วา, ผโสฺส ทุติโย, มโนสเญฺจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตุตฺถํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, จตฺตาโร อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหายา’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, วิญฺญาณาหารํ อาหาเรตี’’ติ? ‘‘โน กโลฺล ปโญฺห’’ติ ภควา อโวจ – ‘‘‘อาหาเรตี’ติ อหํ น วทามิฯ ‘อาหาเรตี’ติ จาหํ วเทยฺยํ, ตตฺรสฺส กโลฺล ปโญฺห – ‘โก นุ โข, ภเนฺต, อาหาเรตี’ติ ? เอวํ จาหํ น วทามิฯ เอวํ มํ อวทนฺตํ โย เอวํ ปุเจฺฉยฺย – ‘กิสฺส นุ โข, ภเนฺต, วิญฺญาณาหาโร’ติ, เอส กโลฺล ปโญฺหฯ ตตฺร กลฺลํ เวยฺยากรณํ – ‘วิญฺญาณาหาโร อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติยา ปจฺจโย, ตสฺมิํ ภูเต สติ สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส’’’ติฯ

‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, ผุสตี’’ติ? ‘‘โน กโลฺล ปโญฺห’’ติ ภควา อโวจ – ‘‘‘ผุสตี’ติ อหํ น วทามิฯ ‘ผุสตี’ติ จาหํ วเทยฺยํ, ตตฺรสฺส กโลฺล ปโญฺห – ‘โก นุ โข, ภเนฺต, ผุสตี’ติ? เอวํ จาหํ น วทามิฯ เอวํ มํ อวทนฺตํ โย เอวํ ปุเจฺฉยฺย – ‘กิํปจฺจยา นุ โข, ภเนฺต, ผโสฺส’ติ, เอส กโลฺล ปโญฺหฯ ตตฺร กลฺลํ เวยฺยากรณํ – ‘สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา’’’ติฯ

‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, เวทยตี’’ติ [เวทิยตีติ (สี. ปี. ก.)]? ‘‘โน กโลฺล ปโญฺห’’ติ ภควา อโวจ – ‘‘‘เวทยตี’ติ อหํ น วทามิฯ ‘เวทยตี’ติ จาหํ วเทยฺยํ, ตตฺรสฺส กโลฺล ปโญฺห – ‘โก นุ โข, ภเนฺต, เวทยตี’ติ? เอวํ จาหํ น วทามิฯ เอวํ มํ อวทนฺตํ โย เอวํ ปุเจฺฉยฺย – ‘กิํปจฺจยา นุ โข, ภเนฺต, เวทนา’ติ, เอส กโลฺล ปโญฺหฯ ตตฺร กลฺลํ เวยฺยากรณํ – ‘ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา’’’ติฯ

‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, ตสตี’’ติ [ตณฺหียตีติ (สี. สฺยา. กํ.)]? ‘‘โน กโลฺล ปโญฺห’’ติ ภควา อโวจ – ‘‘‘ตสตี’ติ อหํ น วทามิ ฯ ‘ตสตี’ติ จาหํ วเทยฺยํ, ตตฺรสฺส กโลฺล ปโญฺห – ‘โก นุ โข, ภเนฺต, ตสตี’ติ? เอวํ จาหํ น วทามิฯ เอวํ มํ อวทนฺตํ โย เอวํ ปุเจฺฉยฺย – ‘กิํปจฺจยา นุ โข, ภเนฺต, ตณฺหา’ติ, เอส กโลฺล ปโญฺหฯ ตตฺร กลฺลํ เวยฺยากรณํ – ‘เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทาน’’’นฺติฯ

‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, อุปาทิยตี’’ติ? ‘‘โน กโลฺล ปโญฺห’’ติ ภควา อโวจ – ‘‘‘อุปาทิยตี’ติ อหํ น วทามิฯ ‘อุปาทิยตี’ติ จาหํ วเทยฺยํ, ตตฺรสฺส กโลฺล ปโญฺห – ‘โก นุ โข, ภเนฺต, อุปาทิยตี’ติ? เอวํ จาหํ น วทามิฯ เอวํ มํ อวทนฺตํ โย เอวํ ปุเจฺฉยฺย – ‘กิํปจฺจยา นุ โข, ภเนฺต, อุปาทาน’นฺติ, เอส กโลฺล ปโญฺหฯ ตตฺร กลฺลํ เวยฺยากรณํ – ‘ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว’ติ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘ฉนฺนํ เตฺวว, ผคฺคุน, ผสฺสายตนานํ อเสสวิราคนิโรธา ผสฺสนิโรโธ; ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ; เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ; ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิ

โรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี''ติฯ ทุติยํฯ

๓. สมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ...เป.... ''เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินิ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ; ชาตึ...เป.... ภวํ... อุปาทานํ... ตณฺหํ... เวทนํ... ผสฺสํ... สฬายตนํ... นามรูปํ... วิญฺญาณํ... สงฺขาเร นปฺปชานนฺติ, สงฺขารสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินิ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ , น เม เต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา; น จ ปน เต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ [พฺราหฺมญฺญตฺถํ (สฺยา. กํ.) โมคฺคลฺลานพฺยากรณํ โอโลเกตพฺพํ] วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ

''เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ ปชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ ปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ ปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินิ ปฏิปทํ ปชานนฺติ; ชาตึ...เป.... ภวํ... อุปาทานํ... ตณฺหํ... เวทนํ... ผสฺสํ... สฬายตนํ... นามรูปํ... วิญฺญาณํ... สงฺขาเร ปชานนฺติ, สงฺขารสมุทยํ ปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธํ ปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินิ ปฏิปทํ ปชานนฺติ, เต โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา; เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี''ติฯ ตติยํฯ

๔. ทุติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ...เป.... ''เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ธมฺเม นปฺปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ สมุทยํ นปฺปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ นิโรธํ นปฺปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ นิโรธคามินิ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ, กตเม ธมฺเม นปฺปชานนฺติ, กตเมสํ ธมฺมานํ สมุทยํ นปฺปชานนฺติ, กตเมสํ ธมฺมานํ นิโรธํ นปฺปชานนฺติ, กตเมสํ ธมฺมานํ นิโรธคามินิ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ''?

''ชรามรณํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินิ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ; ชาตึ...เป.... ภวํ... อุปาทานํ... ตณฺหํ... เวทนํ... ผสฺสํ... สฬายตนํ... นามรูปํ... วิญฺญาณํ... สงฺขาเร นปฺปชานนฺติ, สงฺขารสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินิ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติฯ อิเม ธมฺเม นปฺปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ สมุทยํ นปฺปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ นิโรธํ นปฺปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ นิโรธคามินิ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติฯ น เม เต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปน เต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ

''เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ธมฺเม ปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ สมุทยํ ปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ นิโรธํ ปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ นิโรธคามินิ ปฏิปทํ ปชานนฺติ, กตเม ธมฺเม ปชานนฺติ, กตเมสํ ธมฺมานํ สมุทยํ ปชานนฺติ, กตเมสํ ธมฺมานํ นิโรธํ ปชานนฺติ, กตเมสํ ธมฺมานํ นิโรธคามินิ ปฏิปทํ ปชานนฺติ?

“ชรามรณํ ปชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ ปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ ปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานนฺติ; ชาตึ…เป…. ภวํ… อุปาทานํ… ตณฺหํ… เวทนํ… ผสฺสํ… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ… สงฺขาเร ปชานนฺติ, สงฺขารสมุทยํ ปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธํ ปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานนฺติฯ อิเม ธมฺเม ปชานนฺติ , อิเมสํ ธมฺมานํ สมุทยํ ปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ นิโรธํ ปชานนฺติ, อิเมสํ ธมฺมานํ นิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานนฺติฯ เต โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา, พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตาฯ เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. กจฺจานโคตฺตสุตฺตํ

๑๕. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา กจฺจานโคตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา กจฺจานโคตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ““สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาทิฏฺฐี’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, สมฺมาทิฏฺฐิ โหตี”ติ?

“ทฺวยนิสฺสิโต ขฺวายํ, กจฺจาน, โลโก เยภุยฺเยน – อตฺถิตญฺเจว นตฺถิตญฺจฯ โลกสมุทยํ โข, กจฺจาน, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ยา โลเก นตฺถิตา สา น โหติฯ โลกนิโรธํ โข, กจฺจาน, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ยา โลเก อตฺถิตา สา น โหติฯ อุปยุปาทานาภินิเวสวินิพนฺโธ [อุปายุปาทานาภินิเวสวินิพนฺโธ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ขฺวายํ, กจฺจาน, โลโก เยภุยฺเยนฯ ตญฺจายํ อุปยุปาทานํ เจตโส อธิฏฺฐานํ อภินิเวสานุสยํ น อุเปติ น อุปาทิยติ นาธิฏฺฐาติ – ‘อตฺตา เม’ติฯ ‘ทุกฺขเมว อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ, ทุกฺขํ นิรุชฺฌมานํ นิรุชฺฌตี’ติ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ อปรปจฺจยา ญาณเมวสฺส เอตฺถ โหติฯ เอตฺตาวตา โข, กจฺจาน, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติฯ

““สพฺพํ อตฺถี’ติ โข, กจฺจาน, อยเมโก อนฺโตฯ ‘สพฺพํ นตฺถี’ติ อยํ ทุติโย อนฺโตฯ เอเต เต, กจฺจาน, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’”ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ธมฺมกถิกสุตฺตํ

๑๖. สาวตฺถิยํ …เป…. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ““ธมฺมกถิโก ธมฺมกถิโก’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ธมฺมกถิโก โหตี”ติ?

“ชรามรณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, ‘ธมฺมกถิโก ภิกฺขู’ติ อลํ วจนายฯ ชรามรณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ‘ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺโน ภิกฺขู’ติ อลํ วจนายฯ ชรามรณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทาวิมุตฺโต โหติ, ‘ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขู’ติ อลํ วจนายฯ

‘‘ชาติยา เจ ภิกฺขุ…เป…. ภวสฺส เจ ภิกฺขุ… อุปาทานสฺส เจ ภิกฺขุ… ตณฺหาย เจ ภิกฺขุ… เวทนาย เจ ภิกฺขุ… ผสฺสสฺส เจ ภิกฺขุ… สฬายตนสฺส เจ ภิกฺขุ… นามรูปสฺส เจ ภิกฺขุ… วิญฺญาณสฺส เจ ภิกฺขุ… สงฺขารานํ เจ ภิกฺขุ… อวิชฺชาย เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, ‘ธมฺมกถิโก ภิกฺขู’ติ อลํ วจนายฯ อวิชฺชาย เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ‘ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺโน ภิกฺขู’ติ อลํ วจนายฯ อวิชฺชาย เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทาวิมุตฺโต โหติ, ‘ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขู’ติ อลํ วจนายา’’ติฯ

๗. อเจลกสฺสปสุตฺตํ

๑๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ปุจฺเฉยฺยาม มยํ ภวนฺตํ โคตมํ กญฺจิเทว [กิญฺจิเทว (ก.)] เทสํ, สเจ โน ภวํ โคตโม โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายา’’ติฯ

‘‘อกาโล โข ตาว, กสฺสป, ปญฺหสฺส; อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐมฺหา’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ ‘‘ปุจฺเฉยฺยาม มยํ ภวนฺตํ โคตมํ กญฺจิเทว เทสํ, สเจ โน ภวํ โคตโม โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายา’’ติฯ ‘‘อกาโล โข ตาว, กสฺสป, ปญฺหสฺส; อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐมฺหา’’ติฯ ตติยมฺปิ โข อเจโล กสฺสโป…เป…. อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐมฺหาติฯ เอวํ วุตฺเต, อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘น โข ปน มยํ ภวนฺตํ โคตมํ พหุเทว ปุจฺฉิตุกามา’’ติฯ ‘‘ปุจฺฉ, กสฺสป, ยทากงฺขสี’’ติฯ

‘‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, ‘สยํกตํ ทุกฺข’นฺติ? ‘มา เหวํ, กสฺสปา’ติ ภควา อโวจฯ ‘กิํ ปน, โภ โคตม, ปรํกตํ ทุกฺข’นฺติ? ‘มา เหวํ, กสฺสปา’ติ ภควา อโวจฯ ‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ทุกฺข’นฺติ? ‘มา เหวํ, กสฺสปา’ติ ภควา อโวจฯ ‘กิํ ปน โภ โคตม, อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺข’นฺติ? ‘มา เหวํ, กสฺสปา’ติ ภควา อโวจฯ ‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, นตฺถิ ทุกฺข’นฺติ? ‘น โข, กสฺสป, นตฺถิ ทุกฺขํฯ อตฺถิ โข, กสฺสป, ทุกฺข’นฺติฯ ‘เตน หิ ภวํ โคตโม ทุกฺขํ น ชานาติ, น ปสฺสตี’ติฯ ‘น ขฺวาหํ, กสฺสป, ทุกฺขํ น ชานามิ, น ปสฺสามิฯ ชานามิ ขฺวาหํ, กสฺสป, ทุกฺขํ; ปสฺสามิ ขฺวาหํ, กสฺสป, ทุกฺข’’’นฺติฯ

‘‘กิ นุ โข, โภ โคตม, ‘สยํกตํ ทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘มา เหวํ, กสฺสปา’ติ วเทสิฯ ‘กิํ ปน, โภ โคตม, ปรํกตํ ทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘มา เหวํ, กสฺสปา’ติ วเทสิฯ ‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘มา เหวํ, กสฺสปา’ติ วเทสิฯ ‘กิํ ปน, โภ โคตม, อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘มา เหวํ, กสฺสปา’ติ วเทสิฯ ‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, นตฺถิ ทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข, กสฺสป, นตฺถิ ทุกฺขํ , อตฺถิ โข, กสฺสป, ทุกฺข’นฺติ วเทสิฯ ‘เตน หิ ภวํ โคตโม ทุกฺขํ น ชานาติ น ปสฺสตี’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น ขฺวาหํ, กสฺสป, ทุกฺขํ น ชานามิ น ปสฺสามิฯ ชานามิ ขฺวาหํ, กสฺสป, ทุกฺขํ; ปสฺสามิ ขฺวาหํ, กสฺสป, ทุกฺข’นฺติ วเทสิฯ อาจิกฺขตุ จ [อยํ จกาโร สี. โปตฺถเก นตฺถิ] เม, ภนฺเต, ภควา ทุกฺขํฯ เทเสตุ จ [อยํ จกาโร สี. โปตฺถเก นตฺถิ] เม, ภนฺเต, ภควา ทุกฺข’’นฺติฯ

‘‘‘โส กโรติ โส ปฏิสํเวทยตี’ติ [ปฏิสํเวทิยตีติ (สี. ปี. ก.)] โข, กสฺสป, อาทิโต สโต ‘สยํกตํ ทุกฺข’นฺติ อิติ วทํ สสฺสตํ เอตํ ปเรติฯ ‘อญฺโญ กโรติ อญฺโญ ปฏิสํเวทยตี’ติ โข, กสฺสป, เวทนาภิตุนฺนสฺส สโต ‘ปรํกตํ ทุกฺข’นฺติ อิติ วทํ อุเจฺฉทํ เอตํ ปเรติฯ เอเต เต, กสฺสป, อุโภ อเนฺต อนุปคมฺม มเชฺฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต, อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต! เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย…เป.… จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ ภควตา อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภเนฺต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ ลเภยฺยาหํ, ภเนฺต, ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท’’นฺติฯ

‘‘โย โข, กสฺสป, อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทํ, โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติฯ จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน [อจฺจเยน ปริวุฎฺฐปริวาสํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] (ปริวุตฺถปริวาสํ) อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู [ภิกฺขู อากงฺขมานา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวายฯ อปิ จ มยา ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตา’’ติฯ

‘‘สเจ , ภเนฺต, อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทํ, จตฺตาโร มาเส ปริวสติฯ จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน [อจฺจเยน ปริวุฎฺฐปริวาสํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] (ปริวุตฺถปริวาสํ) อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู [ภิกฺขู อากงฺขมานา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวายฯ อหํ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิ , จตุนฺนํ วสฺสานํ อจฺจเยน [อจฺจเยน ปริวุฎฺฐปริวาสํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] (ปริวุตฺถปริวาสํ) อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายา’’ติฯ

อลตฺถ โข อเจโล กสฺสโป ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อจิรูปสมฺปโนฺน จ ปนายสฺมา กสฺสโป เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘‘ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา กสฺสโป อรหตํ อโหสีติฯ สตฺตมํฯ

๘. ติมฺพรุกสุตฺตํ

๑๘. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข ติมฺพรุโก ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ติมฺพรุโก ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, สยํกตํ สุขทุกฺข’นฺติ? ‘มา เหวํ, ติมฺพรุกา’ติ ภควา อโวจฯ ‘กิํ ปน, โภ โคตม, ปรํกตํ สุขทุกฺข’นฺติ? ‘มา เหวํ, ติมฺพรุกา’ติ ภควา อโวจฯ ‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ สุขทุกฺข’นฺติ? ‘มา เหวํ, ติมฺพรุกา’ติ ภควา อโวจฯ ‘กิํ ปน, โภ โคตม, อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺข’นฺติ? ‘มา เหวํ, ติมฺพรุกา’ติ ภควา อโวจ ฯ ‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, นตฺถิ สุขทุกฺข’นฺติ? ‘น โข, ติมฺพรุก, นตฺถิ สุขทุกฺขํ; อตฺถิ โข, ติมฺพรุก, สุขทุกฺ

ข’นฺติฯ ‘เตน หิ ภวํ โคตโม สุขทุกฺขํ น ชานาติ, น ปสฺสตี’ติ? ‘น ขฺวาหํ, ติมฺพรุก, สุขทุกฺขํ น ชานามิ, น ปสฺสามิฯ ชานามิ ขฺวาหํ, ติมฺพรุก, สุขทุกฺขํ; ปสฺสามิ ขฺวาหํ, ติมฺพรุก, สุขทุกฺข’’’นฺติฯ

‘‘‘กึ นุ โข, โภ โคตม, สยํกตํ สุขทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘มา เหวํ, ติมฺพรุกา’ติ วเทสิฯ ‘กึ ปน, โภ โคตม, ปรํกตํ สุขทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘มา เหวํ, ติมฺพรุกา’ติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, โภ โคตม, สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ สุขทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘มา เหวํ, ติมฺพรุกา’ติ วเทสิฯ ‘กึ ปน, โภ โคตม, อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘มา เหวํ, ติมฺพรุกา’ติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, โภ โคตม, นตฺถิ สุขทุกฺข’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข, ติมฺพรุก, นตฺถิ สุขทุกฺขํ; อตฺถิ โข, ติมฺพรุก, สุขทุกฺข’นฺติ วเทสิฯ ‘เตน หิ ภวํ โคตโม สุขทุกฺขํ น ชานาติ, น ปสฺสตี’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น ขฺวาหํ, ติมฺพรุก, สุขทุกฺขํ น ชานามิ, น ปสฺสามิฯ ชานามิ ขฺวาหํ, ติมฺพรุก, สุขทุกฺขํ; ปสฺสามิ ขฺวาหํ, ติมฺพรุก, สุขทุกฺข’นฺติ วเทสิฯ อาจิกฺขตุ จ เม ภวํ โคตโม สุขทุกฺขํฯ เทเสตุ จ เม ภวํ โคตโม สุขทุกฺข’’นฺติฯ

‘‘‘สา เวทนา, โส เวทยตี’ติ โข, ติมฺพรุก, อาทิโต สโต ‘สยํกตํ สุขทุกฺข’นฺติ เอวมฺปาหํ น วทามิฯ ‘อญฺญา เวทนา, อญฺโญ เวทยตี’ติ โข, ติมฺพรุก, เวทนาภิตุนฺนสฺส สโต ‘ปรํกตํ สุขทุกฺข’นฺติ เอวมฺปาหํ น วทามิฯ เอเต เต, ติมฺพรุก, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, ติมฺพรุโก ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. พาลปณฺฑิตสุตฺตํ

๑๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘อวิชฺชานีวรณสฺส, ภิกฺขเว, พาลสฺส ตณฺหาย สมฺปยุตฺตสฺส เอวมยํ กาโย สมุทาคโตฯ อิติ อยเญฺจว กาโย พหิทฺธา จ นามรูปํ, อิเตฺถตํ ทฺวยํ , ทฺวยํ ปฏิจฺจ ผโสฺส สเฬวายตนานิ [สฬายตนานิ (ก.)], เยหิ ผุฏฺโฐ พาโล สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทยติ เอเตสํ วา อญฺญตเรน’’ฯ

‘‘อวิชฺชานีวรณสฺส, ภิกฺขเว, ปณฺฑิตสฺส ตณฺหาย สมฺปยุตฺตสฺส เอวมยํ กาโย สมุทาคโตฯ อิติ อยเญฺจว กาโย พหิทฺธา จ นามรูปํ, อิเตฺถตํ ทฺวยํ, ทฺวยํ ปฏิจฺจ ผโสฺส สเฬวายตนานิ, เยหิ ผุฏฺโฐ ปณฺฑิโต สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทยติ เอเตสํ วา อญฺญตเรน’’ฯ

‘‘ตตฺร , ภิกฺขเว, โก วิเสโส โก อธิปฺปยาโส [อธิปฺปาโย (สี. ปี. ก.), อธิปฺปายโส (สฺยา. กํ.) อธิ + ป + ยสุ + ณ + สี = อธิปฺปยาโส] กึ นานากรณํ ปณฺฑิตสฺส พาเลนา’’ติ? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมา, ภควํเนตฺติกา, ภควํปฏิสรณาฯ สาธุ วต, ภเนฺต, ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ

‘‘เตน หิ, ภิกฺขเว, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ยาย จ, ภิกฺขเว, อวิชฺชาย นิวุตสฺส พาลสฺส ยาย จ ตณฺหาย สมฺปยุตฺตสฺส อยํ กาโย สมุทาคโต, สา เจว อวิชฺชา พาลสฺส อปฺปหีนา สา จ ตณฺหา อปริกฺขีณาฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น, ภิกฺขเว, พาโล อจริ พฺรหฺมจริยํ สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ ตสฺมา พาโล กายสฺส เภทา กายูปโค โหติ, โส กายูปโค สมาโน น ปริมุจฺจติ ชาติยา ชรามรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิฯ น ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘ยาย จ, ภิกฺขเว, อวิชฺชาย นิวุตสฺส ปณฺฑิตสฺส ยาย จ ตณฺหาย สมฺปยุตฺตสฺส อยํ กาโย สมุทาคโต, สา เจว อวิชฺชา ปณฺฑิตสฺส ปหีนา, สา จ ตณฺหา ปริกฺขีณาฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อจริ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิโต พฺรหฺมจริยํ สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ ตสฺมา ปณฺฑิโต กายสฺส เภทา น กายูปโค โหติฯ โส อกายูปโค สมาโน ปริมุจฺจติ ชาติยา ชรามรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิฯ ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ อยํ โข , ภิกฺขเว, วิเสโส , อยํ อธิปฺปยาโส, อิทํ นานากรณํ ปณฺฑิตสฺส พาเลน ยทิทํ พฺรหฺมจริยวาโส’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ปจฺจยสุตฺตํ

๒๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ปฏิจฺจสมุปฺปาทญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺเน จ ธเมฺมฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจสมุปฺปาโท? ชาติปจฺจยา, ภิกฺขเว, ชรามรณํฯ อุปฺปาทา วา ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ, ฐิตาว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อิทปฺปจฺจยตาฯ ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติฯ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญาเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติฯ ‘ปสฺสถา’ติ จาห – ‘ชาติปจฺจยา, ภิกฺขเว, ชรามรณํ’’’ฯ

‘‘ภวปจฺจยา, ภิกฺขเว, ชาติ…เป.… อุปาทานปจฺจยา, ภิกฺขเว, ภโว… ตณฺหาปจฺจยา, ภิกฺขเว, อุปาทานํ… เวทนาปจฺจยา, ภิกฺขเว, ตณฺหา… ผสฺสปจฺจยา, ภิกฺขเว, เวทนา… สฬายตนปจฺจยา, ภิกฺขเว, ผโสฺส… นามรูปปจฺจยา, ภิกฺขเว, สฬายตนํ… วิญฺญาณปจฺจยา, ภิกฺขเว, นามรูปํ… สงฺขารปจฺจยา, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ… อวิชฺชาปจฺจยา, ภิกฺขเว, สงฺขารา อุปฺปาทา วา ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ, ฐิตาว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อิทปฺปจฺจยตาฯ ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ ฯ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญาเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติฯ ‘ปสฺสถา’ติ จาห ‘อวิชฺชาปจฺจยา, ภิกฺขเว, สงฺขารา’ฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, ยา ตตฺร ตถตา อวิตถตา อนญฺญถตา อิทปฺปจฺจยตา – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจสมุปฺปาโทฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ธมฺมา? ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํฯ ชาติ, ภิกฺขเว, อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมาฯ ภโว, ภิกฺขเว, อนิโจฺจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปโนฺน ขยธโมฺม วยธโมฺม วิราคธโมฺม นิโรธธโมฺมฯ อุปาทานํ ภิกฺขเว…เป.… ตณฺหา, ภิกฺขเว… เวทนา, ภิกฺขเว… ผโสฺส, ภิกฺขเว… สฬายตนํ, ภิกฺขเว… นามรูปํ, ภิกฺขเว… วิญฺญาณํ , ภิกฺขเว… สงฺขารา, ภิกฺขเว… อวิชฺชา, ภิกฺขเว, อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมาฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ธมฺมาฯ

“ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส ‘อยญฺจ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท, อิเม จ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ธมฺมา’ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐา โหนฺติ, โส วต ปุพฺพนฺตํ วา ปฏิธาวิสฺสติ – ‘อโหสึ นุ โข อหํ [นุ ขฺวาหํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] อตีตมทฺธานํ, นนุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ, กึ นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ, กถํ นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ, กึ หุตฺวา กึ อโหสึ นุ โข อหํ อตีตมทฺธาน’นฺติ; อปรนฺตํ วา อุปธาวิสฺสติ [อปธาวิสฺสติ (ก.)] – ‘ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธานํ, นนุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ , กึ นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กถํ นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กึ หุตฺวา กึ ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธาน’นฺติ; เอตรหิ วา ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อชฺฌตฺตํ กถํกถี ภวิสฺสติ – ‘อหํ นุ โขสฺมิ, โน นุ โขสฺมิ, กึ นุ โขสฺมิ, กถํ นุ โขสฺมิ, อยํ นุ โข สตฺโต กุโต อาคโต, โส กุหึ คมิสฺสตี’ติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถาหิ, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส อยญฺจ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อิเม จ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ธมฺมา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐา’’ติฯ ทสมํฯ

อาหารวคฺโค ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อาหารํ ผคฺคุโน เจว, เทฺว จ สมณพฺราหฺมณา;
กจฺจานโคตฺต ธมฺมกถิกํ, อเจลํ ติมฺพรุเกน จ;
พาลปณฺฑิตโต เจว, ทสโม ปจฺจเยน จาติฯ

๓. ทสพลวคฺโค

๑. ทสพลสุตฺตํ

๒๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทสพลสมนฺนาคโต, ภิกฺขเว, ตถาคโต จตูหิ จ เวสารเชฺชหิ สมนฺนาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ – อิติ รูปํ อิติ รูปสฺส สมุทโย อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา อิติ เวทนาย สมุทโย อิติ เวทนาย อตฺถงฺคโม, อิติ สญฺญา อิติ สญฺญาย สมุทโย อิติ สญฺญาย อตฺถงฺคโม, อิติ สงฺขารา อิติ สงฺขารานํ สมุทโย อิติ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม, อิติ วิญฺญาณํ อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมฯ อิติ อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติฯ อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติฯ ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยทสพลสุตฺตํ

๒๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทสพลสมนฺนาคโต, ภิกฺขเว, ตถาคโต จตูหิ จ เวสารเชฺชหิ สมนฺนาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺติ – ‘อิติ รูปํ อิติ รูปสฺส สมุทโย อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา อิติ เวทนาย สมุทโย อิติ เวทนาย อตฺถงฺคโม, อิติ สญฺญา อิติ สญฺญาย สมุทโย อิติ สญฺญาย อตฺถงฺคโม, อิติ สงฺขารา อิติ สงฺขารานํ สมุทโย อิติ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม, อิติ วิญฺญาณํ อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมฯ อิติ อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ; อิมสฺมึ อสติ

อิทํ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติฯ ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ'''ฯ

''เอวํ สฺวากฺขาโต, ภิกฺขเว, มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโกฯ เอวํ สฺวากฺขาเต โข, ภิกฺขเว, มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก อลเมว สทฺธาปพฺพชิเตน กุลปุตฺเตน วีริยํ อารภิตุํ – 'กามํ ตโจ จ นฺหารุ [นหารุ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] จ อฏฺฐิ จ อวสิสฺสตุ, สรีเร อุปสุสฺสตุ [อวสุสฺสตุ ม. นิ. ๒.๑๘๔] มํสโลหิตํฯ ยํ ตํ ปุริสถาเมน ปุริสวีริเยน ปุริสปรกฺกเมน ปตฺตพฺพํ, น ตํ อปาปุณิตฺวา วีริยสฺส สณฺฐานํ ภวิสฺสตี'''ติฯ

''ทุกฺขํ , ภิกฺขเว, กุสีโต วิหรติ โวกิณฺโณ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, มหนฺตญฺจ สทตฺถํ ปริหาเปติฯ อารทฺธวีริโย จ โข, ภิกฺขเว, สุขํ วิหรติ ปวิวิตฺโต ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, มหนฺตญฺจ สทตฺถํ ปริปูเรติฯ น, ภิกฺขเว, หีเนน อคฺคสฺส ปตฺติ โหติฯ อคฺเคน จ โข, ภิกฺขเว, อคฺคสฺส ปตฺติ โหติฯ มณฺฑเปยฺยมิทํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยํ, สตฺถา สมฺมุขีภูโตฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, วีริยํ อารภถ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา, อนธิคตสฺส อธิคมาย, อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยายฯ 'เอวํ โน อยํ อมฺหากํ ปพฺพชฺชา อวญฺฌา ภวิสฺสติ สผลา สอุทฺรยาฯ เยสญฺจ [เยสํ (สี. สฺยา. กํ.), เยสํ หิ (ปี. ก.)] มยํ ปริภุญฺชาม จีวร-ปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ เตสํ เต การา อมฺเหสุ มหปฺผลา ภวิสฺสนฺติ มหานิสํสา'ติ – เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ อตฺตตฺถํ วา หิ, ภิกฺขเว, สมฺปสฺสมาเนน อลเมว อปฺปมาเทน สมฺปาเทตุํ; ปรตฺถํ วา หิ, ภิกฺขเว, สมฺปสฺสมาเนน อลเมว อปฺปมาเทน สมฺปาเทตุํ; อุภยตฺถํ วา หิ, ภิกฺขเว, สมฺปสฺสมาเนน อลเมว อปฺปมาเทน สมฺปาเทตุ''นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. อุปนิสสุตฺตํ

๒๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ''ชานโต อหํ, ภิกฺขเว, ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโตฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, ชานโต กึ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ ? อิติ รูปํ อิติ รูปสฺส สมุทโย อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา…เป…. อิติ สญฺญา… อิติ สงฺขารา… อิติ วิญฺญาณํ อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ''ฯ

''ยมฺปิสฺส ตํ, ภิกฺขเว, ขยสฺมึ ขเยญฺญาณํ, ตมฺปิ สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, ขเยญาณสฺส อุปนิสา? 'วิมุตฺตี'ติสฺส วจนียํฯ วิมุตฺติมฺปาหํ [วิมุตฺติมฺปหํ (สี. สฺยา. กํ.)], ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, วิมุตฺติยา อุปนิสา? 'วิราโค'ติสฺส วจนียํฯ วิราคมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, วิราคสฺส อุปนิสา? 'นิพฺพิทา'ติสฺส วจนียํฯ นิพฺพิทมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, นิพฺพิทาย อุปนิสา? 'ยถาภูตญาณทสฺสน'นฺติสฺส วจนียํฯ ยถาภูตญาณทสฺสนมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, ยถาภูตญาณทสฺสนสฺส อุปนิสา? 'สมาธี'ติสฺส วจนียํฯ สมาธิมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ

''กา จ, ภิกฺขเว, สมาธิสฺส อุปนิสา? 'สุข'นฺติสฺส วจนียํฯ สุขมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, สุขสฺส อุปนิสา? 'ปสฺสทฺธี'ติสฺส วจนียํฯ ปสฺสทฺธิมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, ปสฺสทฺธิยา อุปนิสา? 'ปีตี'ติสฺส วจนียํฯ

ปีติมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, ปีติยา อุปนิสา? ‘ปาโมชฺช’นฺติสฺส วจนียํฯ ปาโมชฺชมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, ปาโมชฺชสฺส อุปนิสา? ‘สทฺธา’ติสฺส วจนียํฯ สทฺธมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ

“กา จ, ภิกฺขเว, สทฺธาย อุปนิสา? ‘ทุกฺข’นฺติสฺส วจนียํฯ ทุกฺขมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส อุปนิสา? ‘ชาตี’ติสฺส วจนียํฯ ชาติมฺปาหํ , ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, ชาติยา อุปนิสา? ‘ภโว’ติสฺส วจนียํฯ ภวมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ , โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, ภวสฺส อุปนิสา? ‘อุปาทาน’นฺติสฺส วจนียํฯ อุปาทานมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ กา จ, ภิกฺขเว, อุปาทานสฺส อุปนิสา? ‘ตณฺหา’ติสฺส วจนียํฯ ตณฺหมฺปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิสํ วทามิ, โน อนุปนิสํฯ

“กา จ, ภิกฺขเว, ตณฺหาย อุปนิสา? ‘เวทนา’ติสฺส วจนียํ…เป…. ‘ผโสฺส’ติสฺส วจนียํ… ‘สฬายตน’นฺติสฺส วจนียํ… ‘นามรูป’นฺติสฺส วจนียํ… ‘วิญฺญาณ’นฺติสฺส วจนียํ… ‘สงฺขารา’ติสฺส วจนียํฯ สงฺขาเรปาหํ, ภิกฺขเว, สอุปนิเส วทามิ, โน อนุปนิเสฯ กา จ, ภิกฺขเว, สงฺขารานํ อุปนิสา? ‘อวิชฺชา’ติสฺส วจนียํฯ

“อิติ โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชูปนิสา สงฺขารา, สงฺขารูปนิสํ วิญฺญาณํ, วิญฺญาณูปนิสํ นามรูปํ, นามรูปูปนิสํ สฬายตนํ, สฬายตนูปนิโส ผโสฺส, ผสฺสูปนิสา เวทนา, เวทนูปนิสา ตณฺหา, ตณฺหูปนิสํ อุปาทานํ, อุปาทานูปนิโส ภโว, ภวูปนิสา ชาติ, ชาตูปนิสํ ทุกฺขํ, ทุกฺขูปนิสา สทฺธา, สทฺธูปนิสํ ปาโมชฺชํ, ปาโมชฺชูปนิสา ปีติ, ปีตูปนิสา ปสฺสทฺธิ, ปสฺสทฺธูปนิสํ สุขํ, สุขูปนิโส สมาธิ, สมาธูปนิสํ ยถาภูตญาณทสฺสนํ, ยถาภูตญาณทสฺสนูปนิสา นิพฺพิทา, นิพฺพิทูปนิโส วิราโค, วิราคูปนิสา วิมุตฺติ, วิมุตฺตูปนิสํ ขเยญาณํฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อุปริปพฺพเต ถุลฺลผุสิตเก เทเว วสฺสนฺเต ตํ อุทกํ ยถานินฺนํ ปวตฺตมานํ ปพฺพตกนฺทรปทรสาขา ปริปูเรติฯ ปพฺพตกนฺทรปทรสาขาปริปูรา กุโสเพฺภ [กุสฺสุเพฺภ (สี. สฺยา. กํ.), กุสฺเพฺภ (ปี.) ณวาทิ ๑๒๙ สุตฺตํ โอโลเกตพฺพํ] ปริปูเรนฺติฯ กุโสพฺภา ปริปูรา มหาโสเพฺภ ปริปูเรนฺติฯ มหาโสพฺภา ปริปูรา กุนฺนทิโย ปริปูเรนฺติฯ กุนฺนทิโย ปริปูรา มหานทิโย ปริปูเรนฺติฯ มหานทิโย ปริปูรา มหาสมุทฺทํ ปริปูเรนฺติฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชูปนิสา สงฺขารา, สงฺขารูปนิสํ วิญฺญาณํ, วิญฺญาณูปนิสํ นามรูปํ, นามรูปูปนิสํ สฬายตนํ, สฬายตนูปนิโส ผโสฺส, ผสฺสูปนิสา เวทนา, เวทนูปนิสา ตณฺหา, ตณฺหูปนิสํ อุปาทานํ, อุปาทานูปนิโส ภโว, ภวูปนิสา ชาติ, ชาตูปนิสํ ทุกฺขํ, ทุกฺขูปนิสา สทฺธา, สทฺธูปนิสํ ปาโมชฺชํ, ปาโมชฺชูปนิสา ปีติ, ปีตูปนิสา ปสฺสทฺธิ, ปสฺสทฺธูปนิสํ สุขํ, สุขูปนิโส สมาธิ, สมาธูปนิสํ ยถาภูตญาณทสฺสนํ, ยถาภูตญาณทสฺสนูปนิสา นิพฺพิทา, นิพฺพิทูปนิโส วิราโค, วิราคูปนิสา วิมุตฺติ, วิมุตฺตูปนิสํ ขเยญาณ”นฺติฯ ตติยํฯ

๔. อญฺญติตฺถิยสุตฺตํ

๒๔. ราชคเห วิหรติ เวฬุวเนฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อถ โข อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส เอตทโหสิ – “อติปฺปโค โข ตาว ราชคเห ปิณฺฑาย จริตุํฯ ยํนูนาหํ เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกเมยฺย”นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํ –

''สนฺตาวุโส, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปนาวุโส สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา ปรํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺตาวุโส สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปนาวุโส สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ อิธ, ปนาวุโส สาริปุตฺต, สมโณ โคตโม กิํวาที กิมกฺขายี? กถํ พฺยากรมานา จ มยํ วุตฺตวาทิโน เจว สมณสฺส โคตมสฺส อสฺสาม, น จ สมณํ โคตมํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺยาม, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยาม, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต [วาทานุวาโท (ก.) ที. นิ. ๑.๓๘๑] คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยา''ติ?

''ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ โข, อาวุโส, ทุกฺขํ วุตฺตํ ภควตาฯ กิํ ปฏิจฺจ? ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ อิติ วทํ วุตฺตวาที เจว ภควโต อสฺส, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยฯ

''ตตฺราวุโส, เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา ปรํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ

''ตตฺราวุโส, เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา ปรํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตี''ติฯ

อโสฺสสิ โข อายสฺมา อานโนฺท อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธิํ อิมํ กถาสลฺลาปํฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ยาวตโก อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธิํ อโหสิ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ

''สาธุ สาธุ, อานนฺท, ยถา ตํ สาริปุโตฺต สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยฯ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ โข, อานนฺท, ทุกฺขํ วุตฺตํ มยาฯ กิํ ปฏิจฺจ? ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ อิติ วทํ วุตฺตวาที เจว เม อสฺส, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยฯ

‘‘ตตฺรานนฺท , เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺรานนฺท, เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘เอกมิทาหํ, อานนฺท, สมยํ อิเธว ราชคเห วิหรามิ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ ขฺวาหํ, อานนฺท, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสึฯ ตสฺส มยฺหํ, อานนฺท, เอตทโหสิ – ‘อติปฺปโค โข ตาว ราชคเห ปิณฺฑาย จริตุํฯ ยํนูนาหํ เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกเมยฺย’’’นฺติฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, อานนฺท, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สโมฺมทึฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข มํ, อานนฺท, เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํ –

‘สนฺตาวุโส โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปนาวุโส โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา ปรํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺตาวุโส โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปนาวุโส โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ อิธ โน อายสฺมา โคตโม กึวาที กิมกฺขายี? กถํ พฺยากรมานา จ มยํ วุตฺตวาทิโน เจว อายสฺมโต โคตมสฺส อสฺสาม, น จ อายสฺมนฺตํ โคตมํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺยาม , ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยาม, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยา’’’ติ?

‘‘เอวํ วุตฺตาหํ, อานนฺท, เต อญฺญติตฺถิเย ปริพฺพาชเก เอตทโวจํ – ‘ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ โข, อาวุโส, ทุกฺขํ วุตฺตํ มยาฯ กึ ปฏิจฺจ? ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ อิติ วทํ วุตฺตวาที เจว เม อสฺส, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยา’’’ติฯ

‘‘ตตฺราวุโส, เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺราวุโส, เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติฯ ‘‘อจฺฉริยํ ภเนฺต, อพฺภุตํ ภเนฺต ! ยตฺร หิ นาม เอเกน ปเทน สโพฺพ อโตฺถ วุโตฺต ภวิสฺสติฯ สิยา นุ โข, ภเนฺต, เอเสวโตฺถ วิตฺถาเรน วุจฺจมาโน คมฺภีโร เจว อสฺส คมฺภีราวภาโส จา’’ติ?

‘‘เตน หานนฺท, ตเณฺญเวตฺถ ปฏิภาตู’’ติฯ ‘‘สเจ มํ, ภเนฺต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ชรามรณํ, อาวุโส อานนฺท, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภว’นฺติ? เอวํ ปุโฏฺฐหํ, ภเนฺต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ชรามรณํ โข, อาวุโส, ชาตินิทานํ ชาติสมุทยํ ชาติชาติกํ ชาติปภว’นฺติฯ เอวํ ปุโฏฺฐหํ, ภเนฺต, เอวํ พฺยากเรยฺยํฯ

‘‘สเจ มํ, ภเนฺต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ชาติ ปนาวุโส อานนฺท, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา’ติ? เอวํ ปุโฏฺฐหํ, ภเนฺต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ชาติ โข, อาวุโส, ภวนิทานา ภวสมุทยา ภวชาติกา ภวปฺปภวา’ติฯ เอวํ ปุโฏฺฐหํ, ภเนฺต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ ฯ

‘‘สเจ มํ, ภเนฺต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ภโว ปนาวุโส อานนฺท, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว’ติ? เอวํ ปุโฏฺฐหํ, ภเนฺต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ภโว โข, อาวุโส, อุปาทานนิทาโน อุปาทานสมุทโย อุปาทานชาติโก อุปาทานปฺปภโว’ติฯ เอวํ ปุโฏฺฐหํ, ภเนฺต, เอวํ พฺยากเรยฺยํฯ

‘‘สเจ มํ, ภเนฺต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – อุปาทานํ ปนาวุโส…เป.… ตณฺหา ปนาวุโส…เป.… เวทนา ปนาวุโส…เป.… สเจ มํ, ภเนฺต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ผโสฺส ปนาวุโส อานนฺท, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว’ติ? เอวํ ปุโฏฺฐหํ, ภเนฺต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ผโสฺส โข, อาวุโส, สฬายตนนิทาโน สฬายตนสมุทโย สฬายตนชาติโก สฬายตนปฺปภโว’ติฯ ‘ฉนฺนํเตฺวว, อาวุโส, ผสฺสายตนานํ อเสสวิราคนิโรธา ผสฺสนิโรโธ; ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ; เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ; ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’ติฯ เอวํ ปุโฏฺฐหํ, ภเนฺต, เอวํ พฺยากเรยฺย’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ภูมิชสุตฺตํ

๒๕. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา ภูมิโช สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุเตฺตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา ภูมิโช อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

‘‘สนฺตาวุโส สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปนาวุโส สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา ปรํกตํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺตาวุโส สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปนาวุโส สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ อิธ โน, อาวุโส สาริปุตฺต, ภควา กึวาที กิมกฺขายี , กถํ พฺยากรมานา จ มยํ วุตฺตวาทิโน เจว ภควโต อสฺสาม, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺยาม, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยาม, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยา’’ติ?

‘‘ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ โข, อาวุโส, สุขทุกฺขํ วุตฺตํ ภควตาฯ กึ ปฏิจฺจ? ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ อิติ วทํ วุตฺตวาที เจว ภควโต อสฺส, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยฯ

‘‘ตตฺราวุโส, เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺราวุโส, เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เยปิ เต…เป. … เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติฯ

อโสฺสสิ โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส อายสฺมตา ภูมิเชน สทฺธึ อิมํ กถาสลฺลาปํฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานนฺโท ยาวตโก อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส อายสฺมตา ภูมิเชน สทฺธึ อโหสิ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ

‘‘สาธุ สาธุ, อานนฺท, ยถา ตํ สาริปุโตฺต สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยฯ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ โข, อานนฺท, สุขทุกฺขํ วุตฺตํ มยาฯ กึ ปฏิจฺจ? ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ อิติ วทํ วุตฺตวาที เจว เม อสฺส, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยฯ

‘‘ตตฺรานนฺท , เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺรานนฺท , เย เต สมณพฺราหฺมณา กมฺมวาทา สยํกตํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณากมฺมวาทา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘กาเย วา หานนฺท, สติ กายสเญฺจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ วาจาย วา หานนฺท, สติ วจีสเญฺจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ มเน วา หานนฺท, สติ มโนสเญฺจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํ อวิชฺชาปจฺจยา จฯ

‘‘สามํ วา ตํ, อานนฺท, กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, ยํปจฺจยาสฺส [ยํปจฺจยาย (สฺยา. กํ.), ยํปจฺจยา ยํ (ก.)] ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ ปเร วา ตํ [ปเร วาสฺส ตํ (สี. ปี.), ปเร วายตํ (สฺยา. กํ.)], อานนฺท, กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรนฺติ, ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ สมฺปชาโน วา ตํ, อานนฺท, กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ อสมฺปชาโน วา ตํ, อานนฺท, กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ

‘‘สามํ วา ตํ, อานนฺท, วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ ปเร วา ตํ, อานนฺท, วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรนฺติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ สมฺปชาโน วา ตํ, อานนฺท…เป…. อสมฺปชาโน วา ตํ, อานนฺท, วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ

‘‘สามํ วา ตํ, อานนฺท, มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ ปเร วา ตํ, อานนฺท, มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรนฺติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ สมฺปชาโน วา ตํ, อานนฺท…เป…. อสมฺปชาโน วา ตํ, อานนฺท, มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ

‘‘อิเมสุ , อานนฺท, ธมฺเมสุ อวิชฺชา อนุปติตาฯ อวิชฺชาย เตฺวว, อานนฺท, อเสสวิราคนิโรธา โส กาโย น โหติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ สา วาจา น โหติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ โส มโน น โหติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํฯ เขตฺตํ ตํ น โหติ…เป…. วตฺถุ ตํ น โหติ…เป…. อายตนํ ตํ น โหติ…เป…. อธิกรณํ ตํ น โหติ ยํปจฺจยาสฺส ตํ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺข’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อุปวาณสุตฺตํ

๒๖. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา อุปวาโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อุปวาโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘สนฺติ, ภนฺเต, เอเก สมณพฺราหฺมณา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปน, ภนฺเต, เอเก สมณพฺราหฺมณา ปรํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปน, ภนฺเต, เอเก สมณพฺราหฺมณา สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ สนฺติ ปน, ภนฺเต, เอเก สมณพฺราหฺมณา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติฯ อิธ โน, ภนฺเต, ภควา กิํวาที กิมกฺขายี กถํ พฺยากรมานา จ มยํ วุตฺตวาทิโน เจว ภควโต อสฺสาม, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺยาม, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยาม, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺเฉยฺยา’’ติ?

‘‘ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ โข, อุปวาณ, ทุกฺขํ วุตฺตํ มยาฯ กิํ ปฏิจฺจ? ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ อิติ วทํ วุตฺตวาที เจว เม อสฺส, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺเฉยฺยฯ

‘‘ตตฺร, อุปวาณ, เย เต สมณพฺราหฺมณา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ ตทปิ ผสฺสปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺร , อุปวาณ, เย เต สมณพฺราหฺมณา สยํกตํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญ ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เยปิ เต…เป…. เยปิ เต…เป…. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ปจฺจยสุตฺตํ

๒๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ชรามรณํ? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก – อยํ วุจฺจติ ชราฯ ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเฬวรสฺส นิเกฺขโป; อิทํ วุจฺจติ มรณํฯ อิติ อยญฺจ ชรา อิทญฺจ มรณํฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ชรามรณํฯ ชาติสมุทยา ชรามรณสมุทโย; ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค ชรามรณนิโรธคามินี ปฏิปทาฯ เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมาสงฺกโปฺป, สมฺมาวาจา, สมฺมากมฺมโนฺต, สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม, สมฺมาสติ, สมฺมาสมาธิฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ชาติ…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, ภโว… กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อุปาทานํ… กตมา จ, ภิกฺขเว, ตณฺหา… กตมา จ, ภิกฺขเว, เวทนา… กตโม จ, ภิกฺขเว , ผโสฺส… กตมญฺจ, ภิกฺขเว, สฬายตนํ… กตมญฺจ, ภิกฺขเว, นามรูปํ… กตมญฺจ, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ…?

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, สงฺขารา? ตโยเม, ภิกฺขเว, สงฺขารา – กายสงฺขาโร, วจีสงฺขาโร, จิตฺตสงฺขาโรฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สงฺขาราฯ อวิชฺชาสมุทยา สงฺขารสมุทโย; อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค สงฺขารนิโรธคามินี ปฏิปทาฯ เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ ปจฺจยํ ปชานาติ, เอวํ ปจฺจยสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ปจฺจยนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ปจฺจยนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน อิติปิ, ทสฺสนสมฺปโนฺน อิติปิ, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, ปสฺสติ อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, เสเกฺขน ญาเณน สมนฺนาคโต อิติปิ, เสกฺขาย วิชฺชาย สมนฺนาคโต อิติปิ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน อิติปิ, อริโย นิเพฺพธิกปโญฺญ อิติปิ, อมตทฺวารํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ อิติปี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ภิกฺขุสุตฺตํ

๒๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ตตฺร โข…เป.… อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชรามรณํ ปชานาติ, ชรามรณสมุทยํ ปชานาติ, ชรามรณนิโรธํ ปชานาติ, ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, ชาติํ ปชานาติ…เป.… ภวํ ปชานาติ… อุปาทานํ ปชานาติ… ตณฺหํ ปชานาติ… เวทนํ ปชานาติ… ผสฺสํ ปชานาติ… สฬายตนํ ปชานาติ… นามรูปํ ปชานาติ… วิญฺญาณํ ปชานาติ… สงฺขาเร ปชานาติ, สงฺขารสมุทยํ ปชานาติ , สงฺขารนิโรธํ ปชานาติ, สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ชรามรณํ? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก – อยํ วุจฺจติ ชราฯ ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเฬวรสฺส นิเกฺขโป; อิทํ วุจฺจติ มรณํฯ อิติ อยํ จ ชรา อิทญฺจ มรณํฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ชรามรณํฯ ชาติสมุทยา ชรามรณสมุทโย; ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค ชรามรณนิโรธคามินี ปฏิปทาฯ เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ชาติ…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, ภโว… กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อุปาทานํ… เวทนา… ผโสฺส… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ…ฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, สงฺขารา? ตโยเม, ภิกฺขเว, สงฺขารา – กายสงฺขาโร, วจีสงฺขาโร, จิตฺตสงฺขาโรฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สงฺขาราฯ อวิชฺชาสมุทยา สงฺขารสมุทโย; อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺขารนิโรธคามินี ปฏิปทาฯ เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ ชรามรณํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, เอวํ ชาติํ ปชานาติ…เป…. ภวํ… อุปาทานํ… ตณฺหํ… เวทนํ… ผสฺสํ… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ … สงฺขาเร… สงฺขารสมุทยํ… สงฺขารนิโรธํ… เอวํ สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน อิติปิ, ทสฺสนสมฺปนฺโน อิติปิ, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, ปสฺสติ อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, เสเกฺขน ญาเณน สมนฺนาคโต อิติปิ, เสกฺขาย วิชฺชาย สมนฺนาคโต อิติปิ, ธมฺมโสตํ สมาปนฺโน อิติปิ, อริโย นิเพฺพธิกปโญฺญ อิติปิ, อมตทฺวารํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ อิติปี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. สมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๒๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ตตฺร โข…เป…. เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ น ปริชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ น ปริชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ น ปริชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ น ปริชานนฺติ, ชาติํ น ปริชานนฺติ…เป…. ภวํ… อุปาทานํ… ตณฺหํ… เวทนํ… ผสฺสํ… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ… สงฺขาเร… สงฺขารสมุทยํ… สงฺขารนิโรธํ… สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ น ปริชานนฺติฯ น เมเต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตาฯ น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ’’ฯ

‘‘เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ ปริชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ ปริชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ ปริชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปริชานนฺติ, ชาติํ ปริชานนฺติ…เป…. ภวํ… อุปาทานํ… ตณฺหํ… เวทนํ… ผสฺสํ… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ… สงฺขาเร ปริชานนฺติ , สงฺขารสมุทยํ ปริชานนฺติ, สงฺขารนิโรธํ ปริชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปริชานนฺติฯ เต โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตาฯ เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๓๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ตตฺร โข…เป…. เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ เต วต ชรามรณํ สมติกฺกมฺม ฐสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ชาติํ นปฺปชานนฺติ…เป…. ภวํ… อุปาทานํ… ตณฺหํ… เวทนํ… ผสฺสํ… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ… สงฺขาเร นปฺปชานนฺติ, สงฺขารสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิ

โรธํ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินึ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ เต วต สงฺขาเร สมติกฺกมฺม ฐสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ’’ฯ

‘‘เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ ปชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ ปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ ปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานนฺติ เต วต ชรามรณํ สมติกฺกมฺม ฐสฺสนฺตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ชาตึ ปชานนฺติ…เป.… ภวํ… อุปาทานํ… ตณฺหํ… เวทนํ… ผสฺสํ… สฬายตนํ… นามรูปํ… วิญฺญาณํ… สงฺขาเร ปชานนฺติ, สงฺขารสมุทยํ ปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธํ ปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานนฺติฯ เต วต สงฺขาเร สมติกฺกมฺม ฐสฺสนฺตีติ ฐานเมตํ วิชฺชตี’’ติฯ ทสมํฯ

ทสพลวโคฺค ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว ทสพลา อุปนิสา จ, อญฺญติตฺถิยภูมิโช;
อุปวาโณ ปจฺจโย ภิกฺขุ, เทฺว จ สมณพฺราหฺมณาติฯ

๔. กฬารขตฺติยวโคฺค

๑. ภูตสุตฺตํ

๓๑. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติฯ ตตฺร โข ภควา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อามนฺเตสิ – ‘‘วุตฺตมิทํ, สาริปุตฺต, ปารายเน [ปารายเณ (สี.)] อชิตปเญฺห –

‘‘เย จ สงฺขาตธมฺมาเส, เย จ เสกฺขา ปุถู อิธ;
เตสํ เม นิปโก อิริยํ, ปุโฎฺฐ ปพฺรูหิ มาริสา’’ติฯ

‘‘อิมสฺส นุ โข, สาริปุตฺต, สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส กถํ วิตฺถาเรน อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพ’’ติ? เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อามเนฺตสิ…เป.… ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ตุณฺหี อโหสิฯ ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อามเนฺตสิ – ‘‘วุตฺตมิทํ, สาริปุตฺต, ปารายเน อชิตปเญฺห –

‘‘เย จ สงฺขาตธมฺมาเส, เย จ เสกฺขา ปุถู อิธ;
เตสํ เม นิปโก อิริยํ, ปุโฎฺฐ ปพฺรูหิ มาริสา’’ติฯ

‘‘อิมสฺส นุ โข, สาริปุตฺต, สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส กถํ วิตฺถาเรน อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพ’’ติ? ตติยมฺปิ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ตุณฺหี อโหสิฯ

‘‘ภูตมิทนฺติ, สาริปุตฺต, ปสฺสสี’’ติ? ภูตมิทนฺติ, ภเนฺต, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ภูตมิทนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ภูตสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปโนฺน โหติฯ ตทาหารสมฺภวนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ตทาหารสมฺภวนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาหารสมฺภวสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปโนฺน โหติฯ ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ

นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา นิโรธธมฺมสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปฺปนฺโน โหติฯ เอวํ โข, ภนฺเต, เสกฺโข โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภนฺเต, สงฺขาตธมฺโม โหติ? ภูตมิทนฺติ, ภนฺเต, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ภูตมิทนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ภูตสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ ตทาหารสมฺภวนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ตทาหารสมฺภวนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาหารสมฺภวสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา นิโรธธมฺมสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ เอวํ โข, ภนฺเต, สงฺขาตธมฺโม โหติฯ อิติ โข, ภนฺเต, ยํ ตํ วุตฺตํ ปารายเน อชิตปเญฺห –

‘‘เย จ สงฺขาตธมฺมาเส, เย จ เสกฺขา ปุถู อิธ;
เตสํ เม นิปโก อิริยํ, ปุฏฺโฐ ปพฺรูหิ มาริสา’’ติฯ

‘‘อิมสฺส ขฺวาหํ, ภนฺเต, สํขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามี’’ติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, สาริปุตฺต, ภูตมิทนฺติ, สาริปุตฺต, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ภูตมิทนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ภูตสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปฺปนฺโน โหติฯ ตทาหารสมฺภวนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ตทาหารสมฺภวนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาหารสมฺภวสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา นิโรธธมฺมสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ เอวํ โข, สาริปุตฺต, เสกฺโข โหติฯ

‘‘กถญฺจ, สาริปุตฺต, สงฺขาตธมฺโม โหติ? ภูตมิทนฺติ, สาริปุตฺต, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ภูตมิทนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ภูตสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ ตทาหารสมฺภวนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ตทาหารสมฺภวนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาหารสมฺภวสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ทิสฺวา นิโรธธมฺมสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ เอวํ โข, สาริปุตฺต, สงฺขาตธมฺโม โหติฯ อิติ โข, สาริปุตฺต, ยํ ตํ วุตฺตํ ปารายเน อชิตปเญฺห –

‘‘เย จ สงฺขาตธมฺมาเส, เย จ เสกฺขา ปุถู อิธ;
เตสํ เม นิปโก อิริยํ, ปุฏฺโฐ ปพฺรูหิ มาริสา’’ติฯ

‘‘อิมสฺส โข สาริปุตฺต สํขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. กฬารสุตฺตํ

๓๒. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข กฬารขตฺติโย ภิกฺขุ เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺเตน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข กฬารขตฺติโย ภิกฺขุ อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

‘‘โมฆิยผคฺคุโน, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ น หิ นูน โส อายสฺมา อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อสฺสาสมลตฺถาติฯ เตน หายสฺมา สาริปุตฺโต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อสฺสาสํ ปตฺโต’’ติ?

‘‘น ขฺวาหํ, อาวุโส, กงฺขามี’’ติฯ ‘‘อายตึ, ปนาวุโส’’ติ?

‘‘น ขฺวาหํ, อาวุโส, วิจิกิจฺฉามี’’ติฯ

อถ โข กฬารขตฺติโย ภิกฺขุ อุฏฺฐายาสนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข กฬารขตฺติโย ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อายสฺมตา, ภนฺเต, สาริปุตฺเตน อญฺญา พฺยากตา – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามี’’ติฯ

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน สาริปุตฺตํ อามนฺเตหิ – ‘สตฺถา ตํ, อาวุโส สาริปุตฺต, อามนฺเตตี’’’ติ ฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สตฺถา ตํ, อาวุโส สาริปุตฺต, อามนฺเตตี’’ติฯ ‘‘เอวํ, อาวุโส’’ติ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘สจฺจํ กิร ตยา, สาริปุตฺต, อญฺญา พฺยากตา – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามี’’ติ? ‘‘น โข, ภนฺเต, เอเตหิ ปเทหิ เอเตหิ พฺยญฺชเนหิ อโตฺถ [อโตฺถ จ (สฺยา. กํ. ก.)] วุโตฺต’’ติฯ ‘‘เยน เกนจิปิ, สาริปุตฺต, ปริยาเยน กุลปุโตฺต อญฺญํ พฺยากโรติ, อถ โข พฺยากตํ พฺยากตโต ทฏฺฐพฺพ’’นฺติฯ ‘‘นนุ อหมฺปิ , ภนฺเต, เอวํ วทามิ – ‘น โข, ภนฺเต, เอเตหิ ปเทหิ เอเตหิ พฺยญฺชเนหิ อโตฺถ วุโตฺต’’’ติฯ

‘‘สเจ ตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘กถํ ชานตา ปน ตยา, อาวุโส สาริปุตฺต, กถํ ปสฺสตา อญฺญา พฺยากตา – ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามี’ติฯ เอวํ ปุโฎฺฐ ตฺวํ, สาริปุตฺต, กินฺติ พฺยากเรยฺยาสี’’ติ?

‘‘สเจ มํ, ภนฺเต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘กถํ ชานตา ปน ตยา, อาวุโส สาริปุตฺต, กถํ ปสฺสตา อญฺญา พฺยากตา – ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามี’ติ; เอวํ ปุโฎฺฐหํ [ปุโฎฺฐ อหํ (สฺยา. กํ.), ปุฏฺฐาหํ (ปี. ก.)], ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ยํนิทานา, อาวุโส, ชาติ, ตสฺส นิทานสฺส ขยา ขีณสฺมึ ขีณามฺหีติ วิทิตํฯ ขีณามฺหีติ วิทิตฺวา – ขีณาชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามี’ติฯ เอวํ ปุโฎฺฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺย’’นฺติฯ

‘‘สเจ ปน ตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ชาติ ปนาวุโส สาริปุตฺต, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา’ติ? เอวํ ปุโฎฺฐ ตํ, สาริปุตฺต, กินฺติ พฺยากเรยฺยาสี’’ติ? ‘‘สเจ มํ, ภนฺเต, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ชาติ ปนาวุโส สาริปุตฺต, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา’ติ? เอวํ ปุโฎฺฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ชาติ โข, อาวุโส, ภวนิทานา ภวสมุทยา ภวชาติกา ภวปฺปภวา’ติฯ เอวํ ปุโฎฺฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺย’’นฺติฯ

“สเจ ปน ตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘ภโว ปนาวุโส สาริปุตฺต, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว’ติ? เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ, สาริปุตฺต, กินฺติ พฺยากเรยฺยาสี”ติ? “สเจ มํ, ภนฺเต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘ภโว ปนาวุโส สาริปุตฺต, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว’ติ ? เอวํ ปุฏฺโฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ภโว โข, อาวุโส, อุปาทานนิทาโน อุปาทานสมุทโย อุปาทานชาติโก อุปาทานปฺปภโว’ติฯ เอวํ ปุฏฺโฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺย”นฺติฯ

“สเจ ปน ตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘อุปาทานํ ปนาวุโส…เป.… สเจ ปน ตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ตณฺหา ปนาวุโส สาริปุตฺต, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา’ติ? เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ, สาริปุตฺต, กินฺติ พฺยากเรยฺยาสี”ติ? “สเจ มํ, ภนฺเต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ตณฺหา ปนาวุโส สาริปุตฺต, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา’ติ? เอวํ ปุฏฺโฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ตณฺหา โข, อาวุโส, เวทนานิทานา เวทนาสมุทยา เวทนาชาติกา เวทนาปภวา’ติฯ เอวํ ปุฏฺโฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺย”นฺติฯ

“สเจ ปน ตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘กถํ ชานโต ปน เต, อาวุโส สาริปุตฺต, กถํ ปสฺสโต ยา เวทนาสุ นนฺที สา น อุปฏฺฐาสี’ติฯ เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ, สาริปุตฺต, กินฺติ พฺยากเรยฺยาสี”ติ? “สเจ มํ, ภนฺเต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘กถํ ชานโต ปน เต, อาวุโส สาริปุตฺต, กถํ ปสฺสโต ยา เวทนาสุ นนฺที สา น อุปฏฺฐาสี’ติ เอวํ ปุฏฺโฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘ติโสฺส โข อิมา, อาวุโส, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ อิมา โข, อาวุโส, ติโสฺส เวทนา อนิจฺจาฯ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ วิทิตํ [วิทิตา (ฏี.)], ยา เวทนาสุ นนฺที สา น อุปฏฺฐาสี’ติฯ เอวํ, ปุฏฺโฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺย”นฺติฯ

“สาธุ สาธุ, สาริปุตฺตฯ อยมฺปิ โข, สาริปุตฺต, ปริยาโย, เอตเสฺสว อตฺถสฺส สํขิเตฺตน เวยฺยากรณาย – ‘ยํ กิญฺจิ เวทยิตํ ตํ ทุกฺขสฺมิ’”นฺติฯ

“สเจ ปน ตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘กถํ วิโมกฺขา ปน ตยา, อาวุโส สาริปุตฺต, อญฺญา พฺยากตา – ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามี’ติ? เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ, สาริปุตฺต, กินฺติ พฺยากเรยฺยาสี”ติ? “สเจ มํ, ภนฺเต, เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘กถํ วิโมกฺขา ปน ตยา, อาวุโส สาริปุตฺต, อญฺญา พฺยากตา – ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามี’ติฯ เอวํ ปุฏฺโฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘อชฺฌตฺตํ วิโมกฺขา ขฺวาหํ, อาวุโส, สพฺพุปาทานกฺขยา ตถา สโต วิหรามิ ยถา สตํ วิหรนฺตํ อาสวา นานุสฺสวนฺติ, อตฺตานญฺจ นาวชานามี’ติฯ เอวํ ปุฏฺโฐหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากเรยฺย”นฺติฯ

“สาธุ สาธุ, สาริปุตฺตฯ อยมฺปิ โข สาริปุตฺต, ปริยาโย เอตเสฺสว อตฺถสฺส สํขิเตฺตน เวยฺยากรณาย – เย อาสวา สมเณน วุตฺตา เตสฺวาหํ น กงฺขามิ, เต เม ปหีนาติ น วิจิกิจฺฉามี”ติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวา สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิฯ

ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุโตฺต อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ปุเพฺพ อปฺปฏิสํวิทิตํ มํ, อาวุโส, ภควา ปฐมํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ, ตสฺส เม อโหสิ ทนฺธายิตตฺตํฯ ยโต จ โข เม, อาวุโส, ภควา ปฐมํ ปญฺหํ อนุโมทิ, ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ทิวสํ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺเฉยฺย อญฺญมเญฺญหิ ปเทหิ อญฺญมเญฺญหิ ปริยาเยหิ, ทิวสมฺปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ อญฺญมเญฺญหิ ปเทหิ อญฺญมเญฺญหิ ปริยาเยหิฯ รตฺติํ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺเฉยฺย อญฺญมเญฺญหิ ปเทหิ อญฺญมเญฺญหิ ปริยาเยหิ, รตฺติมฺปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ อญฺญมเญฺญหิ ปเทหิ อญฺญมเญฺญหิ ปริยาเยหิฯ รตฺตินฺทิวํ [รตฺติทิวํ (ก.)]

เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิ , รตฺตินฺทิวมฺปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิฯ เทฺว รตฺตินฺทิวานิ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย…เป…. เทฺว รตฺตินฺทิวานิปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ…เป…. ตีณิ รตฺตินฺทิวานิ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย…เป…. ตีณิ รตฺตินฺทิวานิปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ…เป…. จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย…เป…. จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ…เป…. ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย…เป…. ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ…เป…. ฉ รตฺตินฺทิวานิ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย…เป…. ฉ รตฺตินฺทิวานิปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ…เป…. สตฺต รตฺตินฺทิวานิ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิ, สตฺต รตฺตินฺทิวานิปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหี’’ติฯ

อถ โข กฬารขตฺติโย ภิกฺขุ อุฏฺฐายาสนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข กฬารขตฺติโย ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อายสฺมตา, ภนฺเต, สาริปุตฺเตน สีหนาโท นทิโต – ปุพฺเพ อปฺปฏิสํวิทิตํ มํ, อาวุโส, ภควา ปฐมํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ, ตสฺส เม อโหสิ ทนฺธายิตตฺตํฯ ยโต จ โข เม, อาวุโส, ภควา ปฐมํ ปญฺหํ อนุโมทิ , ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ทิวสํ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิ, ทิวสมฺปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิ; รตฺตึ เจปิ…เป…. รตฺตินฺทิวํ เจปิ มํ ภควา…เป…. เทฺว รตฺตินฺทิวานิ เจปิ มํ ภควา…เป…. ตีณิ… จตฺตาริ… ปญฺจ… ฉ… สตฺต รตฺตินฺทิวานิ เจปิ มํ ภควา เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺย อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิ, สตฺต รตฺตินฺทิวานิปาหํ ภควโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺยํ อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหี’’ติฯ

‘‘สา หิ, ภิกฺขุ, สาริปุตฺตสฺส ธมฺมธาตุ สุปฺปฏิวิทฺธา, ยสฺสา ธมฺมธาตุยา สุปฺปฏิวิทฺธตฺตา ทิวสํ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิ, ทิวสมฺปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิฯ รตฺตึ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิ, รตฺติมฺปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย…เป…. รตฺตินฺทิวํ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ, รตฺตินฺทิวมฺปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย… เทฺว รตฺตินฺทิวานิ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ, เทฺว รตฺตินฺทิวานิปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย… ตีณิ รตฺตินฺทิวานิ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ, ตีณิ รตฺตินฺทิวานิปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย… จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ, จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย… ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ, ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย… ฉ รตฺตินฺทิวานิ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ, ฉ รตฺตินฺทิวานิปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย… สตฺต รตฺตินฺทิวานิ เจปาหํ สาริปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉยฺยํ อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหิ, สตฺต รตฺตินฺทิวานิปิ เม สาริปุตฺโต เอตมตฺถํ พฺยากเรยฺย อญฺญมญฺญมฺหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญมฺหิ ปริยาเยหี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ญาณวตฺถุสุตฺตํ

๓๓. สาวตฺถิยํ…เป…. ‘‘จตุจตฺตารีสํ โว, ภิกฺขเว, ญาณวตฺถูนิ เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตมานิ [กตมานิ จ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)], ภิกฺขเว, จตุจตฺตารีสํ ญาณวตฺถูนิ? ชรามรเณ ญาณํ, ชรามรณสมุทเย ญาณํ, ชรามรณนิโรเธ ญาณํ, ชรามรณนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํ; ชาติยา ญาณํ, ชาติสมุทเย ญาณํ, ชาตินิโรเธ ญาณํ, ชาตินิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํ; ภเว ญาณํ, ภวสมุทเย ญาณํ, ภวนิโรเธ ญาณํ, ภวนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํ; อุปาทาเน ญาณํ, อุปาทานสมุทเย ญาณํ, อุปาทานนิโรเธ ญาณํ, อุปาทานนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํ; ตณฺหาย ญาณํ, ตณฺหาสมุทเย ญาณํ, ตณฺหานิโรเธ ญาณํ, ตณฺหานิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํ; เวทนาย ญาณํ, เวทนาสมุทเย ญาณํ, เวทนานิโรเธ ญาณํ, เวทนานิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํ; ผเสฺส ญาณํ…เป…. สฬายตเน ญาณํ… นามรูเป ญาณํ… วิญฺญาเณ ญาณํ… สงฺขาเรสุ ญาณํ, สงฺขารสมุทเย ญาณํ, สงฺขารนิโรเธ ญาณํ, สงฺขารนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํฯ อิมานิ วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, จตุจตฺตารีสํ ญาณวตฺถูนิฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ชรามรณํ? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก, อยํ วุจฺจติ ชราฯ ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเฬวรสฺส นิเกฺขโปฯ อิทํ วุจฺจติ มรณํฯ อิติ อยญฺจ ชรา, อิทญฺจ มรณํ; อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ชรามรณํฯ

‘‘ชาติสมุทยา ชรามรณสมุทโย; ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ; อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค ชรามรณนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ ชรามรณํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, อิทมสฺส ธเมฺม ญาณํ ฯ โส อิมินา ธเมฺมน ทิเฏฺฐน วิทิเตน อกาลิเกน ปเตฺตน ปริโยคาเฬฺหน อตีตานาคเตน ยํ เนติฯ

‘‘เย โข เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ อพฺภญฺญํสุ, ชรามรณสมุทยํ อพฺภญฺญํสุ, ชรามรณนิโรธํ อพฺภญฺญํสุ, ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อพฺภญฺญํสุ, สเพฺพ เต เอวเมว อพฺภญฺญํสุ, เสยฺยถาปาหํ เอตรหิฯ

‘‘เยปิ หิ เกจิ อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ อภิชานิสฺสนฺติ, ชรามรณสมุทยํ อภิชานิสฺสนฺติ, ชรามรณนิโรธํ อภิชานิสฺสนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อภิชานิสฺสนฺติ, สเพฺพ เต เอวเมว อภิชานิสฺสนฺติ, เสยฺยถาปาหํ เอตรหีติฯ อิทมสฺส อนฺวเย ญาณํฯ

‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส อิมานิ เทฺว ญาณานิ ปริสุทฺธานิ โหนฺติ ปริโยทาตานิ – ธเมฺม ญาณญฺจ อนฺวเย ญาณญฺจฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน อิติปิ, ทสฺสนสมฺปโนฺน อิติปิ, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, ปสฺสติ อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, เสเกฺขน ญาเณน สมนฺนาคโต อิติปิ, เสกฺขาย วิชฺชาย สมนฺนาคโต อิติปิ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน อิติปิ, อริโย นิเพฺพธิกปโญฺญ อิติปิ, อมตทฺวารํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ อิติปีติฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ชาติ…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, ภโว… กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อุปาทานํ… กตมา จ, ภิกฺขเว ตณฺหา… กตมา จ, ภิกฺขเว, เวทนา… กตโม จ, ภิกฺขเว, ผโสฺส… กตมญฺจ, ภิกฺขเว , สฬายตนํ… กตมญฺจ, ภิกฺขเว, นามรูปํ … กตมญฺจ, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ… กตเม จ, ภิกฺขเว, สงฺขารา? ตโยเม, ภิกฺขเว , สงฺขารา – กายสงฺขาโร, วจีสงฺขาโร, จิตฺตสงฺขาโรติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สงฺขาราฯ

‘‘อวิชฺชาสมุทยา สงฺขารสมุทโย; อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ; อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค สงฺขารนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ สงฺขาเร ปชานาติ, เอวํ สงฺขารสมุทยํ ปชานาติ , เอวํ สงฺขารนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, อิทมสฺส ธเมฺม ญาณํฯ โส อิมินา ธเมฺมน ทิเฏฺฐน วิทิเตน อกาลิเกน ปเตฺตน ปริโยคาเฬฺหน อตีตานาคเตน ยํ เนติฯ

‘‘เย โข เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สงฺขาเร อพฺภญฺญํสุ, สงฺขารสมุทยํ อพฺภญฺญํสุ, สงฺขารนิโรธํ อพฺภญฺญํสุ, สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อพฺภญฺญํสุ, สเพฺพ เต เอวเมว อพฺภญฺญํสุ, เสยฺยถาปาหํ เอตรหิฯ

‘‘เยปิ หิ เกจิ อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สงฺขาเร อภิชานิสฺสนฺติ, สงฺขารสมุทยํ อภิชานิสฺสนฺติ, สงฺขารนิโรธํ อภิชานิสฺสนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อภิชานิสฺสนฺติ, สเพฺพ เต เอวเมว อภิชานิสฺสนฺติ, เสยฺยถาปาหํ เอตรหิฯ อิทมสฺส อนฺวเย ญาณํฯ

‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส อิมานิ เทฺว ญาณานิ ปริสุทฺธานิ โหนฺติ ปริโยทาตานิ – ธเมฺม ญาณญฺจ อนฺวเย ญาณญฺจฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน อิติปิ, ทสฺสนสมฺปโนฺน อิติปิ, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, ปสฺสติ อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, เสเกฺขน ญาเณน สมนฺนาคโต อิติปิ, เสกฺขาย วิชฺชาย สมนฺนาคโต อิติปิ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน อิติปิ, อริโย นิเพฺพธิกปโญฺญ อิติปิ, อมตทฺวารํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ อิติปี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ทุติยญาณวตฺถุสุตฺตํ

๓๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘สตฺตสตฺตริ โว, ภิกฺขเว, ญาณวตฺถูนิ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตมานิ , ภิกฺขเว, สตฺตสตฺตริ ญาณวตฺถูนิ? ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ ญาณํ ; อสติ ชาติยา นตฺถิ ชรามรณนฺติ ญาณํ; อตีตมฺปิ อทฺธานํ ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ ญาณํ, อสติ ชาติยา นตฺถิ ชรามรณนฺติ ญาณํ; อนาคตมฺปิ อทฺธานํ ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ ญาณํ, อสติ ชาติยา นตฺถิ ชรามรณนฺติ ญาณํ; ยมฺปิสฺส ตํ ธมฺมฏฺฐิติญาณํ ตมฺปิ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมนฺติ ญาณํฯ

‘‘ภวปจฺจยา ชาตีติ ญาณํ…เป…. อุปาทานปจฺจยา ภโวติ ญาณํ… ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ ญาณํ… เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ ญาณํ… ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ ญาณํ… สฬายตนปจฺจยา ผโสฺสติ ญาณํ… นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ ญาณํ… วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ ญาณํ… สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ ญาณํ; อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ญาณํ, อสติ อวิชฺชาย นตฺถิ สงฺขาราติ ญาณํ; อตีตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ญาณํ, อสติ อวิชฺ

ชาย นตฺถิ สงฺขาราติ ญาณํ; อนาคตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ญาณํ, อสติ อวิชฺชาย นตฺถิ สงฺขาราติ ญาณํ; ยมฺปิสฺส ตํ ธมฺมฏฺฐิติญาณํ ตมฺปิ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมนฺติ ญาณํฯ อิมานิ วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สตฺตสตฺตริ ญาณวตฺถูนี''ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. อวิชฺชาปจฺจยสุตฺตํ

๓๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ''อวิชฺชาปจฺจยา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหตี''ติฯ เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – '''กตมํ นุ โข, ภนฺเต, ชรามรณํ, กสฺส จ ปนิทํ ชรามรณ'นฺติ? 'โน กลฺล ปญฺโห'ติ ภควา อโวจ, 'กตมํ ชรามรณํ , กสฺส จ ปนิทํ ชรามรณ'นฺติ อิติ วา, ภิกฺขุ, โย วเทยฺย, 'อญฺญํ ชรามรณํ อญฺญสฺส จ ปนิทํ ชรามรณ'นฺติ, อิติ วา, ภิกฺขุ, โย วเทยฺย, อุภยเมตํ เอกตฺถํ พฺยญฺชนเมว นานํฯ ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, ภิกฺขุ, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, ภิกฺขุ , ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ เอเต เต, ภิกฺขุ, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – 'ชาติปจฺจยา ชรามรณ'''นฺติฯ

''กตมา นุ โข, ภนฺเต, ชาติ, กสฺส จ ปนายํ ชาตี''ติ? ''โน กลฺล ปญฺโห''ติ ภควา อโวจ, '''กตมา ชาติ, กสฺส จ ปนายํ ชาตี'ติ อิติ วา, ภิกฺขุ, โย วเทยฺย, 'อญฺญา ชาติ อญฺญสฺส จ ปนายํ ชาตี'ติ อิติ วา, ภิกฺขุ, โย วเทยฺย, อุภยเมตํ เอกตฺถํ พฺยญฺชนเมว นานํฯ ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, ภิกฺขุ, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, ภิกฺขุ, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ เอเต เต, ภิกฺขุ, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – 'ภวปจฺจยา ชาตี'''ติฯ

''กตโม นุ โข, ภนฺเต, ภโว, กสฺส จ ปนายํ ภโว''ติ? ''โน กลฺล ปญฺโห''ติ ภควา อโวจ, '''กตโม ภโว, กสฺส จ ปนายํ ภโว'ติ อิติ วา, ภิกฺขุ, โย วเทยฺย, 'อญฺโญ ภโว อญฺญสฺส จ ปนายํ ภโว'ติ อิติ วา, ภิกฺขุ, โย วเทยฺย, อุภยเมตํ เอกตฺถํ พฺยญฺชนเมว นานํฯ ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, ภิกฺขุ, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติ; อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, ภิกฺขุ, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ เอเต เต, ภิกฺขุ, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – 'อุปาทานปจฺจยา ภโว'ติ…เป.… 'ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ… เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ… ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ… สฬายตนปจฺจยา ผสฺโสติ… นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ… วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ… สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณ'''นฺติฯ

''กตเม นุ โข, ภนฺเต, สงฺขารา, กสฺส จ ปนิเม สงฺขารา''ติ? ''โน กลฺล ปญฺโห''ติ ภควา อโวจ, '''กตเม สงฺขารา กสฺส จ ปนิเม สงฺขารา'ติ อิติ วา, ภิกฺขุ, โย วเทยฺย, 'อญฺเญ สงฺขารา อญฺญสฺส จ ปนิเม สงฺขารา'ติ อิติ วา, ภิกฺขุ, โย วเทยฺย, อุภยเมตํ เอกตฺถํ พฺยญฺชนเมว นานํฯ ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, ภิกฺขุ, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติ; อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, ภิกฺขุ, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ เอเต เต, ภิกฺขุ, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – 'อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา'''ติฯ

''อวิชฺชาย เตฺวว, ภิกฺขุ, อเสสวิราคนิโรธา ยานิสฺส ตานิ วิสูกายิกานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิฯ 'กตมํ ชรามรณํ, กสฺส จ ปนิทํ ชรามรณํ' อิติ วา, 'อญฺญํ ชรามรณํ, อญฺญสฺส จ ปนิทํ ชรามรณํ' อิติ วา, 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ' อิติ วา, 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ' อิติ วาฯ สพฺพานิสฺส ตานิ ปหีนานิ ภวนฺติ อุจฺฉินฺนมูลานิ ตาลาวตฺถุกตานิ อนภาวงฺกตานิ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมานิฯ

‘‘อวิชฺชาย เตฺวว, ภิกฺขุ, อเสสวิราคนิโรธา ยานิสฺส ตานิ วิสูกายิกานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิฯ ‘กตมา ชาติ, กสฺส จ ปนายํ ชาติ’ อิติ วา, ‘อญฺญา ชาติ, อญฺญสฺส จ ปนายํ ชาติ’ อิติ วา, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ’ อิติ วา, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ’ อิติ วาฯ สพฺพานิสฺส ตานิ ปหีนานิ ภวนฺติ อุจฺฉินฺนมูลานิ ตาลาวตฺถุกตานิ อนภาวงฺกตานิ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมานิฯ

‘‘อวิชฺชาย เตฺวว, ภิกฺขุ, อเสสวิราคนิโรธา ยานิสฺส ตานิ วิสูกายิกานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิฯ กตโม ภโว…เป.… กตมํ อุปาทานํ… กตมา ตณฺหา… กตมา เวทนา… กตโม ผโสฺส… กตมํ สฬายตนํ… กตมํ นามรูปํ… กตมํ วิญฺญาณํ…เป.…ฯ

‘‘อวิชฺชาย เตฺวว, ภิกฺขุ, อเสสวิราคนิโรธา ยานิสฺส ตานิ วิสูกายิกานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิฯ ‘กตเม สงฺขารา, กสฺส จ ปนิเม สงฺขารา’ อิติ วา, ‘อเญฺญ สงฺขารา, อญฺญสฺส จ ปนิเม สงฺขารา’ อิติ วา, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ’ อิติ วา, ‘อญฺญํ ชีวํ, อญฺญํ สรีรํ’ อิติ วาฯ สพฺพานิสฺส ตานิ ปหีนานิ ภวนฺติ อุจฺฉินฺนมูลานิ ตาลาวตฺถุกตานิ อนภาวงฺกตานิ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมานี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยอวิชฺชาปจฺจยสุตฺตํ

๓๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘‘กตมํ ชรามรณํ, กสฺส จ ปนิทํ ชรามรณ’นฺติ อิติ วา, ภิกฺขเว , โย วเทยฺย, ‘อญฺญํ ชรามรณํ, อญฺญสฺส จ ปนิทํ ชรามรณ’นฺติ อิติ วา, ภิกฺขเว, โย วเทยฺย, อุภยเมตํ เอกตฺถํ พฺยญฺชนเมว นานํฯ ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ’ อิติ วา, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ’ อิติ วา, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ เอเต เต, ภิกฺขเว, อุโภ อเนฺต อนุปคมฺม มเชฺฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – ‘ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’’นฺติฯ

‘‘กตมา ชาติ…เป.… กตโม ภโว… กตมํ อุปาทานํ… กตมา ตณฺหา… กตมา เวทนา… กตโม ผโสฺส… กตมํ สฬายตนํ… กตมํ นามรูปํ… กตมํ วิญฺญาณํ… กตเม สงฺขารา, กสฺส จ ปนิเม สงฺขาราติ อิติ วา, ภิกฺขเว, โย วเทยฺย, ‘อเญฺญ สงฺขารา อญฺญสฺส จ ปนิเม สงฺขารา’ติ อิติ วา, ภิกฺขเว, โย วเทยฺย, อุภยเมตํ เอกตฺถํ พฺยญฺชนเมว นานํฯ ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ’ อิติ วา, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ’ อิติ วา, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส น โหติฯ เอเต เต, ภิกฺขเว, อุโภ อเนฺต อนุปคมฺม มเชฺฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’’ติฯ

‘‘อวิชฺชาย เตฺวว, ภิกฺขเว, อเสสวิราคนิโรธา ยานิสฺส ตานิ วิสูกายิกานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิฯ ‘กตมํ ชรามรณํ, กสฺส จ ปนิทํ ชรามรณํ’ อิติ วา, ‘อญฺญํ ชรามรณํ, อญฺญสฺส จ ปนิทํ ชรามรณํ’ อิติ วา, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ’ อิติ วา, ‘อญฺญํ ชีวํ, อญฺญํ สรีรํ’ อิติ วาฯ สพฺพานิสฺส ตานิ ปหีนานิ ภวนฺติ อุจฺฉินฺนมูลานิ ตาลาวตฺถุกตานิ อนภาวงฺกตานิ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมานิฯ

‘‘อวิชฺชาย เตฺวว, ภิกฺขเว, อเสสวิราคนิโรธา ยานิสฺส ตานิ วิสูกายิกานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิฯ กตมา ชาติ…เป.… กตโม ภโว… กตมํ อุปาทานํ… กตมา ตณฺหา… กตมา เวทนา… กตโม ผโสฺส… กตมํ สฬายตนํ… กตมํ นามรูปํ… กตมํ วิญฺญาณํ… ‘กตเม

สงฺขารา, กสฺส จ ปนิเม สงฺขารา’ อิติ วา, ‘อเญฺญ สงฺขารา, อญฺญสฺส จ ปนิเม สงฺขารา’ อิติ วา; ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ’ อิติ วา, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ’ อิติ วาฯ สพฺพานิสฺส ตานิ ปหีนานิ ภวนฺติ อุจฺฉินฺนมูลานิ ตาลาวตฺถุกตานิ อนภาวงฺกตานิ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมานี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. นตุมฺหสุตฺตํ

๓๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘นายํ, ภิกฺขเว, กาโย ตุมฺหากํ นปิ อเญฺญสํฯ ปุราณมิทํ , ภิกฺขเว, กมฺมํ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ เวทนิยํ ทฏฺฐพฺพํ’’ฯ

‘‘ตตฺร โข, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก ปฏิจฺจสมุปฺปาทเญฺญว สาธุกํ โยนิโส มนสิ กโรติ – ‘อิติ อิมสฺมิํ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ; อิมสฺมิํ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ, ยทิทํ – อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. เจตนาสุตฺตํ

๓๘. สาวตฺถินิทานํ ฯ ‘‘ยญฺจ, ภิกฺขเว, เจเตติ ยญฺจ ปกเปฺปติ ยญฺจ อนุเสติ, อารมฺมณเมตํ [อารมณเมตํ (?)] โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยาฯ อารมฺมเณ สติ ปติฎฺฐา วิญฺญาณสฺส โหติฯ ตสฺมิํ ปติฎฺฐิเต วิญฺญาเณ วิรูเฬฺห อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติฯ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติยา สติ อายติํ ชาติ ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘โน เจ, ภิกฺขเว, เจเตติ โน เจ ปกเปฺปติ, อถ เจ อนุเสติ, อารมฺมณเมตํ โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยาฯ อารมฺมเณ สติ ปติฎฺฐา วิญฺญาณสฺส โหติฯ ตสฺมิํ ปติฎฺฐิเต วิญฺญาเณ วิรูเฬฺห อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติฯ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติยา สติ อายติํ ชาติชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘ยโต จ โข, ภิกฺขเว, โน เจว เจเตติ โน จ ปกเปฺปติ โน จ อนุเสติ, อารมฺมณเมตํ น โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยา ฯ อารมฺมเณ อสติ ปติฎฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติฯ ตทปฺปติฎฺฐิเต วิญฺญาเณ อวิรูเฬฺห อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ น โหติฯ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติยา อสติ อายติํ ชาติชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ทุติยเจตนาสุตฺตํ

๓๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ยญฺจ, ภิกฺขเว, เจเตติ ยญฺจ ปกเปฺปติ ยญฺจ อนุเสติ, อารมฺมณเมตํ โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยาฯ อารมฺมเณ สติ ปติฎฺฐา วิญฺญาณสฺส โหติฯ ตสฺมิํ ปติฎฺฐิเต วิญฺญาเณ วิรูเฬฺห นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ โหติฯ นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ; สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส; ผสฺสปจฺจยา เวทนา…เป.… ตณฺหา… อุปาทานํ… ภโว… ชาติ… ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘โน เจ, ภิกฺขเว, เจเตติ โน เจ ปกเปฺปติ, อถ เจ อนุเสติ, อารมฺมณเมตํ โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยาฯ อารมฺมเณ สติ ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส โหติฯ ตสฺมึ ปติฏฺฐิเต วิญฺญาเณ วิรูเฬฺห นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ โหติฯ นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘ยโต จ โข, ภิกฺขเว, โน เจว เจเตติ โน จ ปกเปฺปติ โน จ อนุเสติ, อารมฺมณเมตํ น โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยาฯ อารมฺมเณ อสติ ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติฯ ตทปฺปติฏฺฐิเต วิญฺญาเณ อวิรูเฬฺห นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ น โหติฯ นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ตติยเจตนาสุตฺตํ

๔๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ยญฺจ , ภิกฺขเว, เจเตติ ยญฺจ ปกเปฺปติ ยญฺจ อนุเสติ อารมฺมณเมตํ โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยาฯ อารมฺมเณ สติ ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส โหติฯ ตสฺมึ ปติฏฺฐิเต วิญฺญาเณ วิรูเฬฺห นติ โหติฯ นติยา สติ อาคติคติ โหติฯ อาคติคติยา สติ จุตูปปาโต โหติฯ จุตูปปาเต สติ อายตึ ชาติชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘โน เจ, ภิกฺขเว, เจเตติ โน เจ ปกเปฺปติ อถ เจ อนุเสติ, อารมฺมณเมตํ โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยาฯ อารมฺมเณ สติ ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส โหติฯ ตสฺมึ ปติฏฺฐิเต วิญฺญาเณ วิรูเฬฺห นติ โหติฯ นติยา สติ อาคติคติ โหติฯ อาคติคติยา สติ จุตูปปาโต โหติฯ จุตูปปาเต สติ อายตึ ชาติชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘ยโต จ โข, ภิกฺขเว, โน เจว เจเตติ โน จ ปกเปฺปติ โน จ อนุเสติ, อารมฺมณเมตํ น โหติ วิญฺญาณสฺส ฐิติยาฯ อารมฺมเณ อสติ ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติฯ ตทปฺปติฏฺฐิเต วิญฺญาเณ อวิรูเฬฺห นติ น โหติฯ นติยา อสติ อาคติคติ น โหติฯ อาคติคติยา อสติ จุตูปปาโต น โหติฯ จุตูปปาเต อสติ อายตึ ชาติ ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ ทสมํฯ

กฬารขตฺติยวโคฺค จตุโตฺถฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ภูตมิทํ กฬารญฺจ, ทฺเว จ ญาณวตฺถูนิ;
อวิชฺชาปจฺจยา จ เทฺว, นตุมฺหา เจตนา ตโยติฯ

๕. คหปติวโคฺค

๑. ปญฺจเวรภยสุตฺตํ

๔๑. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ยโต โข, คหปติ, อริยสาวกสฺส ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติ, จตูหิ จ โสต าปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ, อริโย จสฺส ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ, โส อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย – ‘ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิ ขีณเปตฺติวิส โย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต, โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปราย โน’’’ติฯ

‘‘กตมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติ? ยํ, คหปติ, ปาณาติปาตี ปาณาติปา ตปจฺจยา ทิฏฺฐธมฺมิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, สมฺปรายิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โท มนสฺสํ ปฏิสํเวทยติ, ปาณาติปาตา ปฏิวิรตสฺส เอวํ ตํ ภยํ เวรํ วูปสนฺตํ โหติฯ

‘‘ยํ, คหปติ, อทินฺนาทายี อทินฺนาทานปจฺจยา ทิฏฺฐธมฺมิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, สมฺปรายิ กมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตสฺส เอวํ ตํ ภยํ เวรํ วูปสนฺตํ โหติฯ

‘‘ยํ , คหปติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี กาเมสุมิจฺฉาจารปจฺจยา ทิฏฺฐธมฺมิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, สมฺปรายิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิ วิรตสฺส เอวํ ตํ ภยํ เวรํ วูปสนฺตํ โหติฯ

‘‘ยํ, คหปติ, มุสาวาที มุสาวาทปจฺจยา ทิฏฺฐธมฺมิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, สมฺปรายิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติ, มุสาวาทา ปฏิวิรตสฺส เอวํ ตํ ภยํ เวรํ วูป สนฺตํ โหติฯ

‘‘ยํ, คหปติ, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐายี สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานปจฺจยา ทิฏฺฐธมฺมิ กมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, สมฺปรายิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติ, สุ ราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตสฺส เอวํ ตํ ภยํ เวรํ วูปสนฺตํ โหติฯ อิมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรา นิ วูปสนฺตานิ โหนฺติฯ

‘‘กตเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก พุทฺเธ อ เวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺป นฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’’’ติฯ

‘‘ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’’’ติฯ

‘‘สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ – ‘สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุ ชุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ , ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’’’ติฯ

‘‘อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อขณฺเฑหิ อจฺฉิทฺเทหิ อสพเลหิ อกมฺมาเสหิ ภุชิ สฺเสหิ วิญฺญุปฺปสตฺเถหิ อปรามฏฺเฐหิ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺ นาคโต โหติฯ

‘‘กตโม จสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก ปฏิจฺจสมุปฺปาทํเยว สาธุกํ โยนิโส มนสิ กโรติ – ‘อิติ อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ; อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติฯ ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’’ติฯ อยมสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธฯ

‘‘ยโต โข, คหปติ, อริยสาวกสฺส อิมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติ, อิเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ, อยญฺจสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ, โส อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย – ‘ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิ ขีณเปตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต, โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน’’’ติฯ

๒. ทุติยปญฺจเวรภยสุตฺตํ

๔๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติ, จตูหิ จ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ, อริโย จสฺส ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ, โส อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย – ‘ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิ ขีณเปตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต, โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน’’’ติฯ

‘‘กตมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติ? ยํ, ภิกฺขเว, ปาณาติปาตี …เป…. ยํ, ภิกฺขเว, อทินฺนาทายี…เป…. ยํ, ภิกฺขเว, กาเมสุมิจฺฉาจารี… ยํ, ภิกฺขเว, มุสาวาที… ยํ, ภิกฺขเว, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐายี…เป…. อิมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติฯ

‘‘กตเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก พุทฺเธ…เป…. ธมฺเม… สงฺเฆ… อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติฯ อิเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติฯ

‘‘กตโม จสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ ? อิธ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ปฏิจฺจสมุปฺปาทํเยว สาธุกํ โยนิโส มนสิ กโรติ…เป…. อยมสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธฯ

‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส อิมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติ, อิเมหิ จ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ, อยญฺจสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ, โส อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย – ‘ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิ ขีณเปตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต, โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน’’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ทุกฺขสุตฺตํ

๔๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทุกฺขสฺส , ภิกฺขเว, สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺส

สุํ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส สมุทโย? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส สมุทโยฯ

‘‘โสตญฺจ ปฏิจฺจ สเทฺท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ…เป.… ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คเนฺธ จ…เป.… ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ…เป.… กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐเพฺพ จ…เป.… มนญฺจ ปฏิจฺจ ธเมฺม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส สมุทโยฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส อตฺถงฺคโม? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส อตฺถงฺคโมฯ

‘‘โสตญฺจ ปฏิจฺจ สเทฺท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ…เป.… ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คเนฺธ จ…เป.… ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ…เป.… กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐเพฺพ จ…เป.… มนญฺจ ปฏิจฺจ ธเมฺม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส อตฺถงฺคโม’’ติฯ ตติยํฯ

๔. โลกสุตฺตํ

๔๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘โลกสฺส, ภิกฺขเว, สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, โลกสฺส สมุทโย? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โลกสฺส สมุทโยฯ

‘‘โสตญฺจ ปฏิจฺจ สเทฺท จ…เป.… ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คเนฺธ จ… ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ… กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐเพฺพ จ… มนญฺจ ปฏิจฺจ ธเมฺม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา…เป.… ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โลกสฺส สมุทโยฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, โลกสฺส อตฺถงฺคโม? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺ

หาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โลกสฺส อตฺถงฺคโมฯ

‘‘โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ…เป.… ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ… ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ… กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ… มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โลกสฺส อตฺถงฺคโม’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ญาติกสุตฺตํ

๔๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ญาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ อถ โข ภควา รโหคโต ปฏิสลฺลาโน อิมํ ธมฺมปริยายํ อภาสิ –

‘‘จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ…เป.… ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ… ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ… กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ… มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

‘‘โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ…เป.… มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควโต อุปสฺสุติ [อุปสฺสุตึ (สี. ปี.)] ฐิโต โหติฯ อทฺทสา โข ภควา ตํ ภิกฺขุํ อุปสฺสุติ ฐิตํฯ ทิสฺวาน ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘อโสฺสสิ โน ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ธมฺมปริยาย’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติฯ ‘‘อุคฺคณฺหาหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ธมฺมปริยายํ; ปริยาปุณาหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ธมฺมปริยายํ; ธาเรหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ธมฺมปริยายํฯ อตฺถสํหิโต อยํ [อตฺถสํหิโตยํ (สี. สฺยา. กํ.), อตฺถสํหิตายํ (ปี. ก.)], ภิกฺขุ, ธมฺมปริยาโย อาทิพฺรหฺมจริยโก’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อญฺญตรพฺราหฺมณสุตฺตํ

๔๖. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘กึ นุ โข, โภ โคตม, โส กโรติ โส ปฏิสํเวทยตี’’ติ? ‘‘‘โส กโรติ โส ปฏิสํเวทยตี’ติ โข, พฺราหฺมณ, อยเมโก อนฺโต’’ฯ

‘‘กึ ปน, โภ โคตม, อโญฺญ กโรติ, อโญฺญ ปฏิสํเวทยตี’’ติ? ‘‘‘อโญฺญ กโรติ, อโญฺญ ปฏิสํเวทยตี’ติ โข, พฺราหฺมณ, อยํ ทุติโย อนฺโตฯ เอเต เต, พฺราหฺมณ, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ …เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม,…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ชาณุโสฺสณิสุตฺตํ

๔๗. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘กึ นุ โข, โภ, โคตม, สพฺพมตฺถี’’ติ? ‘‘‘สพฺพมตฺถี’ติ โข, พฺราหฺมณ, อยเมโก อนฺโต’’ฯ

‘‘กึ ปน, โภ โคตม, สพฺพํ นตฺถี’’ติ? ‘‘‘สพฺพํ นตฺถี’ติ โข, พฺราหฺมณ, อยํ ทุติโย อนฺโตฯ เอเต เต, พฺราหฺมณ, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม…เป.… ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. โลกายติกสุตฺตํ

๔๘. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข โลกายติโก พฺราหฺมโณ เยน ภควา…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โลกายติโก พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘กึ นุ โข, โภ โคตม, สพฺพมตฺถี’’ติ? ‘‘‘สพฺพมตฺถี’ติ โข, พฺราหฺมณ, เชฏฺฐเมตํ โลกายตํ’’ฯ

‘‘กึ ปน, โภ โคตม, สพฺพํ นตฺถี’’ติ? ‘‘‘สพฺพํ นตฺถี’ติ โข, พฺราหฺมณ, ทุติยเมตํ โลกายตํ’’ฯ

‘‘กึ นุ โข, โภ โคตม, สพฺพเมกตฺต’’นฺติ? ‘‘‘สพฺพเมกตฺต’นฺติ โข, พฺราหฺมณ, ตติยเมตํ โลกายตํ’’ฯ

“กึ ปน, โภ โคตม, สพฺพํ ปุถุตฺต”นฺติ? “‘สพฺพํ ปุถุตฺต’นฺติ โข, พฺราหฺมณ, จตุตฺถเมตํ โลกายตํ”ฯ

“เอเต เต, พฺราหฺมณ, อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ – ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’”ติฯ

เอวํ วุตฺเต, โลกายติโก พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป…. อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อริยสาวกสุตฺตํ

๔๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. “น , ภิกฺขเว, สุตวโต อริยสาวกสฺส เอวํ โหติ – ‘กึ นุ โข กิสฺมึ สติ กึ โหติ, กิสฺสุปฺปาทา กึ อุปฺปชฺชติ? (กิสฺมึ สติ สงฺขารา โหนฺติ, กิสฺมึ สติ วิญฺญาณํ โหติ,) [( ) เอตฺถนฺตเร ปาฐา เกสุจิ โปตฺถเกสุ น ทิสฺสนฺตีติ สี. ปี. โปตฺถเกสุ ทสฺสิตาฯ ตถา สติ อนนฺตรสุตฺตฏีกาย สเมติ] กิสฺมึ สติ นามรูปํ โหติ, กิสฺมึ สติ สฬายตนํ โหติ, กิสฺมึ สติ ผสฺโส โหติ, กิสฺมึ สติ เวทนา โหติ, กิสฺมึ สติ ตณฺหา โหติ, กิสฺมึ สติ อุปาทานํ โหติ, กิสฺมึ สติ ภโว โหติ, กิสฺมึ สติ ชาติ โหติ, กิสฺมึ สติ ชรามรณํ โหตี’”ติ?

“อถ โข, ภิกฺขเว, สุตวโต อริยสาวกสฺส อปรปฺปจฺจยา ญาณเมเวตฺถ โหติ – ‘อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติฯ (อวิชฺชาย สติ สงฺขารา โหนฺติ; สงฺขาเรสุ สติ วิญฺญาณํ โหติ;) [( ) เอตฺถเกสุ ปาฐา เกสุจิ โปตฺถเกสุ น ทิสฺสนฺตีติ สี. ปี. โปตฺถเกสุ ทสฺสิตาฯ ตถา สติ อนนฺตรสุตฺตฏีกาย สเมติ] วิญฺญาเณ สติ นามรูปํ โหติ; นามรูเป สติ สฬายตนํ โหติ ; สฬายตเน สติ ผสฺโส โหติ; ผสฺเส สติ เวทนา โหติ; เวทนาย สติ ตณฺหา โหติ; ตณฺหาย สติ อุปาทานํ โหติ; อุปาทาเน สติ ภโว โหติ; ภเว สติ ชาติ โหติ; ชาติยา สติ ชรามรณํ โหตี’ติฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘เอวมยํ โลโก สมุทยตี’”ติฯ

“น , ภิกฺขเว, สุตวโต อริยสาวกสฺส เอวํ โหติ – ‘กึ นุ โข กิสฺมึ อสติ กึ น โหติ, กิสฺส นิโรธา กึ นิรุชฺฌติ? (กิสฺมึ อสติ สงฺขารา น โหนฺติ, กิสฺมึ อสติ วิญฺญาณํ น โหติ,) [( ) เอตฺถนฺตเร ปาฐาปิ ตตฺถ ตเถว ทสฺสิตา] กิสฺมึ อสติ นามรูปํ น โหติ, กิสฺมึ อสติ สฬายตนํ น โหติ, กิสฺมึ อสติ ผสฺโส น โหติ, กิสฺมึ อสติ เวทนา น โหติ, กิสฺมึ อสติ ตณฺหา น โหติ, กิสฺมึ อสติ อุปาทานํ น โหติ, กิสฺมึ อสติ ภโว น โหติ, กิสฺมึ อสติ ชาติ น โหติ, กิสฺมึ อสติ ชรามรณํ น โหตี’”ติ?

“อถ โข, ภิกฺขเว, สุตวโต อริยสาวกสฺส อปรปฺปจฺจยา ญาณเมเวตฺถ โหติ – ‘อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติฯ (อวิชฺชาย อสติ สงฺขารา น โหนฺติ; สงฺขาเรสุ อสติ วิญฺญาณํ น โหติ;) [( ) เอตฺถนฺตเร ปาฐาปิ ตตฺถ ตเถว ทสฺสิตา] วิญฺญาเณ อสติ นามรูปํ น โหติ; นามรูเป อสติ สฬายตนํ น โหติ…เป…. ภโว น โหติ… ชาติ น โหติ… ชาติยา อสติ ชรามรณํ น โหตี’ติฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘เอวมยํ โลโก นิรุชฺฌตี’”ติฯ

“ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ โลกสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน อิติปิ…เป…. อมตทฺวารํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ อิติ

ปี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยอริยสาวกสุตฺตํ

๕๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘น, ภิกฺขเว, สุตวโต อริยสาวกสฺส เอวํ โหติ – ‘กึ นุ โข กิสฺมึ สติ กึ โหติ, กิสฺสุปฺปาทา กึ อุปฺปชฺชติ? กิสฺมึ สติ สงฺขารา โหนฺติ, กิสฺมึ สติ วิญฺญาณํ โหติ, กิสฺมึ สติ นามรูปํ โหติ, กิสฺมึ สติ สฬายตนํ โหติ, กิสฺมึ สติ ผโสฺส โหติ, กิสฺมึ สติ เวทนา โหติ, กิสฺมึ สติ ตณฺหา โหติ, กิสฺมึ สติ อุปาทานํ โหติ, กิสฺมึ สติ ภโว โหติ, กิสฺมึ สติ ชาติ โหติ, กิสฺมึ สติ ชรามรณํ โหตี’’’ติ?

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, สุตวโต อริยสาวกสฺส อปรปฺปจฺจยา ญาณเมเวตฺถ โหติ – ‘อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติฯ อวิชฺชาย สติ สงฺขารา โหนฺติ; สงฺขาเรสุ สติ วิญฺญาณํ โหติ; วิญฺญาเณ สติ นามรูปํ โหติ; นามรูเป สติ สฬายตนํ โหติ; สฬายตเน สติ ผโสฺส โหติ; ผเสฺส สติ เวทนา โหติ ; เวทนาย สติ ตณฺหา โหติ; ตณฺหาย สติ อุปาทานํ โหติ; อุปาทาเน สติ ภโว โหติ; ภเว สติ ชาติ โหติ; ชาติยา สติ ชรามรณํ โหตี’ติฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘เอวมยํ โลโก สมุทยตี’’’ติฯ

‘‘น, ภิกฺขเว, สุตวโต อริยสาวกสฺส เอวํ โหติ – ‘กึ นุ โข กิสฺมึ อสติ กึ น โหติ, กิสฺส นิโรธา กึ นิรุชฺฌติ? กิสฺมึ อสติ สงฺขารา น โหนฺติ, กิสฺมึ อสติ วิญฺญาณํ น โหติ, กิสฺมึ อสติ นามรูปํ น โหติ, กิสฺมึ อสติ สฬายตนํ น โหติ, กิสฺมึ อสติ ผโสฺส น โหติ, กิสฺมึ อสติ เวทนา น โหติ, กิสฺมึ อสติ ตณฺหา น โหติ…เป…. อุปาทานํ… ภโว… ชาติ… กิสฺมึ อสติ ชรามรณํ น โหตี’’’ติ?

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, สุตวโต อริยสาวกสฺส อปรปฺปจฺจยา ญาณเมเวตฺถ โหติ – ‘อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติฯ อวิชฺชาย อสติ สงฺขารา น โหนฺติ; สงฺขาเรสุ อสติ วิญฺญาณํ น โหติ; วิญฺญาเณ อสติ นามรูปํ น โหติ; นามรูเป อสติ สฬายตนํ น โหติ…เป…. ชาติยา อสติ ชรามรณํ น โหตี’ติฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘เอวมยํ โลโก นิรุชฺฌตี’’’ติฯ

‘‘ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ โลกสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน อิติปิ, ทสฺสนสมฺปโนฺน อิติปิ, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, ปสฺสติ อิมํ สทฺธมฺมํ อิติปิ, เสเกฺขน ญาเณน สมนฺนาคโต อิติปิ , เสกฺขาย วิชฺชาย สมนฺนาคโต อิติปิ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน อิติปิ, อริโย นิเพฺพธิกปโญฺญ อิติปิ, อมตทฺวารํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ อิติปี’’ติฯ ทสมํฯ

คหปติวโคฺค ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว ปญฺจเวรภยา วุตฺตา, ทุกฺขํ โลโก จ ญาติกํ;
อญฺญตรํ ชาณุโสฺสณิ จ, โลกายติเกน อฏฺฐมํ;
เทฺว อริยสาวกา วุตฺตา, วโคฺค เตน ปวุจฺจตีติฯ

๖. ทุกฺขวโคฺค

๑. ปริวีมํสนสุตฺตํ

๕๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กิตฺตาวตา นุ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ปริวีมํสมาโน ปริวีมํเสยฺย สพฺพโส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย า’’ติ? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณา ฯ สาธุ วต, ภเนฺต, ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภิกฺขเว, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปริวีมํสมาโน ปริวีมํสติ – ‘ยํ โข อิทํ อเนกวิธํ นานปฺปการกํ ทุกฺขํ โลเก อุปฺปชฺชติ ชรามรณํ; อิทํ นุ โข ทุกฺขํ กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ? กิสฺมิํ สติ ชรามรณํ โหติ, กิสฺมิํ อสติ ชรามรณํ น โหตี’ติ? โส ปริวีมํสมาโน เอวํ ปชานาติ – ‘ยํ โข อิทํ อเนกวิธํ นานปฺปการกํ ทุกฺขํ โลเก อุปฺปชฺชติ ชรามรณํ, อิทํ โข ทุกฺขํ ชาตินิทานํ ชาติสมุทยํ ชาติชาติกํ ชาติปฺปภวํฯ ชาติยา สติ ชรามรณํ โหติ, ชาติยา อสติ ชรามรณํ น โหตี’’’ติฯ

‘‘โส ชรามรณญฺจ ปชานาติ, ชรามรณสมุทยญฺจ ปชานาติ, ชรามรณนิโรธญฺจ ปชานาติ, ยา จ ชรามรณนิโรธสารุปฺปคามินี ปฏิปทา ตญฺจ ปชานาติ, ตถา ปฏิปโนฺน จ โหติ อนุธมฺมจารี; อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ปฏิปโนฺน ชรามรณนิโรธายฯ

‘‘อถาปรํ ปริวีมํสมาโน ปริวีมํสติ – ‘ชาติ ปนายํ กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา, กิสฺมิํ สติ ชาติ โหติ, กิสฺมิํ อสติ ชาติ น โหตี’ติ? โส ปริวีมํสมาโน เอวํ ปชานาติ – ‘ชาติ ภวนิทานา ภวสมุทยา ภวชาติกา ภวปฺปภวา; ภเว สติ ชาติ โหติ, ภเว อสติ ชาติ น โหตี’’’ติฯ

‘‘โส ชาติญฺจ ปชานาติ, ชาติสมุทยญฺจ ปชานาติ, ชาตินิโรธญฺจ ปชานาติ, ยา จ ชาตินิโรธสารุปฺปคามินี ปฏิปทา ตญฺจ ปชานาติ, ตถา ปฏิปโนฺน จ โหติ อนุธมฺมจารี; อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ปฏิปโนฺน ชาตินิโรธายฯ

‘‘อถาปรํ ปริวีมํสมาโน ปริวีมํสติ – ‘ภโว ปนายํ กึนิทาโน…เป.… อุปาทานํ ปนิทํ กึนิทานํ… ตณฺหา ปนายํ กึนิทานา… เวทนา… ผโสฺส… สฬายตนํ ปนิทํ กึนิทานํ… นามรูปํ ปนิทํ… วิญฺญาณํ ปนิทํ… สงฺขารา ปนิเม กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา; กิสฺมิํ สติ สงฺขารา โหนฺติ, กิสฺมิํ อสติ สงฺขารา น โหนฺตี’ติ? โส ปริวีมํสมาโน เอวํ ปชานาติ – ‘สงฺขารา อวิชฺชานิทานา อวิชฺชาสมุทยา อวิชฺชาชาติกา อวิชฺชาปภวา; อวิชฺชาย สติ สงฺขารา โหนฺติ, อวิชฺชาย อสติ สงฺขารา น โหนฺตี’’’ติฯ

‘‘โส สงฺขาเร จ ปชานาติ, สงฺขารสมุทยญฺจ ปชานาติ, สงฺขารนิโรธญฺจ ปชานาติ, ยา จ สงฺขารนิโรธสารุปฺปคามินี ปฏิปทา ตญฺจ ปชานาติ, ตถา ปฏิปโนฺน จ โหติ อนุธมฺมจารี ; อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ปฏิปโนฺน สงฺขารนิโรธายฯ

‘‘อวิชฺชาคโต ยํ, ภิกฺขเว, ปุริสปุคฺคโล ปุญฺญํ เจ สงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, ปุญฺญูปคํ โหติ วิญฺญาณํฯ อปุญฺญํ เจ สงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, อปุญฺญูปคํ โหติ วิญฺญาณํฯ อาเนญฺชํ เจ สงฺขารํ อภิสงฺขโรติ อาเนญฺชูปคํ โหติ วิญฺญาณํฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหีนา โหติ วิชฺ

ชา อุปฺปนฺนา, โส อวิชฺชาวิราคา วิชฺชุปฺปาทา เนว ปุญฺญาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ น อปุญฺญาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ น อาเนญฺชาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรติฯ อนภิสงฺขโรนฺโต อนภิสเญฺจตยนฺโต น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ; อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเญฺญว ปรินิพฺพายติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ

“โส สุขํ เจ เวทนํ เวทยติ, สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ, อนภินนฺทิตาติ ปชานาติฯ ทุกฺขํ เจ เวทนํ เวทยติ, สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ, อนภินนฺทิตาติ ปชานาติฯ อทุกฺขมสุขํ เจ เวทนํ เวทยติ, สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ, อนภินนฺทิตาติ ปชานาติฯ โส สุขํ เจ เวทนํ เวทยติ, วิสํยุตฺโต นํ เวทยติฯ ทุกฺขํ เจ เวทนํ เวทยติ, วิสํยุตฺโต นํ [ตํ เวทนํ (สี. ปี.), เวทนํ (ก.)] เวทยติฯ อทุกฺขมสุขํ เจ เวทนํ เวทยติ, วิสํยุตฺโต นํ เวทยติฯ

“โส กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ, ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติฯ กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีตีภวิสฺสนฺติ, สรีรานิ อวสิสฺสนฺตีติ ปชานาติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส กุมฺภการปากา อุณฺหํ กุมฺภํ อุทฺธริตฺวา สเม ภูมิภาเค ปฏิสิเสฺสยฺย [ปฏิวิเสยฺย (สี.), ปติฏฺฐเปยฺย (สฺยา. กํ. ปี.), ปฏิเสเวยฺย (ฏีกา)]ฯ ตตฺร ยายํ อุสฺมา สา ตเตฺถว วูปสเมยฺย, กปลฺลานิ อวสิเสฺสยฺยุํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ, ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติฯ กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีตีภวิสฺสนฺติ, สรีรานิ อวสิสฺสนฺตีติ ปชานาติฯ

“ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ โข ขีณาสโว ภิกฺขุ ปุญฺญาภิสงฺขารํ วา อภิสงฺขเรยฺย อปุญฺญาภิสงฺขารํ วา อภิสงฺขเรยฺย อาเนญฺชาภิสงฺขารํ วา อภิสงฺขเรยฺยา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน สงฺขาเรสุ อสติ, สงฺขารนิโรธา อปิ นุ โข วิญฺญาณํ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน วิญฺญาเณ อสติ, วิญฺญาณนิโรธา อปิ นุ โข นามรูปํ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน นามรูเป อสติ, นามรูปนิโรธา อปิ นุ โข สฬายตนํ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน สฬายตเน อสติ, สฬายตนนิโรธา อปิ นุ โข ผโสฺส ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน ผเสฺส อสติ, ผสฺสนิโรธา อปิ นุ โข เวทนา ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน เวทนาย อสติ, เวทนานิโรธา อปิ นุ โข ตณฺหา ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน ตณฺหาย อสติ, ตณฺหานิโรธา อปิ นุ โข อุปาทานํ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน อุปาทาเน อสติ, อุปาทานนิโรธา อปิ นุ โข ภโว ปญฺญาเยถา”ติฯ “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน ภเว อสติ, ภวนิโรธา อปิ นุ โข ชาติ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สพฺพโส วา ปน ชาติยา อสติ, ชาตินิโรธา อปิ นุ โข ชรามรณํ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ

“สาธุ สาธุ, ภิกฺขเว, เอวเมตํ, ภิกฺขเว, เนตํ อญฺญถาฯ สทฺทหถ เม ตํ, ภิกฺขเว, อธิมุจฺจถ, นิกฺกงฺขา เอตฺถ โหถ นิพฺพิจิกิจฺฉาฯ เอเสวโนฺต ทุกฺขสฺสา”ติฯ ปฐมํฯ

๒. อุปาทานสุตฺตํ

๕๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘อุปาทานิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ทสนฺนํ วา กฏฺฐวาหานํ วีสาย วา กฏฺฐวาหานํ ตึสาย วา กฏฺฐวาหานํ จตฺตารีสาย วา กฏฺฐวาหานํ มหาอคฺคิกฺขนฺโธ ชเลยฺยฯ ตตฺร ปุริโส กาเลน กาลํ สุกฺขานิ เจว ติณานิ ปกฺขิเปยฺย, สุกฺขานิ จ โคมยานิ ปกฺขิเปยฺย, สุกฺขานิ จ กฏฺฐานิ ปกฺขิเปยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหาอคฺคิกฺขนฺโธ ตทาหาโร ตทุปาทาโน จิรํ ทีฆมทฺธานํ ชเลยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อุปาทานิเยสุ ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘อุปาทานิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทสนฺนํ วา กฏฺฐวาหานํ วีสาย วา ตึสาย วา จตฺตารีสาย วา กฏฺฐวาหานํ มหาอคฺคิกฺขนฺโธ ชเลยฺย; ตตฺร ปุริโส น กาเลน กาลํ สุกฺขานิ เจว ติณานิ ปกฺขิเปยฺย, น สุกฺขานิ จ โคมยานิ ปกฺขิเปยฺย, น สุกฺขานิ จ กฏฺฐานิ ปกฺขิเปยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหาอคฺคิกฺขนฺโธ ปุริมสฺส จ อุปาทานสฺส ปริยาทานา อญฺญสฺส จ อนุปหารา [อนุปาหารา (ปี.)] อนาหาโร นิพฺพาเยยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อุปาทานิเยสุ ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. สํโยชนสุตฺตํ

๕๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ …เป…. ‘‘สํโยชนิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฏฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌาเยยฺยฯ ตตฺร ปุริโส กาเลน กาลํ เตลํ อาสิเญฺจยฺย วฏฺฏึ อุปสํหเรยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, เตลปฺปทีโป ตทาหาโร ตทุปาทาโน จิรํ ทีฆมทฺธานํ ชเลยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘สํโยชนิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฏฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌาเยยฺยฯ ตตฺร ปุริโส น กาเลน กาลํ เตลํ อาสิเญฺจยฺย น วฏฺฏึ อุปสํหเรยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, เตลปฺปทีโป ปุริมสฺส จ อุปาทานสฺส ปริยาทานา อญฺญสฺส จ อนุปหารา อนาหาโร นิพฺพาเยยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี”ติฯ ตติยํฯ

๔. ทุติยสํโยชนสุตฺตํ

๕๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ …เป.… “เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฏฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌาเยยฺยฯ ตตฺร ปุริโส กาเลน กาลํ เตลํ อาสิเญฺจยฺย วฏฺฏึ อุปสํหเรยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, เตลปฺปทีโป ตทาหาโร ตทุปาทาโน จิรํ ทีฆมทฺธานํ ชเลยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ”ฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฏฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌาเยยฺยฯ ตตฺร ปุริโส น กาเลน กาลํ เตลํ อาสิเญฺจยฺย น วฏฺฏึ อุปสํหเรยฺย ฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, เตลปฺปทีโป ปุริมสฺส จ อุปาทานสฺส ปริยาทานา อญฺญสฺส จ อนุปหารา อนาหาโร นิพฺพาเยยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. มหารุกฺขสุตฺตํ

๕๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “อุปาทานิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ”ฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหารุกฺโขฯ ตสฺส ยานิ เจว มูลานิ อโธคมานิ, ยานิ จ ติริยงฺคมานิ, สพฺพานิ ตานิ อุทฺธํ โอชํ อภิหรนฺติฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหารุกฺโข ตทาหาโร ตทุปาทาโน จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อุปาทานิเยสุ ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

“อุปาทานิเยสุ , ภิกฺขเว, ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหารุกฺโขฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ [กุทาลปิฏกํ (อญฺญตฺถ)] อาทายฯ โส ตํ รุกฺขํ มูเล ฉินฺเทยฺย, มูลํ ฉินฺทิตฺวา ปลิขเณยฺย [ปลึขเณยฺย (ปี. ก.)], ปลิขณิตฺวา มูลานิ อุทฺธเรยฺย อนฺตมโส อุสีรนาฬิมตฺตานิปิฯ โส ตํ รุกฺขํ ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺเทยฺย, ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺทิตฺวา ผาเลยฺย, ผาเลตฺวา สกลิกํ สกลิกํ กเรยฺย, สกลิกํ สกลิกํ กริตฺวา วาตาตเป วิโสเสยฺย; วาตาตเป วิโสเสตฺวา อคฺคินา ฑเหยฺย, อคฺคินา ฑเหตฺวา มสึ กเรยฺย, มสึ กริตฺวา มหาวาเต วา โอผุเณยฺย [โอปุเนยฺย (สี. ปี.), โอผุเนยฺย (สฺยา. กํ. ก.)] นทิยา วา สีฆโสตาย ปวาเหยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหารุกฺโข อุจฺฉินฺนมูโล อสฺส ตาลาว

ตฺถุกโต อนภาวํกโต [อนภาวกโต (สี.), อนภาวงฺคโต (สฺยา. กํ.)] อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อุปาทานิเยสุ ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยมหารุกฺขสุตฺตํ

๕๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหารุกฺโขฯ ตสฺส ยานิ เจว มูลานิ อโธคมานิ, ยานิ จ ติริยงฺคมานิ , สพฺพานิ ตานิ อุทฺธํ โอชํ อภิหรนฺติฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหารุกฺโข ตทาหาโร ตทุปาทาโน จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อุปาทานิเยสุ ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ …เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหารุกฺโขฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ อาทายฯ โส ตํ รุกฺขํ มูเล ฉินฺเทยฺย, มูเล เฉตฺวา ปลิขเณยฺย, ปลิขณิตฺวา มูลานิ อุทฺธเรยฺย…เป.… นทิยา วา สีฆโสตาย ปวาเหยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหารุกฺโข อุจฺฉินฺนมูโล อสฺส ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อุปาทานิเยสุ ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ตรุณรุกฺขสุตฺตํ

๕๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘สํโยชนิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ตรุโณ รุกฺโขฯ ตสฺส ปุริโส กาเลน กาลํ มูลานิ ปลิมเชฺชยฺย [ปลิสเนฺนยฺย (สี.), ปลิสเชฺชยฺย (สฺยา. กํ. ปี.), ปลิปเฏฺฐยฺย (ก.), ปลิสเนฺทยฺย, ปลิพเนฺธยฺย (ฎีกานุรูปํ)] กาเลน กาลํ ปํสุํ ทเทยฺย, กาเลน กาลํ อุทกํ ทเทยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ตรุโณ รุกฺโข ตทาหาโร ตทุปาทาโน วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปเชฺชยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘สํโยชนิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ตรุโณ รุกฺโขฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ อาทาย…เป.… นทิยา วา สีฆโสตาย ปวาเหยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ตรุโณ รุกฺโข อุจฺฉินฺนมูโล อสฺส ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. นามรูปสุตฺตํ

๕๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘สํโยชนิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ โหติฯ นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหารุกฺโขฯ ตสฺส ยานิ เจว มูลานิ อโธคมานิ, ยานิ จ ติริยงฺคมานิ, สพฺพานิ ตานิ อุทฺธํ โอชํ อภิหรนฺติฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหารุกฺโข ตทาหาโร ตทุปาทาโน จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ โหติ…เป.…ฯ

‘‘สํโยชนิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ น โหติฯ นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, มหารุกฺโขฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ อาทาย…เป.… อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ น โหติฯ นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. วิญฺญาณสุตฺตํ

๕๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘สํโยชนิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต วิญฺญาณสฺส อวกฺกนฺติ โหติฯ วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหารุกฺโขฯ ตสฺส ยานิ เจว มูลานิ …เป.… เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต วิญฺญาณสฺส อวกฺกนฺติ โหติ…เป.…ฯ

‘‘สํโยชนิเยสุ, ภิกฺขเว, ธมฺมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต วิญฺญาณสฺส อวกฺกนฺติ น โหติฯ วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหารุกฺโขฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ อาทาย…เป.… อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สํโยชนิเยสุ ธมฺมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต วิญฺญาณสฺส อวกฺกนฺติ น โหติฯ วิญฺญาณสฺส นิโรธา นามรูปนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. นิทานสุตฺตํ

๖๐. เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ วิหรติ กมฺมาสธมฺมํ นาม กุรูนํ นิคโมฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยาว คมฺภีโร จายํ, ภนฺเต, ปฏิจฺจสมุปฺปาโท คมฺภีราวภาโส จ, อถ จ ปน เม อุตฺตานกุตฺตานโก วิย ขายตี’’ติฯ

“มา เหวํ, อานนฺท, มา เหวํ, อานนฺท [มา เหวํ อานนฺท อวจ มา เหวํ อานนฺท อวจ (ที. นิ. ๒ มหานิทานสุตฺต)]! คมฺภีโร จายํ, อานนฺท, ปฏิจฺจสมุปฺปาโท คมฺภีราวภาโส จฯ เอตสฺส, อานนฺท, ธมฺมสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมยํ ปชา ตนฺตากุลกชาตา กุลคณฺฐิกชาตา [คุฬาคุณฺฐิกชาตา (สี.), คุฬีคุณฺฐิกชาตา (สฺยา. กํ.)] มุญฺชปพฺพชภูตา [มุญฺชพพฺพชภูตา (สี.)] อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ สํสารํ นาติวตฺตติฯ

“อุปาทานิเยสุ, อานนฺท, ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

“เสยฺยถาปิ, อานนฺท, มหารุกฺโขฯ ตสฺส ยานิ เจว มูลานิ อโธคมานิ, ยานิ จ ติริยงฺคมานิ, สพฺพานิ ตานิ อุทฺธํ โอชํ อภิหรนฺติฯ เอวญฺหิ โส, อานนฺท, มหารุกฺโข ตทาหาโร ตทุปาทาโน จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺยฯ เอวเมว โข, อานนฺท, อุปาทานิเยสุ ธมฺเมสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา ปวฑฺฒติฯ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ ; อุปาทานปจฺจยา ภโว…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

“อุปาทานิเยสุ, อานนฺท, ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

“เสยฺยถาปิ , อานนฺท, มหารุกฺโขฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ อาทายฯ โส ตํ รุกฺขํ มูเล ฉินฺเทยฺย, มูเล เฉตฺวา ปลิขเณยฺย, ปลิขณิตฺวา มูลานิ อุทฺธเรยฺย อนฺตมโส อุสีรนาฬิมตฺตานิปิฯ โส ตํ รุกฺขํ ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺเทยฺยฯ ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺทิตฺวา ผาเลยฺย; ผาเลตฺวา สกลิกํ สกลิกํ กเรยฺย, สกลิกํ สกลิกํ กริตฺวา วาตาตเป วิโสเสยฺย, วาตาตเป วิโสเสตฺวา อคฺคินา ฑเหยฺย, อคฺคินา ฑเหตฺวา มสึ กเรยฺย, มสึ กริตฺวา มหาวาเต วา โอผุเณยฺย, นทิยา วา สีฆโสตาย ปวาเหยฺยฯ เอวญฺหิ โส, อานนฺท, มหารุกฺโข อุจฺฉินฺนมูโล อสฺส ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม ฯ เอวเมว โข, อานนฺท, อุปาทานิเยสุ ธมฺเมสุ อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต ตณฺหา นิรุชฺฌติฯ ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี”ติฯ ทสมํฯ

ทุกฺขวคฺโค ฉฏฺโฐฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปริวีมํสนุปาทานํ, เทฺว จ สํโยชนานิ จ;
มหารุเกฺขน เทฺว วุตฺตา, ตรุเณน จ สตฺตมํ;
นามรูปญฺจ วิญฺญาณํ, นิทาเนน จ เต ทสาติฯ

๗. มหาวโคฺค

๑. อสฺสุตวาสุตฺตํ

๖๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม…เป.… “อสฺสุตวา, ภิกฺขเว, ปุถุชฺชโน อิมสฺมิํ จาตุมหาภูติกสฺมิํ กายสฺมิํ นิพฺพิเนฺทยฺยปิ วิรเชฺชยฺยปิ วิมุเจฺจยฺยปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? [จาตุมฺมหาภูติกสฺมิํ (สี. สฺยา. กํ.)] ทิสฺสติ, ภิกฺขเว [ทิสฺสติ หิ ภิกฺขเว (สี. สฺยา. กํ.)], อิมสฺส จาตุมหาภูติกสฺส กายสฺส อาจโยปิ อปจโยปิ อาทานมฺปิ นิเกฺขปนมฺปิฯ ตสฺมา ตตฺราสฺสุตวา ปุถุชฺชโน นิพฺพิเนฺทยฺยปิ วิรเชฺชยฺยปิ วิมุเจฺจยฺยปิ”ฯ

“ยญฺจ โข เอตํ, ภิกฺขเว, วุจฺจติ จิตฺตํ อิติปิ, มโน อิติปิ, วิญฺญาณํ อิติปิ, ตตฺราสฺสุตวา ปุถุชฺชโน นาลํ นิพฺพินฺทิตุํ นาลํ วิรชฺชิตุํ นาลํ วิมุจฺจิตุํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทีฆรตฺตเญฺหตํ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อโชฺฌสิตํ มมายิตํ ปรามฎฺฐํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติฯ ตสฺมา ตตฺราสฺสุตวา ปุถุชฺชโน นาลํ นิพฺพินฺทิตุํ นาลํ วิรชฺชิตุํ นาลํ วิมุจฺจิตุํฯ

“วรํ , ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อิมํ จาตุมหาภูติกํ กายํ อตฺตโต อุปคเจฺฉยฺย, น เตฺวว จิตฺตํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทิสฺสตายํ, ภิกฺขเว, จาตุมหาภูติโก กาโย เอกมฺปิ วสฺสํ ติฎฺฐมาโน เทฺวปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน ตีณิปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน จตฺตาริปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน ปญฺจปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน ทสปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน วีสติปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน ติํสมฺปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน จตฺตารีสมฺปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน ปญฺญาสมฺปิ วสฺสานิ ติฎฺฐมาโน วสฺสสตมฺปิ ติฎฺฐมาโน, ภิโยฺยปิ ติฎฺฐมาโนฯ

“ยญฺจ โข เอตํ, ภิกฺขเว, วุจฺจติ จิตฺตํ อิติปิ, มโน อิติปิ, วิญฺญาณํ อิติปิ, ตํ รตฺติยา จ ทิวสสฺส จ อญฺญเทว อุปฺปชฺชติ อญฺญํ นิรุชฺฌติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มกฺกโฎ อรเญฺญ ปวเน จรมาโน สาขํ คณฺหติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณฺหติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณฺหติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยมิทํ วุจฺจติ จิตฺตํ อิติปิ, มโน อิติปิ, วิญฺญาณํ อิติปิ, ตํ รตฺติยา จ ทิวสสฺส จ อญฺญเทว อุปฺปชฺชติ อญฺญํ นิรุชฺฌติฯ

“ตตฺร, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก ปฎิจฺจสมุปฺปาทํเยว สาธุกํ โยนิโส มนสิ กโรติ – ‘อิติ อิมสฺมิํ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ; อิมสฺมิํ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ – ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’”ติฯ

“เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี”ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยอสฺสุตวาสุตฺตํ

๖๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “อสฺสุตวา, ภิกฺขเว, ปุถุชฺชโน อิมสฺมิํ จาตุมหาภูติกสฺมิํ กายสฺมิํ นิพฺพิเนฺทยฺยปิ วิรเชฺชยฺยปิ วิมุเจฺจยฺยปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทิสฺสติ, ภิกฺขเว, อิมสฺส จาตุมหาภูติกสฺส กายสฺส อาจโยปิ อปจโยปิ อาทานมฺปิ นิเกฺขปนมฺปิ ฯ ตสฺมา ตตฺราสฺสุตวา ปุถุชฺชโน นิพฺพิเนฺทยฺยปิ วิรเชฺชยฺยปิ วิมุเจฺจยฺยปิฯ ยญฺจ โข เอตํ, ภิกฺขเว, วุจฺจติ จิตฺตํ อิติปิ, มโน อิติปิ, วิญฺญาณํ อิติปิ, ตตฺราสฺสุตวา ปุถุชฺชโน นาลํ นิพฺพินฺทิตุํ นาลํ วิรชฺชิตุํ นาลํ วิมุจฺจิตุํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทีฆรตฺตเญฺหตํ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อโชฺฌสิตํ มมายิตํ ปราม

ฏฺฐํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติฯ ตสฺมา ตตฺราสฺสุตวา ปุถุชฺชโน นาลํ นิพฺพินฺทิตุํ นาลํ วิรชฺชิตุํ นาลํ วิมุจฺจิตุํ’’ฯ

‘‘วรํ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อิมํ จาตุมหาภูติกํ กายํ อตฺตโต อุปคจฺเฉยฺย, น เตฺวว จิตฺตํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทิสฺสตายํ, ภิกฺขเว, จาตุมหาภูติโก กาโย เอกมฺปิ วสฺสํ ติฏฺฐมาโน เทฺวปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน ตีณิปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน จตฺตาริปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน ปญฺจปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน ทสปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน วีสติปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน ตึสมฺปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน จตฺตารีสมฺปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน ปญฺญาสมฺปิ วสฺสานิ ติฏฺฐมาโน วสฺสสตมฺปิ ติฏฺฐมาโน, ภิโยฺยปิ ติฏฺฐมาโนฯ ยญฺจ โข เอตํ, ภิกฺขเว, วุจฺจติ จิตฺตํ อิติปิ, มโน อิติปิ, วิญฺญาณํ อิติปิ, ตํ รตฺติยา จ ทิวสสฺส จ อญฺญเทว อุปฺปชฺชติ อญฺญํ นิรุชฺฌติฯ

‘‘ตตฺร , ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก ปฏิจฺจสมุปฺปาทํเยว สาธุกํ โยนิโส มนสิ กโรติ – ‘อิติ อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ; อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌตี’ติฯ สุขเวทนิยํ, ภิกฺขเว, ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขเวทนาฯ ตเสฺสว สุขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ สุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขเวทนา สา นิรุชฺฌติ สา วูปสมฺมติฯ ทุกฺขเวทนิยํ, ภิกฺขเว, ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขเวทนาฯ ตเสฺสว ทุกฺขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ ทุกฺขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา ทุกฺขเวทนา สา นิรุชฺฌติ สา วูปสมฺมติฯ อทุกฺขมสุขเวทนิยํ, ภิกฺขเว, ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขเวทนาฯ ตเสฺสว อทุกฺขมสุขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ อทุกฺขมสุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา อทุกฺขมสุขเวทนา สา นิรุชฺฌติ สา วูปสมฺมติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ทฺวินฺนํ กฏฺฐานํ สงฺฆฏฺฏนสโมธานา อุสฺมา ชายติ เตโช อภินิพฺพตฺตติฯ เตสํเยว ทฺวินฺนํ กฏฺฐานํ นานากตวินิโพฺภคา [นานาภาวาวินิเกฺขปา (สี. ปี.) ม. นิ. ๓.๓๕๗] ยา ตชฺชา อุสฺมา สา นิรุชฺฌติ สา วูปสมฺมติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขเวทนาฯ ตเสฺสว สุขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ สุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขเวทนา สา นิรุชฺฌติ สา วูปสมฺมติ…เป.… อทุกฺขมสุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขเวทนาฯ ตเสฺสว อทุกฺขมสุขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ อทุกฺขมสุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา อทุกฺขมสุขเวทนา สา นิรุชฺฌติ สา วูปสมฺมติฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก ผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ปุตฺตมํสูปมสุตฺตํ

๖๓. สาวตฺถิยํ …เป.… ‘‘จตฺตาโรเม , ภิกฺขเว, อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหาย ฯ กตเม จตฺตาโร? กพฬีกาโร อาหาโร โอฬาริโก วา สุขุโม วา, ผโสฺส ทุติโย, มโนสเญฺจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตุตฺถํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, จตฺตาโร อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหาย’’ฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, กพฬีกาโร อาหาโร ทฏฺฐพฺโพ? เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, เทฺว ชายมฺปติกา [ชยมฺปติกา (สี. ปี.) ฏีกา โอโลเกตพฺพา] ปริตฺตํ สมฺพลํ อาทาย กนฺตารมคฺคํ ปฏิปชฺเชยฺยุํฯ เตสมสฺส เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโปฯ อถ โข เตสํ, ภิกฺขเว, ทฺวินฺนํ ชายมฺปติกานํ กนฺตารค ตานํ ยา ปริตฺตา สมฺพลมตฺตา, สา ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺยฯ สิยา จ เนสํ กนฺตาราวเสโส อนติโณฺณฯ อถ โข เตสํ, ภิกฺขเว, ทฺวินฺนํ ชายมฺปติกานํ เอวมสฺส – ‘อมฺหากํ โข ยา ปริตฺตา สมฺพลมตฺตา สา ปริกฺขีณา ปริยาทิณฺณา [ปริยาทินฺนา (สฺยา. กํ.)]ฯ อตฺถิ จายํ กนฺตาราว เสโส อนิตฺติโณฺณ [อนิตฺถิโณฺณ (สฺยา. กํ.), อนติโณฺณ (ก.)]ฯ ยํนูน มยํ อิมํ เอกปุตฺตกํ ปิยํ มนาปํ วธิตฺวา วลฺลูรญฺจ โสณฺฑิกญฺจ กริตฺวา ปุตฺตมํสานิ ขาทนฺตา เอวํ ตํ กนฺตาราวเสสํ นิตฺ ถเรยฺยาม, มา สเพฺพว ตโย วินสฺสิมฺหา’ติฯ อถ โข เต, ภิกฺขเว, เทฺว ชายมฺปติกา ตํ เอกปุตฺ ตกํ ปิยํ มนาปํ วธิตฺวา วลฺลูรญฺจ โสณฺฑิกญฺจ กริตฺวา ปุตฺตมํสานิ ขาทนฺตา เอวํ ตํ กนฺตาราว เสสํ นิตฺถเรยฺยุํฯ เต ปุตฺตมํสานิ เจว ขาเทยฺยุํ, อุเร จ ปฏิปิเสยฺยุํ – ‘กหํ, เอกปุตฺตก, กหํ, เอก ปุตฺตกา’ติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ เต ทวาย วา อาหารํ อาหาเรยฺยุํ, มทาย วา อาหารํ อาหา เรยฺยุํ, มณฺฑนาย วา อาหารํ อาหาเรยฺยุํ, วิภูสนาย วา อาหารํ อาหาเรยฺยุ’’นฺติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘นนุ เต, ภิกฺขเว, ยาวเทว กนฺตารสฺส นิตฺถรณตฺถาย อาหารํ อาหาเรยฺยุ’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘เอวเมว ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, กพฬีกาโร อาหาโร ทฏฺฐโพฺพ’’ติ วทามิฯ กพฬี กาเร, ภิกฺขเว, อาหาเร ปริญฺญาเต ปญฺจกามคุณิโก ราโค ปริญฺญาโต โหติฯ ปญฺจกามคุณิ เก ราเค ปริญฺญาเต นตฺถิ ตํ สํโยชนํ เยน สํโยชเนน สํยุโตฺต อริยสาวโก ปุน อิมํ โลกํ อาค เจฺฉยฺยฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ผสฺสาหาโร ทฏฺฐโพฺพ? เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, คาวี นิจฺจมฺมา กุฏฺฏํ เจ [กุฑฺฑญฺเจ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นิสฺสาย ติเฏฺฐยฺยฯ เย กุฏฺฏนิสฺสิตา ปาณา เต นํ ขาเทยฺยุํฯ รุกฺขํ เจ นิสฺสาย ติเฏฺฐยฺย, เย รุกฺขนิสฺสิตา ปาณา เต นํ ขาเทยฺยุํฯ อุทกํ เจ นิสฺสาย ติเฏฺฐยฺย, เย อุ ทกนิสฺสิตา ปาณา เต นํ ขาเทยฺยุํฯ อากาสํ เจ นิสฺสาย ติเฏฺฐยฺย, เย อากาสนิสฺสิตา ปาณา เต นํ ขาเทยฺยุํฯ ยํ ยเทว หิ สา, ภิกฺขเว, คาวี นิจฺจมฺมา นิสฺสาย ติเฏฺฐยฺย, เย ตนฺนิสฺสิตา [เย ตนฺนิสฺสิตา ตนฺนิสฺสิตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปาณา เต นํ ขาเทยฺยุํฯ เอวเมว ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, ‘‘ผสฺ สาหาโร ทฏฺฐโพฺพ’’ติ วทามิฯ ผเสฺส, ภิกฺขเว, อาหาเร ปริญฺญาเต ติโสฺส เวทนา ปริญฺญาตา โหนฺติฯ ตีสุ เวทนาสุ ปริญฺญาตาสุ อริยสาวกสฺส นตฺถิ กิญฺจิ อุตฺตริกรณียนฺติ [อุตฺตริํกรณียนฺ ติ (สี. ปี.)] วทามิฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, มโนสเญฺจตนาหาโร ทฏฺฐโพฺพ? เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, องฺคารกาสุ สา ธิกโปริสา ปุณฺณา องฺคารานํ วีตจฺจิกานํ วีตธูมานํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุ กาโม สุขกาโม ทุกฺขปฺปฏิกูโลฯ ตเมนํ เทฺว พลวโนฺต ปุริสา นานาพาหาสุ คเหตฺวา ตํ องฺคา รกาสุํ อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส อารกาวสฺส เจตนา อารกา ปตฺถนา อา รกา ปณิธิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ, ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส โหติ – ‘อิมํ จาหํ องฺคารกาสุํ ปปติ สฺสามิ, ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉามิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’นฺติฯ เอวเมว ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, ‘มโน สเญฺจตนาหาโร ทฏฺฐโพฺพ’ติ วทามิฯ มโนสเญฺจตนาย, ภิกฺขเว, อาหาเร ปริญฺญาเต ติโสฺส ตณฺหา ปริญฺญาตา โหนฺติฯ ตีสุ ตณฺหาสุ ปริญฺญาตาสุ อริยสาวกสฺส นตฺถิ กิญฺจิ อุตฺตริกรณีย นฺติ วทามิฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, วิญฺญาณาหาโร ทฏฺฐโพฺพ? เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, โจรํ อาคุจาริํ คเหตฺวา รโญฺญ ทเสฺสยฺยุํ – ‘อยํ เต, เทว, โจโร อาคุจารี, อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ ตํ ทณฺฑํ ปเณหี’ติฯ ตเมนํ ราชา เอวํ วเทยฺย – ‘คจฺฉถ, โภ, อิมํ ปุริสํ ปุพฺพณฺหสมยํ สตฺติสเตน หนถา’ติฯ ตเมนํ ปุพฺพณฺหสมยํ สตฺติสเตน หเนยฺยุํฯ อถ ราชา มชฺฌนฺหิกสมยํ เอวํ วเทยฺย – ‘อโมฺภ, กถํ โส ปุริโส’ติ? ‘ตเถว, เทว, ชีวตี’ติฯ ตเมนํ ราชา เอวํ วเทยฺย – ‘คจฺฉถ, โภ, ตํ ปุริสํ มชฺฌนฺหิกสมยํ สตฺติสเตน หนถา’ติฯ ตเมนํ มชฺฌนฺหิกสมยํ สตฺติสเตน หเนยฺยุํฯ อถ ราชา สายนฺหสมยํ เอวํ วเทยฺย – ‘อโมฺภ, กถํ โส ปุริโส’ติ? ‘ตเถว, เทว, ชีวตี’ติฯ ตเมนํ ราชา เอวํ วเทยฺย – ‘คจฺฉถ, โภ, ตํ ปุริสํ สายนฺหสมยํ สตฺติสเตน หนถา’ติฯ ตเมนํ สายนฺหสมยํ สตฺติสเตน หเนยฺยุํฯ ตํ กิํ มญฺญถ , ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส ทิวสํ ตีหิ สตฺติสเตหิ หญฺญมาโน ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถา’’ติ? ‘‘เอกิสฺสาปิ, ภเนฺต, สตฺติยา หญฺญมาโน ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถ; โก ปน วาโท ตีหิ สตฺติสเตหิ หญฺญมาโน’’ติ! ‘‘เอวเมว ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, วิญฺญาณาหาโร ทฏฺฐโพฺพติ วทามิฯ วิญฺญาเณ, ภิกฺขเว, อาหาเร ปริญฺญาเต นามรูปํ ปริญฺญาตํ โหติ, นามรูเป ปริญฺญาเต อริยสาวกสฺส นตฺถิ กิญฺจิ อุตฺตริกรณียนฺติ วทามี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. อตฺถิราคสุตฺตํ

๖๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘จตฺตาโรเม, ภิกฺขเว, อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหายฯ กตเม จตฺตาโร? กพฬีกาโร อาหาโร โอฬาริโก วา สุขุโม วา, ผโสฺส ทุติโย, มโนสเญฺจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตุตฺถํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, จตฺตาโร อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหาย’’ฯ

‘‘กพฬีกาเร เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร อตฺถิ ราโค อตฺถิ นนฺที อตฺถิ ตณฺหา, ปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํฯ ยตฺถ ปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํ, อตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ, อตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุทฺธิฯ ยตฺถ อตฺถิ สงฺขารานํ วุทฺธิ, อตฺถิ ตตฺถ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ, อตฺถิ ตตฺถ อายติํ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ อตฺถิ อายติํ ชาติชรามรณํ, สโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, สทรํ สอุปายาสนฺติ วทามิฯ

‘‘ผเสฺส เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร…เป.… มโนสเญฺจตนาย เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร… วิญฺญาเณ เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร อตฺถิ ราโค อตฺถิ นนฺที อตฺถิ ตณฺหา, ปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํฯ ยตฺถ ปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํ, อตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ, อตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุทฺธิฯ ยตฺถ อตฺถิ สงฺขารานํ วุทฺธิ, อตฺถิ ตตฺถ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ, อตฺถิ ตตฺถ อายติํ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ อตฺถิ อายติํ ชาติชรามรณํ, สโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, สทรํ สอุปายาสนฺติ วทามิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, รชโก วา จิตฺตการโก วา สติ รชนาย วา ลาขาย วา หลิทฺทิยา วา นีลิยา วา มญฺชิฏฺฐาย วา สุปริมเฎฺฐ วา ผลเก ภิตฺติยา วา ทุสฺสปเฎฺฏ วา อิตฺถิรูปํ วา ปุริสรูปํ วา อภินิมฺมิเนยฺย สพฺพงฺคปจฺจงฺคํ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, กพฬีกาเร เจ อาหาเร อตฺถิ ราโค อตฺถิ นนฺที อตฺถิ ตณฺหา, ปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํฯ ยตฺถ ปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํ, อตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ, อตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุทฺธิฯ ยตฺถ อตฺถิ สงฺขารานํ วุทฺธิ, อตฺถิ ตตฺถ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ อายติํ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ, อตฺถิ ตตฺถ อายติํ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ อตฺถิ อายติํ ชาติชรามรณํ, สโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, สทรํ สอุปายาสนฺติ วทามิฯ

“ผเสฺส เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร…เป…. มโนสเญฺจตนาย เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร… วิญฺญาเณ เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร อตฺถิ ราโค อตฺถิ นนฺที อตฺถิ ตณฺหา, ปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํฯ ยตฺถ ปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํ, อตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ, อตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุทฺธิฯ ยตฺถ อตฺถิ สงฺขารานํ วุทฺธิ, อตฺถิ ตตฺถ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ, อตฺถิ ตตฺถ อายตึ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ อตฺถิ อายตึ ชาติชรามรณํ, สโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, สทรํ สอุปายาสนฺติ วทามิฯ

“กพฬีกาเร เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร นตฺถิ ราโค นตฺถิ นนฺที นตฺถิ ตณฺหา, อปฺปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํฯ ยตฺถ อปฺปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํ, นตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติฯ ยตฺถ นตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ, นตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุทฺธิฯ ยตฺถ นตฺถิ สงฺขารานํ วุทฺธิ, นตฺถิ ตตฺถ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติฯ ยตฺถ นตฺถิ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ, นตฺถิ ตตฺถ อายตึ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ นตฺถิ อายตึ ชาติชรามรณํ, อโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, อทรํ อนุปายาสนฺติ วทามิฯ

“ผเสฺส เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร…เป…. มโนสเญฺจตนาย เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร… วิญฺญาเณ เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร นตฺถิ ราโค นตฺถิ นนฺที นตฺถิ ตณฺหา, อปฺปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํฯ ยตฺถ อปฺปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํ, นตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ ฯ ยตฺถ นตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ, นตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุทฺธิฯ ยตฺถ นตฺถิ สงฺขารานํ วุทฺธิ, นตฺถิ ตตฺถ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติฯ ยตฺถ นตฺถิ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ, นตฺถิ ตตฺถ อายตึ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ นตฺถิ อายตึ ชาติชรามรณํ, อโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, อทรํ อนุปายาสนฺติ วทามิฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กูฏาคารํ วา กูฏาคารสาลํ วา อุตฺตราย วา ทกฺขิณาย วา ปาจีนาย วา วาตปานา สูริเย อุคฺคจฺฉนฺเต วาตปาเนน รสฺมิ ปวิสิตฺวา กฺวาสฺส ปติฏฺฐิตา” [กตฺถ ปติฏฺฐิตา (ก.)] ติ? “ปจฺฉิมายํ, ภนฺเต, ภิตฺติย”นฺติฯ “ปจฺฉิมา เจ, ภิกฺขเว, ภิตฺติ นาสฺส กฺวาสฺส ปติฏฺฐิตา”ติ? “ปถวิยํ, ภนฺเต”ติฯ “ปถวี เจ, ภิกฺขเว , นาสฺส กฺวาสฺส ปติฏฺฐิตา”ติ? “อาปสฺมึ, ภนฺเต”ติฯ “อาโป เจ, ภิกฺขเว, นาสฺส กฺวาสฺส ปติฏฺฐิตา”ติ? “อปฺปติฏฺฐิตา, ภนฺเต”ติฯ “เอวเมว โข, ภิกฺขเว, กพฬีกาเร เจ อาหาเร นตฺถิ ราโค นตฺถิ นนฺที นตฺถิ ตณฺหา…เป….ฯ

“ผเสฺส เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร… มโนสเญฺจตนาย เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร… วิญฺญาเณ เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร นตฺถิ ราโค นตฺถิ นนฺที นตฺถิ ตณฺหา, อปฺปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํฯ ยตฺถ อปฺปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํ, นตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติฯ ยตฺถ นตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ, นตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุทฺธิฯ ยตฺถ นตฺถิ สงฺขารานํ วุทฺธิ, นตฺถิ ตตฺถ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ ฯ ยตฺถ นตฺถิ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ, นตฺถิ ตตฺถ อายตึ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ นตฺถิ อายตึ ชาติชรามรณํ อโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, อทรํ อนุปายาสนฺติ วทามี”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. นครสุตฺตํ

๖๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. “ปุพฺเพ เม, ภิกฺขเว, สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘กิจฺฉา วตายํ โลโก อาปนฺโน ชายติ จ ชียติ จ มียติ จ จวติ จ อุปปชฺชติ จฯ อถ จ ปนิมสฺส ทุกฺขสฺส นิสฺสรณํ นปฺปชานาติ ชรามรณสฺสฯ กุทาสฺสุ นาม อิมสฺส ทุกฺขสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญายิสฺสติ ชรามรณสฺสา’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ

โข สติ ชรามรณํ โหติ, กิํปจฺจยา ชรามรณ’นฺติ ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ชาติยา โข สติ ชรามรณํ โหติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’’นฺติฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ ชาติ โหติ…เป.… ภโว โหติ… อุปาทานํ โหติ… ตณฺหา โหติ… เวทนา โหติ… ผโสฺส โหติ… สฬายตนํ โหติ… นามรูปํ โหติ… กิํปจฺจยา นามรูป’นฺติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘วิญฺญาเณ โข สติ นามรูปํ โหติ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูป’นฺติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข สติ วิญฺญาณํ โหติ, กิํปจฺจยา วิญฺญาณ’นฺติ ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘นามรูเป โข สติ วิญฺญาณํ โหติ, นามรูปปจฺจยา วิญฺญาณ’’’นฺติฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ปจฺจุทาวตฺตติ โข อิทํ วิญฺญาณํ นามรูปมฺหา น ปรํ คจฺฉติฯ เอตฺตาวตา ชาเยถ วา ชีเยถ วา มีเยถ วา จเวถ วา อุปปเชฺชถ วา, ยทิทํ นามรูปปจฺจยา วิญฺญาณํ; วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ; นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ; สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ ‘สมุทโย, สมุทโย’ติ โข เม, ภิกฺขเว, ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ, ชรามรณํ น โหติ; กิสฺส นิโรธา ชรามรณนิโรโธ’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘ชาติยา โข อสติ, ชรามรณํ น โหติ; ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ ชาติ น โหติ…เป.… ภโว น โหติ… อุปาทานํ น โหติ… ตณฺหา น โหติ… เวทนา น โหติ… ผโสฺส น โหติ… สฬายตนํ น โหติ… นามรูปํ น โหติฯ กิสฺส นิโรธา นามรูปนิโรโธ’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘วิญฺญาเณ โข อสติ, นามรูปํ น โหติ; วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ’’’ติ ฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิมฺหิ นุ โข อสติ วิญฺญาณํ น โหติ; กิสฺส นิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิการา อหุ ปญฺญาย อภิสมโย – ‘นามรูเป โข อสติ, วิญฺญาณํ น โหติ; นามรูปนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ’’’ติฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – อธิคโต โข มฺยายํ มโคฺค โพธาย ยทิทํ – นามรูปนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ; วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ; นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ; สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ ‘นิโรโธ, นิโรโธ’ติ โข เม, ภิกฺขเว, ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อรเญฺญ ปวเน จรมาโน ปเสฺสยฺย ปุราณํ มคฺคํ ปุราณญฺชสํ ปุพฺพเกหิ มนุเสฺสหิ อนุยาตํฯ โส ตมนุคเจฺฉยฺย ฯ ตมนุคจฺฉโนฺต ปเสฺสยฺย ปุราณํ นครํ ปุราณํ ราชธานิํ ปุพฺพเกหิ มนุเสฺสหิ อชฺฌาวุฎฺฐํ [อชฺฌาวุตฺถํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อารามสมฺปนฺนํ วนสมฺปนฺนํ โปกฺขรณีสมฺปนฺนํ อุทฺธาปวนฺตํ [อุทฺทาปวนฺตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] รมณียํฯ อถ โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส รโญฺญ วา ราชมหามตฺตสฺส วา อาโรเจยฺย – ‘ยคฺฆ, ภเนฺต, ชาเนยฺยาสิ – อหํ อทฺทสํ อรเญฺญ ปวเน จรมาโน ปุราณํ มคฺคํ ปุราณญฺชสํ ปุพฺพเกหิ มนุเสฺสหิ อนุยาตํ ตมนุคจฺฉิํฯ ตมนุคจฺฉโนฺต อทฺทสํ ปุราณํ นครํ ปุราณํ ราชธานิํ ปุพฺพเกหิ มนุเสฺสหิ อชฺฌาวุฎฺฐํ

อารามสมฺปนฺนํ วนสมฺปนฺนํ โปกฺขรณีสมฺปนฺนํ อุทฺธาปวนฺตํ รมณียํฯ ตํ, ภนฺเต, นครํ มาเปหี’ติฯ อถ โข โส, ภิกฺขเว, ราชา วา ราชมหามตฺโต วา ตํ นครํ มาเปยฺยฯ ตทสฺส นครํ อปเรน สมเยน อิทฺธเญฺจว ผีตญฺจ พาหุชญฺญํ อากิณฺณมนุสฺสํ วุทฺธิเวปุลฺลปฺปตฺตํฯ เอวเมว ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อทฺทสํ ปุราณํ มคฺคํ ปุราณญฺชสํ ปุพฺพเกหิ สมฺมาสมฺพุเทฺธหิ อนุยาตํฯ

‘‘กตโม จ โส, ภิกฺขเว, ปุราณมโคฺค ปุราณญฺชโส ปุพฺพเกหิ สมฺมาสมฺพุเทฺธหิ อนุยาโต? อยเมว อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข โส, ภิกฺขเว, ปุราณมโคฺค ปุราณญฺชโส ปุพฺพเกหิ สมฺมาสมฺพุเทฺธหิ อนุยาโต, ตมนุคจฺฉิํ; ตมนุคจฺฉโนฺต ชรามรณํ อพฺภญฺญาสิํ; ชรามรณสมุทยํ อพฺภญฺญาสิํ; ชรามรณนิโรธํ อพฺภญฺญาสิํ; ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฎิปทํ อพฺภญฺญาสิํฯ ตมนุคจฺฉิํ; ตมนุคจฺฉโนฺต ชาติํ อพฺภญฺญาสิํ…เป.… ภวํ อพฺภญฺญาสิํ… อุปาทานํ อพฺภญฺญาสิํ… ตณฺหํ อพฺภญฺญาสิํ… เวทนํ อพฺภญฺญาสิํ… ผสฺสํ อพฺภญฺญาสิํ… สฬายตนํ อพฺภญฺญาสิํ… นามรูปํ อพฺภญฺญาสิํ… วิญฺญาณํ อพฺภญฺญาสิํฯ ตมนุคจฺฉิํ; ตมนุคจฺฉโนฺต สงฺขาเร อพฺภญฺญาสิํ; สงฺขารสมุทยํ อพฺภญฺญาสิํ; สงฺขารนิโรธํ อพฺภญฺญาสิํ; สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฎิปทํ อพฺภญฺญาสิํฯ ตทภิญฺญา อาจิกฺขิํ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํฯ ตยิทํ, ภิกฺขเว , พฺรหฺมจริยํ อิทฺธเญฺจว ผีตญฺจ วิตฺถาริกํ พาหุชญฺญํ ปุถุภูตํ ยาว เทวมนุเสฺสหิ สุปฺปกาสิต’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สมฺมสสุตฺตํ

๖๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ วิหรติ กมฺมาสธมฺมํ นาม กุรูนํ นิคโมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘สมฺมสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อนฺตรํ สมฺมส’’นฺติ [อนฺตรา สมฺมสนนฺติ (สี.)]ฯ เอวํ วุเตฺต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อหํ โข, ภเนฺต, สมฺมสามิ อนฺตรํ สมฺมส’’นฺติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตฺวํ, ภิกฺขุ, สมฺมสสิ อนฺตรํ สมฺมส’’นฺติ? อถ โข โส ภิกฺขุ พฺยากาสิฯ ยถา โส ภิกฺขุ พฺยากาสิ น โส ภิกฺขุ ภควโต จิตฺตํ อาราเธสิฯ

เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เอตสฺส, ภควา, กาโล; เอตสฺส, สุคต, กาโล; ยํ ภควา อนฺตรํ สมฺมสํ ภาเสยฺยฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘เตนหานนฺท, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อิธ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺมสมาโน สมฺมสติ อนฺตรํ สมฺมสํ [สมฺมสนํ (สี.)] – ‘ยํ โข อิทํ อเนกวิธํ นานปฺปการกํ ทุกฺขํ โลเก อุปฺปชฺชติ ชรามรณํฯ อิทํ โข ทุกฺขํ กิํนิทานํ กิํสมุทยํ กิํชาติกํ กิํปภวํ, กิสฺมิํ สติ ชรามรณํ โหติ, กิสฺมิํ อสติ ชรามรณํ น โหตี’ติ? โส สมฺมสมาโน เอวํ ชานาติ – ‘ยํ โข อิทํ อเนกวิธํ นานปฺปการกํ ทุกฺขํ โลเก อุปฺปชฺชติ ชรามรณํฯ อิทํ โข ทุกฺขํ อุปธินิทานํ อุปธิสมุทยํ อุปธิชาติกํ อุปธิปภวํ, อุปธิสฺมิํ สติ ชรามรณํ โหติ, อุปธิสฺมิํ อสติ ชรามรณํ น โหตี’ติฯ โส ชรามรณญฺจ ปชานาติ ชรามรณสมุทยญฺจ ปชานาติ ชรามรณนิโรธญฺจ ปชานาติ ยา จ ชรามรณนิโรธสารุปฺปคามินี ปฎิปทา ตญฺจ ปชานาติฯ ตถาปฎิปโนฺน จ โหติ อนุธมฺมจารีฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ปฎิปโนฺน ชรามรณนิโรธายฯ

‘‘อถาปรํ สมฺมสมาโน สมฺมสติ อนฺตรํ สมฺมสํ – ‘อุปธิ ปนายํ กิํนิทาโน กิํสมุทโย กิํชาติโก กิํปภโว, กิสฺมิํ สติ อุปธิ โหติ, กิสฺมิํ อสติ อุปธิ น โหตี’ติ? โส สมฺมสมาโน เอวํ ชานาติ –

‘อุปธิ ตณฺหานิทาโน ตณฺหาสมุทโย ตณฺหาชาติโก ตณฺหาปภโว, ตณฺหาย สติ อุปธิ โหติ, ตณฺหาย อสติ อุปธิ น โหตี’ติฯ โส อุปธิญฺจ ปชานาติ อุปธิสมุทยญฺจ ปชานาติ อุปธินิโรธญฺจ ปชานาติ ยา จ อุปธินิโรธสารุปฺปคามินี ปฏิปทา ตญฺจ ปชานาติฯ ตถา ปฏิปนฺโน จ โหติ อนุธมฺมจารีฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ปฏิปนฺโน อุปธินิโรธายฯ

‘‘อถาปรํ สมฺมสมาโน สมฺมสติ อนฺตรํ สมฺมสํ – ‘ตณฺหา ปนายํ กตฺถ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, กตฺถ นิวิสมานา นิวิสตี’ติ? โส สมฺมสมาโน เอวํ ชานาติ – ยํ โข โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ ฯ กิญฺจ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ? จกฺขุํ โลเก ปิยรูปํ, สาตรูปํฯ เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ โสตํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ…เป.… ฆานํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ… ชิวฺหา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ… กาโย โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ… มโน โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ นิจฺจโต อทฺทกฺขุํ สุขโต อทฺทกฺขุํ อตฺตโต อทฺทกฺขุํ อาโรคฺยโต อทฺทกฺขุํ เขมโต อทฺทกฺขุํฯ เต ตณฺหํ วเฑฺฒสุํฯ เย ตณฺหํ วเฑฺฒสุํ เต อุปธึ วเฑฺฒสุํฯ เย อุปธึ วเฑฺฒสุํ เต ทุกฺขํ วเฑฺฒสุํฯ เย ทุกฺขํ วเฑฺฒสุํ เต น ปริมุจฺจึสุ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, น ปริมุจฺจึสุ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘เยปิ หิ เกจิ, ภิกฺขเว, อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ นิจฺจโต ทกฺขิสฺสนฺติ [ทกฺขินฺติ (สี.)] สุขโต ทกฺขิสฺสนฺติ อตฺตโต ทกฺขิสฺสนฺติ อาโรคฺยโต ทกฺขิสฺสนฺติ เขมโต ทกฺขิสฺสนฺติฯ เต ตณฺหํ วฑฺฒิสฺสนฺติฯ เย ตณฺหํ วฑฺฒิสฺสนฺติ เต อุปธึ วฑฺฒิสฺสนฺติฯ เย อุปธึ วฑฺฒิสฺสนฺติ เต ทุกฺขํ วฑฺฒิสฺสนฺติฯ เย ทุกฺขํ วฑฺฒิสฺสนฺติ เต น ปริมุจฺจิสฺสนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, น ปริมุจฺจิสฺสนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘เยปิ หิ เกจิ, ภิกฺขเว, เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ นิจฺจโต ปสฺสนฺติ สุขโต ปสฺสนฺติ อตฺตโต ปสฺสนฺติ อาโรคฺยโต ปสฺสนฺติ เขมโต ปสฺสนฺติฯ เต ตณฺหํ วเฑฺฒนฺติ ฯ เย ตณฺหํ วเฑฺฒนฺติ เต อุปธึ วเฑฺฒนฺติฯ เย อุปธึ วเฑฺฒนฺติ เต ทุกฺขํ วเฑฺฒนฺติฯ เย ทุกฺขํ วเฑฺฒนฺติ เต น ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, น ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, อาปานียกํโส วณฺณสมฺปนฺโน คนฺธสมฺปนฺโน รสสมฺปนฺโนฯ โส จ โข วิเสน สํสโฎฺฐฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโตฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อยํ เต, อมฺโภ ปุริส, อาปานียกํโส วณฺณสมฺปนฺโน คนฺธสมฺปนฺโน รสสมฺปนฺโน; โส จ โข วิเสน สํสโฎฺฐฯ สเจ อากงฺขสิ ปิวฯ ปิวโต หิ โข ตํ ฉาเทสฺสติ วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉสิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’นฺติฯ โส ตํ อาปานียกํสํ สหสา อปฺปฏิสงฺขา ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสเชฺชยฺยฯ โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย หิ เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ…เป.… อนาคตมทฺธานํ…เป.… เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ นิจฺจโต ปสฺสนฺติ สุขโต ปสฺสนฺติ อตฺตโต ปสฺสนฺติ อาโรคฺยโต ปสฺสนฺติ เขมโต ปสฺสนฺติ, เต ตณฺหํ วเฑฺฒนฺติฯ เย ตณฺหํ วเฑฺฒนฺติ เต อุปธึ วเฑฺฒนฺติฯ เย

อุปธึ วเฑฺฒนฺติ เต ทุกฺขํ วเฑฺฒนฺติฯ เย ทุกฺขํ วเฑฺฒนฺติ เต น ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, น ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ อนิจฺจโต อทฺทกฺขุํ ทุกฺขโต อทฺทกฺขุํ อนตฺตโต อทฺทกฺขุํ โรคโต อทฺทกฺขุํ ภยโต อทฺทกฺขุํ, เต ตณฺหํ ปชหึสุฯ เย ตณฺหํ ปชหึสุ เต อุปธึ ปชหึสุฯ เย อุปธึ ปชหึสุ เต ทุกฺขํ ปชหึสุฯ เย ทุกฺขํ ปชหึสุ เต ปริมุจฺจึสุ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ปริมุจฺจึสุ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘เยปิ หิ เกจิ, ภิกฺขเว, อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ อนิจฺจโต ทกฺขิสฺสนฺติ ทุกฺขโต ทกฺขิสฺสนฺติ อนตฺตโต ทกฺขิสฺสนฺติ โรคโต ทกฺขิสฺสนฺติ ภยโต ทกฺขิสฺสนฺติ, เต ตณฺหํ ปชหิสฺสนฺติฯ เย ตณฺหํ ปชหิสฺสนฺติ…เป.… ปริมุจฺจิสฺสนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘เยปิ หิ เกจิ, ภิกฺขเว, เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ อนิจฺจโต ปสฺสนฺติ ทุกฺขโต ปสฺสนฺติ อนตฺตโต ปสฺสนฺติ โรคโต ปสฺสนฺติ ภยโต ปสฺสนฺติ, เต ตณฺหํ ปชหนฺติฯ เย ตณฺหํ ปชหนฺติ เต อุปธึ ปชหนฺติฯ เย อุปธึ ปชหนฺติ เต ทุกฺขํ ปชหนฺติฯ เย ทุกฺขํ ปชหนฺติ เต ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อาปานียกํโส วณฺณสมฺปนฺโน คนฺธสมฺปนฺโน รสสมฺปนฺโนฯ โส จ โข วิเสน สํสฏฺโฐฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโตฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อยํ เต, อโมฺภ ปุริส, อาปานียกํโส วณฺณสมฺปนฺโน คนฺธสมฺปนฺโน รสสมฺปนฺโน โส จ โข วิเสน สํสฏฺโฐฯ สเจ อากงฺขสิ ปิวฯ ปิวโต หิ โข ตํ ฉาเทสฺสติ วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ; ปิวิตฺวา จ ปน ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉสิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’นฺติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส เอวมสฺส – ‘สกฺกา โข เม อยํ สุราปิปาสิตา [สุราปิปาสา (?)] ปานีเยน วา วิเนตุํ ทธิมณฺฑเกน วา วิเนตุํ ภฏฺฐโลณิกาย [มฏฺฐโลณิกาย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วา วิเนตุํ โลณโสวีรเกน วา วิเนตุํ, น เตฺววาหํ ตํ ปิเวยฺยํ, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’ติฯ โส ตํ อาปานียกํสํ ปฏิสงฺขา น ปิเวยฺย, ปฏินิสฺสเชฺชยฺย ฯ โส ตโตนิทานํ น มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย หิ เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ อนิจฺจโต อทฺทกฺขุํ ทุกฺขโต อทฺทกฺขุํ อนตฺตโต อทฺทกฺขุํ โรคโต อทฺทกฺขุํ ภยโต อทฺทกฺขุํ, เต ตณฺหํ ปชหึสุฯ เย ตณฺหํ ปชหึสุ เต อุปธึ ปชหึสุฯ เย อุปธึ ปชหึสุ เต ทุกฺขํ ปชหึสุฯ เย ทุกฺขํ ปชหึสุ เต ปริมุจฺจึสุ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ปริมุจฺจึสุ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

‘‘เยปิ หิ เกจิ, ภิกฺขเว, อนาคตมทฺธานํ…เป.… เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ตํ อนิจฺจโต ปสฺสนฺติ ทุกฺขโต ปสฺสนฺติ อนตฺตโต ปสฺสนฺติ โรคโต ปสฺสนฺติ ภยโต ปสฺสนฺติ, เต ตณฺหํ ปชหนฺติฯ เย ตณฺหํ ปชหนฺติ เต อุปธึ ปชหนฺติฯ เย อุปธึ ปชหนฺติ เต ทุกฺขํ ปชหนฺติฯ เย ทุกฺขํ ปชหนฺติ เต ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. นฬกลาปีสุตฺตํ

๖๗. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สาริปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโก [มหาโกฏฺฐิโต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺเตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กึ นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, สยํกตํ ชรามรณํ, ปรํกตํ ชรามรณํ, สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ชรามรณํ, อุทาหุ อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ชรามรณ’’นฺติ? ‘‘น โข, อาวุโส โกฏฺฐิก, สยํกตํ ชรามรณํ, น ปรํกตํ ชรามรณํ, น สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ ชรามรณํ, นาปิ อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ชรามรณํฯ อปิ จ, ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’นฺติฯ

‘‘กึ นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, สยํกตา ชาติ, ปรํกตา ชาติ, สยํกตา จ ปรํกตา จ ชาติ, อุทาหุ อสยํการา อปรํการา อธิจฺจสมุปฺปนฺนา ชาตี’’ติ? ‘‘น โข, อาวุโส โกฏฺฐิก, สยํกตา ชาติ, น ปรํกตา ชาติ, น สยํกตา จ ปรํกตา จ ชาติ, นาปิ อสยํการา อปรํการา อธิจฺจสมุปฺปนฺนา ชาติฯ อปิ จ, ภวปจฺจยา ชาตี’’ติฯ

‘‘กึ นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, สยํกโต ภโว…เป.… สยํกตํ อุปาทานํ… สยํกตา ตณฺหา… สยํกตา เวทนา… สยํกโต ผโสฺส… สยํกตํ สฬายตนํ… สยํกตํ นามรูปํ, ปรํกตํ นามรูปํ, สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ นามรูปํ, อุทาหุ อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ นามรูป’’นฺติ ? ‘‘น โข, อาวุโส โกฏฺฐิก, สยํกตํ นามรูปํ, น ปรํกตํ นามรูปํ, น สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ นามรูปํ, นาปิ อสยํการํ อปรํการํ, อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ นามรูปํฯ อปิ จ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูป’’นฺติฯ

‘‘กึ นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, สยงฺกตํ วิญฺญาณํ, ปรงฺกตํ วิญฺญาณํ, สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ วิญฺญาณํ, อุทาหุ อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณ’’นฺติ? ‘‘น โข, อาวุโส โกฏฺฐิก, สยํกตํ วิญฺญาณํ, น ปรํกตํ วิญฺญาณํ น สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ วิญฺญาณํ, นาปิ อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํฯ อปิ จ, นามรูปปจฺจยา วิญฺญาณ’’นฺติฯ

‘‘อิทาเนว โข มยํ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ เอวํ อาชานาม – ‘น ขฺวาวุโส โกฏฺฐิก, สยํกตํ นามรูปํ, น ปรํกตํ นามรูปํ, น สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ นามรูปํ, นาปิ อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ นามรูปํฯ อปิ จ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูป’’’นฺติฯ

‘‘อิทาเนว จ ปน มยํ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ เอวํ อาชานาม – ‘น ขฺวาวุโส โกฏฺฐิก, สยํกตํ วิญฺญาณํ, น ปรํกตํ วิญฺญาณํ, น สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ วิญฺญาณํ , นาปิ อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํฯ อปิ จ, นามรูปปจฺจยา วิญฺญาณ’’’นฺติฯ

‘‘ยถา กถํ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อิมสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติ? ‘‘เตนหาวุโส, อุปมํ เต กริสฺสามิฯ อุปมายปิเธกเจฺจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ ชานนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, เทฺว นฬกลาปิโย อญฺญมญฺญํ นิสฺสาย ติเฎฺฐยฺยุํฯ เอวเมว โข, อาวุโส, นามรูปปจฺจยา วิญฺญาณํ; วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ; นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ; สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ ตาสํ เจ, อาวุโส , นฬกลาปีนํ เอกํ อากเฑฺฒยฺย, เอกา ปปเตยฺย; อปรํ เจ อากเฑฺฒยฺย, อปรา ปปเตยฺยฯ เอวเมว โข, อาวุโส, นามรูปนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ; วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ; นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ; สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ ‘‘อจฺฉริยํ , อาวุโส สาริปุตฺต; อพฺภุตํ, อาวุโส สาริปุตฺต! ยาวสุภาสิตํ จิทํ อายสฺมตา สาริปุเตฺ

ตนฯ อิทญฺจ ปน มยํ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อิเมหิ ฉตฺตึสาย วตฺถูหิ อนุโมทาม – ‘ชรามรณสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, ธมฺมกถิโก ภิกฺขูติ อลํ วจนายฯ ชรามรณสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺโน ภิกฺขูติ อลํ วจนายฯ ชรามรณสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ, ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขูติ อลํ วจนายฯ ชาติยา เจ… ภวสฺส เจ… อุปาทานสฺส เจ… ตณฺหาย เจ… เวทนาย เจ… ผสฺสสฺส เจ… สฬายตนสฺส เจ… นามรูปสฺส เจ… วิญฺญาณสฺส เจ… สงฺขารานํ เจ… อวิชฺชาย เจ, อาวุโส, ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, ธมฺมกถิโก ภิกฺขูติ อลํ วจนายฯ อวิชฺชาย เจ, อาวุโส, ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺโน ภิกฺขูติ อลํ วจนายฯ อวิชฺชาย เจ, อาวุโส, ภิกฺขุ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ, ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขูติ อลํ วจนายา’’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. โกสมฺพิสุตฺตํ

๖๘. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ มุสิโล [มูสิโล (สี.), มุสีโล (ปี.)] อายสฺมา จ ปวิฏฺโฐ [สวิฏฺโฐ (สี. ปี.)] อายสฺมา จ นารโท อายสฺมา จ อานนฺโท โกสมฺพิยํ วิหรนฺติ โฆสิตาราเมฯ อถ โข อายสฺมา ปวิฏฺโฐ อายสฺมนฺตํ มุสิลํ เอตทโวจ – ‘‘อญฺญเตฺรว, อาวุโส มุสิล, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต มุสิลสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – ‘ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’’นฺติ? ‘‘อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชานามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – ‘ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’’นฺติฯ

‘‘อญฺญเตฺรว , อาวุโส มุสิล, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต มุสิลสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – ‘ภวปจฺจยา ชาตีติ…เป.… อุปาทานปจฺจยา ภโวติ… ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ… เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ… ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ… สฬายตนปจฺจยา ผโสฺสติ… นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ… วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ… สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ… อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’’ติ? ‘‘อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชานามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’’ติฯ

‘‘อญฺญเตฺรว, อาวุโส มุสิล, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต มุสิลสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – ‘ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’’’ติ? ‘‘อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชานามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – ‘ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’’’ติฯ

‘‘อญฺญเตฺรว , อาวุโส มุสิล, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต มุสิลสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – ‘ภวนิโรธา ชาตินิโรโธติ…เป.… อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธติ… ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธติ… เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธติ… ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธติ… สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธติ… นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธติ… วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ … สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ… อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ’’’ติ? ‘‘อญฺญเตฺรว, อาวุโส ป

วิญฺญู, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐิ นิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชานามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – 'อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ'''ติฯ

''อญฺญเตฺรว, อาวุโส มุสิล, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการ ปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต มุสิลสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – 'ภวนิ โรโธ นิพฺพาน'''นฺติ? ''อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชานามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – 'ภวนิโรโธ นิพฺพาน'''นฺติฯ

''เตนหายสฺมา มุสิโล อรหํ ขีณาสโว''ติ? เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา มุสิโล ตุณฺหี อโหสิฯ อถ โข อายสฺมา นารโท อายสฺมนฺตํ ปวิฏฺฐํ เอตทโวจ – ''สาธาวุโส ปวิฏฺฐ, อหํ เอตํ ปญฺหํ ลเภยฺยํฯ มํ เอตํ ปญฺหํ ปุจฺฉฯ อหํ เต เอตํ ปญฺหํ พฺยากริสฺสามี''ติฯ ''ลภตายสฺมา นารโท เอตํ ปญฺหํฯ ปุจฺฉามหํ อายสฺมนฺตํ นารทํ เอตํ ปญฺหํฯ พฺยากโรตุ จ เม อายสฺมา นารโท เอตํ ปญฺหํ''ฯ

''อญฺญเตฺรว, อาวุโส นารท, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต นารทสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – 'ชาติปจฺจยา ชรามรณ'''นฺติ? ''อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชา นามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – 'ชาติปจฺจยา ชรามรณ'''นฺติฯ

''อญฺญเตฺรว , อาวุโส นารท, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต นารทสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – ภวปจฺจยา ชาติ…เป.… อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา''ติ? ''อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติ ยา อหเมตํ ชานามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – 'อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา'''ติฯ

''อญฺญเตฺรว, อาวุโส นารท, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต นารทสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – 'ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ'''ติ? ''อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชา นามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – 'ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ'''ติฯ

''อญฺญเตฺรว, อาวุโส นารท, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต นารทสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – 'ภวนิโรธา ชาตินิโรโธติ…เป.… อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ'''ติ? ''อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐิ นิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชานามิ อหเมตํ ปสฺสามิ – 'อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ'''ติฯ

''อญฺญเตฺรว, อาวุโส นารท, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถายสฺมโต นารทสฺส ปจฺจตฺตเมว ญาณํ – 'ภวนิโรโธ นิพฺพาน'''นฺติ? ''อญฺญเตฺรว, อาวุโส ปวิฏฺฐ, สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร

อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อหเมตํ ชานามิ อห เมตํ ปสฺสามิ – ‘ภวนิโรโธ นิพฺพาน’’’นฺติฯ

‘‘เตนหายสฺมา นารโท อรหํ ขีณาสโว’’ติ? ‘‘‘ภวนิโรโธ นิพฺพาน’นฺติ โข เม, อาวุโส, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ, น จมฺหิ อรหํ ขีณาสโวฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กนฺตารมคฺเค อุทปาโนฯ ตตฺร เนวสฺส รชฺชุ น อุทกวารโกฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเร โต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต, โส ตํ อุทปานํ โอโลเกยฺยฯ ตสฺส ‘อุทก’นฺติ หิ โข ญาณํ อสฺส, น จ กาเยน ผุสิตฺวา วิหเรยฺยฯ เอวเมว โข, อาวุโส, ‘ภวนิโรโธ นิพฺพาน’นฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ, น จมฺหิ อรหํ ขีณาสโว’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตํ ปวิฏฺฐํ เอตทโวจ – ‘‘เอวํวาที [เอวํวาทิํ (?)] ตฺวํ, อาวุโส ปวิฏฺฐ, อายสฺมนฺตํ นารทํ กิํ วเทสี’’ติ? ‘‘เอวํวาทาหํ, อาวุโส อานนฺท, อายสฺมนฺตํ นารทํ น กิญฺจิ วทามิ อญฺญตฺร กลฺยาณา อญฺญตฺร กุสลา’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อุปยนฺติสุตฺตํ

๖๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข…เป.… ‘‘มหาสมุทฺโท, ภิกฺขเว, อุปยนฺโต มหานทิโย อุปยาเปติ, มหานทิโย อุปยนฺติโย กุนฺนทิโย อุปยาเปนฺติ, กุนฺนทิโย อุปยนฺติโย มหาโสพฺเภ อุปยาเปนฺติ, มหาโสพฺภา อุปยนฺตา กุโสพฺเภ อุปยาเปนฺติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชา อุปยนฺตี สงฺขาเร อุปยาเปติ, สงฺขารา อุปยนฺตา วิญฺญาณํ อุปยาเปนฺติ, วิญฺญาณํ อุปยนฺตํ นามรูปํ อุปยาเปติ, นามรูปํ อุปยนฺตํ สฬายตนํ อุปยาเปติ, สฬายตนํ อุปยนฺตํ ผสฺสํ อุปยาเปติ, ผโสฺส อุปยนฺโต เวทนํ อุปยาเปติ, เวทนา อุปยนฺตี ตณฺหํ อุปยาเปติ, ตณฺหา อุปยนฺตี อุปาทานํ อุปยาเปติ, อุปาทานํ อุปยนฺตํ ภวํ อุปยาเปติ, ภโว อุปยนฺโต ชาติํ อุปยาเปติ, ชาติ อุปยนฺตี ชรามรณํ อุปยาเปติฯ

‘‘มหาสมุทฺโท, ภิกฺขเว, อปยนฺโต มหานทิโย อปยาเปติ, มหานทิโย อปยนฺติโย กุนฺนทิโย อปยาเปนฺติ, กุนฺนทิโย อปยนฺติโย มหาโสพฺเภ อปยาเปนฺติ, มหาโสพฺภา อปยนฺตา กุโสพฺเภ อปยาเปนฺติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชา อปยนฺตี สงฺขาเร อปยาเปติ, สงฺขารา อปยนฺตา วิญฺญาณํ อปยาเปนฺติ, วิญฺญาณํ อปยนฺตํ นามรูปํ อปยาเปติ, นามรูปํ อปยนฺตํ สฬายตนํ อปยาเปติ, สฬายตนํ อปยนฺตํ ผสฺสํ อปยาเปติ, ผโสฺส อปยนฺโต เวทนํ อปยาเปติ, เวทนา อปยนฺตี ตณฺหํ อปยาเปติ, ตณฺหา อปยนฺตี อุปาทานํ อปยาเปติ, อุปาทานํ อปยนฺตํ ภวํ อปยาเปติ, ภโว อปยนฺโต ชาติํ อปยาเปติ, ชาติ อปยนฺตี ชรามรณํ อปยาเปตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. สุสิมสุตฺตํ

๗๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวร-ปิณฺฑปาต-เสนาสน-คิลานปฺปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารานํฯ ภิกฺขุสโงฺฆปิ สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวร-ปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปฺปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารานํฯ อญฺญติตฺถิยา ปน ปริพฺพาชกา อสกฺกตา โหนฺติ อครุกตา อมานิตา อปูชิตา อนปจิตา, น ลาภิโน จีวร-ปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปฺปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารานํฯ

เตน โข ปน สมเยน สุสิโม [สุสีโม (สี. ก.)] ปริพฺพาชโก ราชคเห ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึฯ อถ โข สุสิมสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปริสา สุสิมํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจุํ – “เอหิ ตฺวํ, อาวุโส สุสิม, สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ จรฯ ตฺวํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา อเมฺห วาเจยฺยาสิ [วาเจสฺสสิ (ปี. ก.)]ฯ ตํ มยํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา คิหีนํ ภาสิสฺสามฯ เอวํ มยมฺปิ สกฺกตา ภวิสฺสาม ครุกตา มานิตา ปูชิตา อปจิตา ลาภิโน จีวร-ปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปฺปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขาราน”นฺติฯ “เอวมาวุโส”ติ โข สุสิโม ปริพฺพาชโก สกาย ปริสาย ปฏิสฺสุณิตฺวา เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิฯ สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สุสิโม ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – “อิจฺฉามหํ, อาวุโส อานนฺท, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ”นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สุสิมํ ปริพฺพาชกํ อาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อยํ, ภนฺเต, สุสิโม ปริพฺพาชโก เอวมาห – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส อานนฺท, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ”นฺติฯ “เตนหานนฺท, สุสิมํ ปพฺพาเชถา”ติ ฯ อลตฺถ โข สุสิโม ปริพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ ภควโต สนฺติเก อญฺญา พฺยากตา โหติ – “ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามา”ติฯ อโสฺสสิ โข อายสฺมา สุสิโม – “สมฺพหุเลหิ กิร ภิกฺขูหิ ภควโต สนฺติเก อญฺญา พฺยากตา – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามา”ติฯ อถ โข อายสฺมา สุสิโม เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สมฺโมทิฯ สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สุสิโม เต ภิกฺขู เอตทโวจ – “สจฺจํ กิรายสฺมนฺเตหิ ภควโต สนฺติเก อญฺญา พฺยากตา – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามา”ติ? “เอวมาวุโส”ติฯ

“อปิ ปน [อปิ นุ (สี. สฺยา. กํ.) เอวมุปริปิ] ตุเมฺห อายสฺมนฺโต เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภถ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหถ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหถ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ, ติโรกุฏฺฏํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานา คจฺฉถ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรถ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉถ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมถ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสถ ปริมชฺชถ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตถา”ติ? “โน เหตํ, อาวุโส”ฯ

“อปิ ปน ตุเมฺห อายสฺมนฺโต เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณาถ ทิเพฺพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จา”ติ? “โน เหตํ, อาวุโส”ฯ

“อปิ ปน ตุเมฺห อายสฺมนฺโต เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาถ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ สํขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ;

มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; อสมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ; วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาถ ; อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาถา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตุเมฺห อายสฺมนฺโต เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรถ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตารีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ, อเนเกปิ สํวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ วิวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกเปฺป – ‘อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ; ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโน’ติฯ อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรถา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตุเมฺห อายสฺมนฺโต เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสถ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาถ – ‘อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติ, อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสถ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาถา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตุเมฺห อายสฺมนฺโต เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, เต กาเยน ผุสิตฺวา วิหรถา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘เอตฺถ ทานิ อายสฺมนฺโต อิทญฺจ เวยฺยากรณํ อิเมสญฺจ ธมฺมานํ อสมาปตฺติ; อิทํ โน, อาวุโส, กถ’’นฺติ? ‘‘ปญฺญาวิมุตฺตา โข มยํ, อาวุโส สุสิมา’’ติฯ

‘‘น ขฺวาหํ อิมสฺส อายสฺมนฺตานํ สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิฯ สาธุ เม อายสฺมโนฺต ตถา ภาสนฺตุ ยถาหํ อิมสฺส อายสฺมนฺตานํ สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชาเนยฺย’’นฺติฯ ‘‘อาชาเนยฺยาสิ วา ตฺวํ, อาวุโส สุสิม, น วา ตฺวํ อาชาเนยฺยาสิ อถ โข ปญฺญาวิมุตฺตา มย’’นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา สุสิโม อุฏฺฐายาสนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สุสิโม ยาวตโก เตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อโหสิ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ ‘‘ปุเพฺพ โข, สุสิม, ธมฺมฏฺฐิติญาณํ, ปจฺฉา นิพฺพาเน ญาณ’’นฺติฯ

‘‘น ขฺวาหํ, ภนฺเต, อิมสฺส ภควตา [ภควโต (ปี.)] สํขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิฯ สาธุ เม, ภนฺเต, ภควา ตถา ภาสตุ ยถาหํ อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชาเนยฺย’’นฺติฯ ‘‘อาชาเนยฺยาสิ วา ตฺวํ, สุสิม, น วา ตฺวํ อาชาเนยฺยาสิ, อถ โข ธมฺมฏฺฐิติญาณํ ปุพฺเพ, ปจฺฉา นิพฺพาเน ญาณํ’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, สุสิม, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ? ‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เวทนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’ ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ? ‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘สญฺญา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป.… ‘‘สงฺขารา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ? ‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ , ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ? ‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตสฺมาติห, สุสิม, ยํ กิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ เนตํ มม เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตาติ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ ยา กาจิ เวทนา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกา วา สุขุมา วา หีนา วา ปณีตา วา ยา ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพา เวทนา เนตํ มม เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตาติ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ ยา กาจิ สญฺญา…เป.… เย เกจิ สงฺขารา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกา วา สุขุมา วา หีนา วา ปณีตา วา เย ทูเร สนฺติเก วา, สเพฺพ สงฺขารา เนตํ มม เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตาติ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ เนตํ มม เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตาติ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, สุสิม, สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ

‘‘‘ชาติปจฺจยา ชรามรณ’นฺติ, สุสิม, ปสฺสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘‘ภวปจฺจยา ชาตี’ติ, สุสิม, ปสฺสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘‘อุปาทานปจฺจยา ภโว’ติ, สุสิม, ปสฺสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘‘ตณฺหาปจฺจยา อุปาทาน’นฺติ, สุสิม, ปสฺสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ… ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ… สฬายตนปจฺจยา ผโสฺสติ… นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ… วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ… สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ… อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ, สุสิม, ปสฺสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘‘ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’ติ, สุสิม, ปสฺสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ ฯ ‘‘‘ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ’ติ สุสิม, ปสฺสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธติ… ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธติ… เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธติ… ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธติ… สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธติ… นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธติ… วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ… สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ… อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธติ, สุสิม, ปสฺสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตฺวํ, สุสิม, เอวํ ชานนฺโต เอวํ ปสฺสนฺโต อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภสิ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหสิ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหสิ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ, ติโรกุฏฺฏํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉสิ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรสิ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาโน คจฺฉสิ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมสิ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสสิ ปริมชฺชสิ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตสี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตฺวํ, สุสิม, เอวํ ชานนฺโต เอวํ ปสฺสนฺโต ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สเทฺท สุณสิ ทิเพฺพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตฺวํ, สุสิม, เอวํ ชานนฺโต เอวํ ปสฺสนฺโต ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาสิ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาสิ…เป.… วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาสี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตฺวํ, สุสิม, เอวํ ชานนฺโต เอวํ ปสฺสนฺโต อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรสิ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรสี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตฺวํ, สุสิม, เอวํ ชานนฺโต เอวํ ปสฺสนฺโต ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสสิ จวมาเน…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาสี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ ปน ตฺวํ, สุสิม, เอวํ ชานนฺโต เอวํ ปสฺสนฺโต เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป, อารุปฺปา เต กาเยน ผุสิตฺวา วิหรสี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอตฺถ ทานิ, สุสิม, อิทญฺจ เวยฺยากรณํ อิเมสญฺจ ธมฺมานํ อสมาปตฺติ, อิทํ โน, สุสิม, กถ’’นฺติ?

อถ โข อายสฺมา สุสิโม ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺจโย มํ, ภนฺเต, อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, ยฺวาหํ เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ธมฺมเตฺถนโก ปพฺพชิโตฯ ตสฺส เม, ภนฺเต, ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สํวราย’’ติฯ

‘‘ตคฺฆ ตฺวํ, สุสิม, อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โย ตฺวํ เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ธมฺมเตฺถนโก ปพฺพชิโตฯ เสยฺยถาปิ , สุสิม, โจรํ อาคุจารึ คเหตฺวา รโญฺญ ทเสฺสยฺยุํ – ‘อยํ เต, เทว, โจโร อาคุจารี, อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ ตํ ทณฺฑํ ปเณหี’ติฯ ตเมนํ ราชา

เอวํ วเทยฺย – ‘คจฺฉถ, โภ, อิมํ ปุริสํ ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนตฺวา ทกฺขิเณน ทฺวาเรน นิกฺขาเมตฺวา ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺทถา’ติ ฯ ตเมนํ รโญฺญ ปุริสา ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนตฺวา ทกฺขิเณน ทฺวาเรน นิกฺขาเมตฺวา ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺเทยฺยุํฯ ตํ กึ มญฺญสิ, สุสิม, อปิ นุ โส ปุริโส ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถา’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ โข โส, สุสิม, ปุริโส ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถ [ปฏิสํเวทิเยถ วา, น วา ปฏิสํเวทิเยถ (ก.)]ฯ ยา เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ธมฺมเตฺถนกสฺส ปพฺพชฺชา, อยํ ตโต ทุกฺขวิปากตรา จ กฏุกวิปากตรา จ, อปิ จ วินิปาตาย สํวตฺตติฯ ยโต จ โข ตฺวํ, สุสิม, อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรสิ ตํ เต มยํ ปฏิคฺคณฺหามฯ วุทฺธิ เหสา, สุสิม, อริยสฺส วินเย โย อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรติ, อายติญฺจ [อายตึ (สฺยา. กํ.)] สํวรํ อาปชฺชตี’’ติฯ ทสมํฯ

มหาวโคฺค สตฺตโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว อสฺสุตวตา วุตฺตา, ปุตฺตมํเสน จาปรํ;
อตฺถิราโค จ นครํ, สมฺมสํ นฬกลาปิยํ;
โกสมฺพี อุปยนฺติ จ, ทสโม สุสิเมน จาติ [ทสโม วุโตฺต สุสีเมนาติ (สี.)]ฯ

๘. สมณพฺราหฺมณวโคฺค

๑. ชรามรณสุตฺตํ

๗๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา...เป.... ‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว , สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, ชรามรณนิโรธคามินึ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ, น เม เต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปน เต อายสฺมโนฺต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ

‘‘เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ชรามรณํ ปชานนฺติ...เป.... ปฏิปทํ ปชานนฺติ, เต โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมโนฺต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ (สุตฺตโนฺต เอโก)ฯ ปฐมํฯ

๒-๑๑. ชาติสุตฺตาทิทสกํ

๗๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ...เป.... ชาตึ นปฺปชานนฺติ...เป....ฯ

(๓) ภวํ นปฺปชานนฺติ...เป....ฯ

(๔) อุปาทานํ นปฺปชานนฺติ…เป….ฯ

(๕) ตณฺหํ นปฺปชานนฺติ…เป….ฯ

(๖) เวทนํ นปฺปชานนฺติ…เป….ฯ

(๗) ผสฺสํ นปฺปชานนฺติ…เป….ฯ

(๘) สฬายตนํ นปฺปชานนฺติ…เป….ฯ

(๙) นามรูปํ นปฺปชานนฺติ…เป….ฯ

(๑๐) วิญฺญาณํ นปฺปชานนฺติ…เป….ฯ

(๑๑) ‘‘สงฺขาเร นปฺปชานนฺติ, สงฺขารสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ…เป…. สงฺขาเร ปชานนฺติ…เป…. สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ เอกาทสมํฯ

สมณพฺราหฺมณวคฺค อฏฺฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปจฺจเยกาทส วุตฺตา, จตุสจฺจวิภชฺชนา;
สมณพฺราหฺมณวคฺค, นิทาเน ภวติ อฏฺฐโมฯ

วคฺคุทฺทานํ –

พุทฺธ อาหาโร ทสพโล, กฬาโร คหปติปญฺจโม;
ทุกฺขวคฺค มหาวคฺค, อฏฺฐโม สมณพฺราหฺมโณติฯ

๙. อนฺตรเปยฺยาลํ

๑. สตฺถุสุตฺตํ

๗๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ ชรามรเณ ยถาภูตํ ญาณาย สตฺถา ปริเยสิตโพฺพ; ชรามรณสมุทยํ อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ ชรามรณสมุทเย ยถาภูตํ ญาณาย สตฺถา ปริเยสิตโพฺพ; ชรามรณนิโรธํ อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ ชรามรณนิโรเธ ยถาภูตํ ญาณาย สตฺถา ปริเยสิตโพฺพ; ชรามรณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ ชรามรณนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ยถาภูตํ ญาณาย สตฺถา ปริเยสิตโพฺพ’’ติฯ (สุตฺตนฺต เอโก)ฯ ปฐมํฯ

(สเพฺพสํ เปยฺยาโล เอวํ วิตฺถาเรตโพฺพ)

๒-๑๑. ทุติยสตฺถุสุตฺตาทิทสกํ

(๒) ชาติํ , ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๓) ภวํ, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๔) อุปาทานํ, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๕) ตณฺหํ, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๖) เวทนํ, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๗) ผสฺสํ, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๘) สฬายตนํ , ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๙) นามรูปํ, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๑๐) วิญฺญาณํ, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ…เป….ฯ

(๑๑) ‘‘สงฺขาเร, ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ สงฺขาเรสุ ยถาภูตํ ญาณาย สตฺถา ปริเยสิตโพฺพ; สงฺขารสมุทยํ อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ สงฺขารสมุทเย ยถาภูตํ ญาณาย สตฺถา ปริเยสิตโพฺพ; สงฺขารนิโรธํ อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ สงฺขารนิโรเธ ยถาภูตํ ญาณาย สตฺถา ปริเยสิตโพฺพ; สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ สงฺขารนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ยถาภูตํ ญาณาย สตฺถา ปริเยสิตโพฺพ’’ติฯ เอกาทสมํฯ

(สเพฺพสํ จตุสจฺจิกํ กาตพฺพํ)ฯ

๒-๑๒. สิกฺขาสุตฺตาทิเปยฺยาลเอกาทสกํ

(๒) ‘‘ชรามรณํ , ภิกฺขเว, อชานตา อปสฺสตา ยถาภูตํ ชรามรเณ ยถาภูตํ ญาณาย สิกฺขา กรณียาฯ

(เปยฺยาโลฯ จตุสจฺจิกํ กาตพฺพํ)ฯ

(๓) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. โยโค กรณีโย…เป….ฯ

(๔) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. ฉโนฺท กรณีโย…เป….ฯ

(๕) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. อุโสฺสฬฺหี กรณียา…เป….ฯ

(๖) ชรามรณํ , ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. อปฺปฏิวานี กรณียา…เป….ฯ

(๗) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. อาตปฺปํ กรณียํ…เป….ฯ

(๘) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. วีริยํ กรณียํ…เป….ฯ

(๙) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. สาตจฺจํ กรณียํ…เป….ฯ

(๑๐) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. สติ กรณียา…เป….ฯ

(๑๑) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. สมฺปชญฺญํ กรณียํ…เป….ฯ

(๑๒) ชรามรณํ, ภิกฺขเว, อชานตา…เป…. อปฺปมาโท กรณีโย…เป….ฯ

อนฺตรเปยฺยาโล นวโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สตฺถา สิกฺขา จ โยโค จ, ฉนฺโท อุโสฺสฬฺหิปญฺจมี;
อปฺปฏิวานิ อาตปฺปํ, วีริยํ สาตจฺจมุจฺจติ;
สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ, อปฺปมาเทน ทฺวาทสาติฯ

สุตฺตนฺตา อนฺตรเปยฺยาลา นิฏฺฐิตาฯ

ปเร เต ทฺวาทส โหนฺติ, สุตฺตา ทฺวตฺตึส สตานิ;
จตุสเจฺจน เต วุตฺตา, เปยฺยาลอนฺตรมฺหิ เยติ [เปยฺยาลา อนฺตรมฺหิ เยติ (สี. สฺยา. กํ.)]ฯ

อนฺตรเปยฺยาเลสุ อุทฺทานํ สมตฺตํฯ

นิทานสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๒. อภิสมยสํยุตฺตํ

๑. นขสิขาสุตฺตํ

๗๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ภควา ปริตฺตํ นขสิขายํ ปํสุํ อาโรเปตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, โย วายํ [โย จายํ (สฺยา.)] ทุติยสุตฺตาทีสุ ปน วาสโทฺทเยว ทิสฺสติ] มยา ปริโตฺต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต, อยํ วา มหาปถวี’’ติ?

‘‘เอตเทว, ภเนฺต, พหุตรํ, ยทิทํ มหาปถวีฯ อปฺปมตฺตโก ภควตา ปริโตฺต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโตฯ เนว สติมํ กลํ อุเปติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปติ มหาปถวิํ อุปนิธาย ภควตา ปริโตฺต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส ทิฎฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อภิสเมตาวิโน เอตเทว พหุตรํ ทุกฺขํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ; อปฺปมตฺตกํ อวสิฎฺฐํฯ เนว สติมํ กลํ อุเปติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปติ ปุริมํ ทุกฺขกฺขนฺธํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ อุปนิธาย ยทิทํ สตฺตกฺขตฺตุํปรมตาฯ เอวํ มหตฺถิโย โข, ภิกฺขเว, ธมฺมาภิสมโย; เอวํ มหตฺถิโย ธมฺมจกฺขุปฎิลาโภ’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. โปกฺขรณีสุตฺตํ

๗๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, โปกฺขรณี ปญฺญาสโยชนานิ อายาเมน ปญฺญาสโยชนานิ วิตฺถาเรน ปญฺญาสโยชนานิ อุเพฺพเธน, ปุณฺณา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยาฯ ตโต ปุริโส กุสเคฺคน อุทกํ อุทฺธเรยฺยฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว , กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา กุสเคฺคน อุทกํ อุพฺภตํ ยํ วา โปกฺขรณิยา อุทก’’นฺติ?

‘‘เอตเทว, ภเนฺต, พหุตรํ, ยทิทํ โปกฺขรณิยา อุทกํฯ อปฺปมตฺตกํ กุสเคฺคน อุทกํ อุพฺภตํฯ เนว สติมํ กลํ อุเปติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปติ โปกฺขรณิยา อุทกํ อุปนิธาย กุสเคฺคน อุทกํ อุพฺภต’’นฺติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส ทิฎฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อภิสเมตาวิโน เอตเทว พหุตรํ ทุกฺขํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ; อปฺปมตฺตกํ อวสิฎฺฐํฯ เนว สติมํ กลํ อุเปติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปติ ปุริมํ ทุกฺขกฺขนฺธํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ อุปนิธาย, ยทิทํ สตฺตกฺขตฺตุํปรมตาฯ เอวํ มหตฺถิโย โข, ภิกฺขเว, ธมฺมาภิสมโย; เอวํ มหตฺถิโย ธมฺมจกฺขุปฎิลาโภ’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. สเมฺภชฺชอุทกสุตฺตํ

๗๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ยตฺถิมา มหานทิโย สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, เสยฺยถิทํ – คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี, ตโต ปุริโส เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุทฺธเรยฺยฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยานิ วา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานิ ยํ วา สเมฺภชฺชอุทก’’นฺติ?

‘‘เอตเทว, ภเนฺต, พหุตรํ ยทิทํ สเมฺภชฺชอุทกํ; อปฺปมตฺตกานิ เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานิฯ เนว สติมํ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ สเมฺภชฺชอุทกํ อุปนิธาย เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานี’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว…เป.… ธมฺมจกฺขุปฎิลาโภ’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ทุติยสเมฺภชฺชอุทกสุตฺตํ

๗๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยตฺถิมา มหานทิโย สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, เสยฺยถิทํ – คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี, ตํ อุทกํ ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺย ฐเปตฺวา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา สเมฺภชฺชอุทกํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ ยานิ วา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานี’’ติ?

‘‘เอตเทว, ภเนฺต, พหุตรํ สเมฺภชฺชอุทกํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ; อปฺปมตฺตกานิ เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานิฯ เนว สติมํ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ สเมฺภชฺชอุทกํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ อุปนิธาย เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานี’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว…เป…. ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภ’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐวีสุตฺตํ

๗๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส มหาปฐวิยา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อุปนิกฺขิเปยฺยฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยา วา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อุปนิกฺขิตฺตา อยํ [ยา (สฺยา. ก.)] วา มหาปฐวี’’ติ?

‘‘เอตเทว, ภเนฺต, พหุตรํ, ยทิทํ มหาปฐวี; อปฺปมตฺติกา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อุปนิกฺขิตฺตาฯ เนว สติมํ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ มหาปฐวิํ อุปนิธาย สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อุปนิกฺขิตฺตา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว…เป…. ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภ’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยปฐวีสุตฺตํ

๗๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหาปฐวี ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺย, ฐเปตฺวา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกาฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา มหาปฐวิยา ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ ยา วา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อวสิฏฺฐา’’ติ?

‘‘เอตเทว ภเนฺต, พหุตรํ, มหาปฐวิยา, ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ; อปฺปมตฺติกา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อวสิฏฺฐาฯ เนว สติมํ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ มหาปฐวิยา ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ อุปนิธาย สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อวสิฏฺฐา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว…เป…. ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภ’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สมุทฺทสุตฺตํ

๘๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส มหาสมุทฺทโต เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุทฺธเรยฺยฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว , กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยานิ วา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานิ ยํ วา มหาสมุเทฺท อุทก’’นฺติ?

‘‘เอตเทว , ภเนฺต, พหุตรํ, ยทิทํ มหาสมุเทฺท อุทกํ; อปฺปมตฺตกานิ เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานิฯ เนว สติมํ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ มหาสมุเทฺท อุทกํ อุปนิธาย เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานี’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว…เป…. ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภ’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยสมุทฺทสุตฺตํ

๘๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุทฺโท ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺย, ฐเปตฺวา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา มหาสมุทฺเท อุทกํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ ยานิ วา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานี”ติ?

“เอตเทว, ภนฺเต, พหุตรํ มหาสมุทฺเท อุทกํ, ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ; อปฺปมตฺตกานิ เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานิฯ เนว สติมํ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ มหาสมุทฺเท อุทกํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ อุปนิธาย เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานี”ติฯ “เอวเมว โข ภิกฺขเว…เป.… ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภ”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปพฺพตสุตฺตํ

๘๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส หิมวโต ปพฺพตราชสฺส สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิเปยฺยฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยา วา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตา โย วา หิมวา [อุปนิกฺขิตฺตา, หิมวา วา (สี.)] ปพฺพตราชา”ติ?

“เอตเทว, ภนฺเต, พหุตรํ ยทิทํ หิมวา ปพฺพตราชา; อปฺปมตฺติกา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตาฯ เนว สติมํ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ หิมวนฺตํ ปพฺพตราชานํ อุปนิธาย สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตา”ติฯ “เอวเมว โข…เป.… ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภ”ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยปพฺพตสุตฺตํ

๘๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, หิมวา ปพฺพตราชา ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺย, ฐเปตฺวา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขราฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ ยา วา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐา”ติ?

“เอตเทว, ภนฺเต, พหุตรํ หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ; อปฺปมตฺติกา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐาฯ เนว สติมํ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปนฺติ หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ อุปนิธาย สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐา”ติฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อภิสเมตาวิโน เอตเทว พหุตรํ ทุกฺขํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ; อปฺปมตฺตกํ อวสิฏฺฐํฯ เนว สติมํ กลํ อุเปติ น สหสฺสิมํ กลํ อุเปติ น สตสหสฺสิมํ กลํ อุเปติ ปุริมํ ทุกฺขกฺขนฺธํ ปริกฺขีณํ ปริยาทิณฺณํ อุปนิธาย ยทิทํ สตฺตกฺขตฺตุํปรมตาฯ เอวํ มหตฺถิโย โข, ภิกฺขเว, ธมฺมาภิสมโย, เอวํ มหตฺถิโย ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภ”ติฯ ทสมํฯ

๑๑. ตติยปพฺพตสุตฺตํ

๘๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส สิเนรุสฺส ปพฺพตราชสฺส สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิเปยฺยฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยา วา สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตา โย วา สิเนรุ [อุปนิกฺขิตฺตา, สิเนรุ วา (สี.)] ปพฺพตราชา’’ติ?

‘‘เอตเทว, ภนฺเต, พหุตรํ ยทิทํ สิเนรุ ปพฺพตราชา; อปฺปมตฺติกา สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตาฯ เนว สตึ กลํ อุเปนฺติ น สหสฺสึ กลํ อุเปนฺติ น สตสหสฺสึ กลํ อุเปนฺติ สิเนรุํ ปพฺพตราชานํ อุปนิธาย สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อธิคมํ อุปนิธาย อญฺญติตฺถิยสมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกานํ อธิคโม เนว สตึ กลํ อุเปติ น สหสฺสึ กลํ อุเปติ น สตสหสฺสึ กลํ อุเปติฯ เอวํ มหาธิคโม, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล, เอวํ มหาภิญฺโญ’’ติฯ เอกาทสมํฯ

อภิสมยสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

นขสิขา โปกฺขรณี, สเมฺภชฺชอุทเก จ เทฺว;
เทฺว ปถวี เทฺว สมุทฺทา, ตโย จ ปพฺพตูปมาติฯ

๓. ธาตุสํยุตฺตํ

๑. นานตฺตวโคฺค

๑. ธาตุนานตฺตสุตฺตํ

๘๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? จกฺขุธาตุ รูปธาตุ จกฺขุวิญฺญาณธาตุ, โสตธาตุ สทฺทธาตุ โสตวิญฺญาณธาตุ, ฆานธาตุ คนฺธธาตุ ฆานวิญฺญาณธาตุ, ชิวฺหาธาตุ รสธาตุ ชิวฺหาวิญฺญาณธาตุ, กายธาตุ โผฎฺฐพฺพธาตุ กายวิญฺญาณธาตุ, มโนธาตุ ธมฺมธาตุ มโนวิญฺญาณธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺต’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ผสฺสนานตฺตสุตฺตํ

๘๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? จกฺขุธาตุ โสตธาตุ ฆานธาตุ ชิวฺหาธาตุ กายธาตุ มโนธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ? จกฺขุธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุสมฺผโสฺสฯ โสตธาตุํ ปฏิจฺจ… ฆานธาตุํ ปฏิจฺจ … ชิวฺหาธาตุํ ปฏิจฺจ… กายธาตุํ ปฏิจฺจ… มโนธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนสมฺผโสฺสฯ เอวํ โข , ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺต’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. โนผสฺสนานตฺตสุตฺตํ

๘๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, โน ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺตํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? จกฺขุธาตุ…เป…. มโนธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, โน ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺตํ? จกฺขุธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุสมฺผโสฺส, โน จกฺขุสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุธาตุ…เป…. มโนธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนสมฺผโสฺส, โน มโนสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนธาตุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, โน ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺต’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. เวทนานานตฺตสุตฺตํ

๘๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺตํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? จกฺขุธาตุ …เป…. มโนธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺตํ? จกฺขุธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุสมฺผสฺโส, จกฺขุสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา…เป…. มโนธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนสมฺผสฺโส, มโนสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนสมฺผสฺสชา เวทนาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺต’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ทุติยเวทนานานตฺตสุตฺตํ

๘๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺตํ, โน เวทนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, โน ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺตํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? จกฺขุธาตุ…เป…. มโนธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺตํ, โน เวทนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, โน ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺตํ? จกฺขุธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุสมฺผสฺโส, จกฺขุสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา, โน จกฺขุสมฺผสฺสชํ เวทนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุสมฺผสฺโส, โน จกฺขุสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุธาตุ…เป…. มโนธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนสมฺผสฺโส, มโนสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนสมฺผสฺสชา เวทนา, โน มโนสมฺผสฺสชํ เวทนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนสมฺผสฺโส, โน มโนสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มโนธาตุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺตํ, โน เวทนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, โน ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺต’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. พาหิรธาตุนานตฺตสุตฺตํ

๙๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ…เป…. กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? รูปธาตุ สทฺทธาตุ คนฺธธาตุ รสธาตุ โผฏฺฐพฺพธาตุ ธมฺมธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺต’’นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สญฺญานานตฺตสุตฺตํ

๙๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘ธาตุนานตฺตํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺตํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? รูปธาตุ…เป…. ธมฺมธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺตํ?

‘‘รูปธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปสญฺญา , รูปสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปสงฺกปฺโป, รูปสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปจฺฉนฺโท, รูปจฺฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปปริฬาโห, รูปปริฬาหํ

ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปปริเยสนา…เป…. ธมฺมธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสญฺญา, ธมฺมสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสงฺกปฺโป, ธมฺมสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมจฺฉนฺโท, ธมฺมจฺฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมปริฬาโห, ธมฺมปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมปริเยสนาฯ

‘‘เอวํ, โข, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺต’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. โนปริเยสนานานตฺตสุตฺตํ

๙๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺตํ; โน ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ , โน ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, โน ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ , โน สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, โน สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺตํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? รูปธาตุ…เป…. ธมฺมธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ…เป…. ปริเยสนานานตฺตํ; โน ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, โน ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, โน ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, โน สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, โน สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺตํ?

‘‘รูปธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปสญฺญา…เป…. ธมฺมธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสญฺญา, ธมฺมสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ…เป…. ธมฺมปริเยสนา; โน ธมฺมปริเยสนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมปริฬาโห, โน ธมฺมปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมจฺฉนฺโท, โน ธมฺมจฺฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสงฺกปฺโป, โน ธมฺมสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสญฺญา, โน ธมฺมสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมธาตุฯ

‘‘เอวํ โข, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ…เป…. ปริเยสนานานตฺตํ; โน ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, โน ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, โน ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, โน สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, โน สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺต’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. พาหิรผสฺสนานตฺตสุตฺตํ

๙๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ , ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺตํ, เวทนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ

ฉนฺทนานตฺตํ, ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺตํ , ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ลาภนานตฺตํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? รูปธาตุ…เป…. ธมฺมธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ…เป…. ลาภนานตฺตํ?

‘‘รูปธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปสญฺญา, รูปสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปสงฺกปฺโป, รูปสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปสมฺผสฺโส, รูปสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปสมฺผสฺสชา เวทนา, รูปสมฺผสฺสชํ เวทนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปจฺฉนฺโท, รูปจฺฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปปริฬาโห, รูปปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปปริเยสนา, รูปปริเยสนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปลาโภ…เป…. ธมฺมธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสญฺญา, ธมฺมสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสงฺกปฺโป, ธมฺมสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสมฺผสฺโส, ธมฺมสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสมฺผสฺสชา เวทนา, ธมฺมสมฺผสฺสชํ เวทนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมจฺฉนฺโท, ธมฺมจฺฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมปริฬาโห, ธมฺมปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมปริเยสนา, ธมฺมปริเยสนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมลาโภ ฯ

‘‘เอวํ โข, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ…เป…. ปริเยสนานานตฺตํ, ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ลาภนานตฺต’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยพาหิรผสฺสนานตฺตสุตฺตํ

๙๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุนานตฺตํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ , ผสฺส… เวทนา… ฉนฺท… ปริฬาห… ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ลาภนานตฺตํ; โน ลาภนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺตํ, โน ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, โน ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ…เป…. ฉนฺท… เวทนา… ผสฺส… สงฺกปฺป… สญฺญานานตฺตํ , โน สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺตํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ? รูปธาตุ…เป…. ธมฺมธาตุ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ? ผสฺส… เวทนา… ฉนฺท… ปริฬาห… ปริเยสนา… ลาภ… โน ลาภนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺตํ, โน ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาห… ฉนฺท… เวทนา… ผสฺส… โน สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, โน สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺตํ?

‘‘รูปธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ รูปสญฺญา…เป…. ธมฺมธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสญฺญา, ธมฺมสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ…เป…. ธมฺมปริเยสนา, ธมฺมปริเยสนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมลาโภ; โน ธมฺมลาภํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมปริเยสนา, โน ธมฺมปริเยสนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมปริฬาโห , โน ธมฺมปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมจฺฉนฺโท, โน ธมฺมจฺฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสมฺผสฺสชา เวทนา, โน ธมฺมสมฺผสฺสชํ เวทนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺม

สมฺผโสฺส, โน ธมฺมสมฺผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสงฺกปฺโป, โน ธมฺมสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมสญฺญา, โน ธมฺมสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธมฺมธาตุฯ

‘‘เอวํ โข, ภิกฺขเว, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ…เป.… สงฺกปฺป… ผสฺส… เวทนา… ฉนฺท… ปริฬาห… ปริเยสนา… ลาภ… โน ลาภนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตฺตํ, โน ปริเยสนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปริฬาหนานตฺตํ, โน ปริฬาหนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, โน ฉนฺทนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺตํ, โน เวทนานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ, โน ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, โน สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, โน สญฺญานานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ธาตุนานตฺต’’นฺติฯ ทสมํฯ

นานตฺตวโคฺค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ธาตุผสฺสญฺจ โน เจตํ, เวทนา อปเร ทุเว;
เอตํ อชฺฌตฺตปญฺจกํ, ธาตุสญฺญญฺจ โน เจตํ;
ผสฺสสฺส อปเร ทุเว, เอตํ พาหิรปญฺจกนฺติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. สตฺตธาตุสุตฺตํ

๙๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘สตฺติมา , ภิกฺขเว, ธาตุโยฯ กตมา สตฺต? อาภาธาตุ, สุภธาตุ, อากาสานญฺจายตนธาตุ, วิญฺญาณญฺจายตนธาตุ, อากิญฺจญฺญายตนธาตุ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนธาตุ, สญฺญาเวทยิตนิโรธธาตุ – อิมา โข, ภิกฺขเว, สตฺต ธาตุโย’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยา จายํ, ภนฺเต, อาภาธาตุ ยา จ สุภธาตุ ยา จ อากาสานญฺจายตนธาตุ ยา จ วิญฺญาณญฺจายตนธาตุ ยา จ อากิญฺจญฺญายตนธาตุ ยา จ เนวสญฺญานาสญฺญายตนธาตุ ยา จ สญฺญาเวทยิตนิโรธธาตุ – อิมา นุ โข, ภนฺเต, ธาตุโย กึ ปฏิจฺจ ปญฺญายนฺตี’’ติ?

‘‘ยายํ, ภิกฺขุ, อาภาธาตุ – อยํ ธาตุ อนฺธการํ ปฏิจฺจ ปญฺญายติฯ ยายํ, ภิกฺขุ, สุภธาตุ – อยํ ธาตุ อสุภํ ปฏิจฺจ ปญฺญายติฯ ยายํ, ภิกฺขุ, อากาสานญฺจายตนธาตุ – อยํ ธาตุ รูปํ ปฏิจฺจ ปญฺญายติฯ ยายํ, ภิกฺขุ, วิญฺญาณญฺจายตนธาตุ – อยํ ธาตุ อากาสานญฺจายตนํ ปฏิจฺจ ปญฺญายติฯ ยายํ, ภิกฺขุ, อากิญฺจญฺญายตนธาตุ – อยํ ธาตุ วิญฺญาณญฺจายตนํ ปฏิจฺจ ปญฺญายติฯ ยายํ, ภิกฺขุ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนธาตุ – อยํ ธาตุ อากิญฺจญฺญายตนํ ปฏิจฺจ ปญฺญายติฯ ยายํ, ภิกฺขุ, สญฺญาเวทยิตนิโรธธาตุ – อยํ ธาตุ นิโรธํ ปฏิจฺจ ปญฺญายตี’’ติฯ

‘‘ยา จายํ , ภนฺเต, อาภาธาตุ ยา จ สุภธาตุ ยา จ อากาสานญฺจายตนธาตุ ยา จ วิญฺญาณญฺจายตนธาตุ ยา จ อากิญฺจญฺญายตนธาตุ ยา จ เนวสญฺญานาสญฺญายตนธาตุ ยา จ สญฺญาเวทยิตนิโรธธาตุ – อิมา นุ โข, ภนฺเต, ธาตุโย กถํ สมาปตฺติ ปตฺตพฺพา’’ติ?

‘‘ยา จายํ, ภิกฺขุ, อาภาธาตุ ยา จ สุภธาตุ ยา จ อากาสานญฺจายตนธาตุ ยา จ วิญฺญาณญฺจายตนธาตุ ยา จ อากิญฺจญฺญายตนธาตุ – อิมา ธาตุโย สญฺญาสมาปตฺติ ปตฺตพฺพาฯ ยายํ, ภิกฺขุ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนธาตุ – อยํ ธาตุ สงฺขาราวเสสสมาปตฺติ ปตฺตพฺพา ฯ ยายํ, ภิกฺขุ, สญฺญาเวทยิตนิโรธธาตุ – อยํ ธาตุ นิโรธสมาปตฺติ ปตฺตพฺพา’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. สนิทานสุตฺตํ

๙๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘สนิทานํ, ภิกฺขเว, อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก, โน อนิทานํ; สนิทานํ อุปฺปชฺชติ พฺยาปาทวิตกฺโก, โน อนิทานํ; สนิทานํ อุปฺปชฺชติ วิหึสาวิตกฺโก, โน อนิทานํ’’ฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, สนิทานํ อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก, โน อนิทานํ; สนิทานํ อุปฺปชฺชติ พฺยาปาทวิตกฺโก, โน อนิทานํ; สนิทานํ อุปฺปชฺชติ วิหึสาวิตกฺโก, โน อนิทานํ? กามธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามสญฺญา, กามสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามสงฺกปฺโป, กามสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามจฺฉนฺโท, กามจฺฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามปริฬาโห, กามปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามปริเยสนาฯ กามปริเยสนํ, ภิกฺขเว, ปริเยสมาโน อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ตีหิ ฐาเนหิ มิจฺฉา ปฏิปชฺชติ – กาเยน, วาจาย, มนสาฯ

‘‘พฺยาปาทธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ พฺยาปาทสญฺญา, พฺยาปาทสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ พฺยาปาทสงฺกปฺโป…เป.… พฺยาปาทจฺฉนฺโท… พฺยาปาทปริฬาโห… พฺยาปาทปริเยสนา… พฺยาปาทปริเยสนํ, ภิกฺขเว, ปริเยสมาโน อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ตีหิ ฐาเนหิ มิจฺฉา ปฏิปชฺชติ – กาเยน, วาจาย, มนสาฯ

‘‘วิหึสาธาตุํ , ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ วิหึสาสญฺญา; วิหึสาสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ วิหึสาสงฺกปฺโป…เป.… วิหึสาฉนฺโท… วิหึสาปริฬาโห… วิหึสาปริเยสนา… วิหึสาปริเยสนํ, ภิกฺขเว , ปริเยสมาโน อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ตีหิ ฐาเนหิ มิจฺฉา ปฏิปชฺชติ – กาเยน, วาจาย, มนสาฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อาทิตฺตํ ติณุกฺกํ สุกฺเข ติณทาเย นิกฺขิเปยฺย; โน เจ หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ ขิปฺปเมว นิพฺพาเปยฺยฯ เอวญฺหิ, ภิกฺขเว, เย ติณกฏฺฐนิสฺสิตา ปาณา เต อนยพฺยสนํ อาปชฺเชยฺยุํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, โย หิ โกจิ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อุปฺปนฺนํ วิสมคตํ สญฺญํ น ขิปฺปเมว ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ, โส ทิเฏฺฐ เจว ธมฺเม ทุกฺขํ วิหรติ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ; กายสฺส จ เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขาฯ

‘‘สนิทานํ, ภิกฺขเว, อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมวิตกฺโก, โน อนิทานํ; สนิทานํ อุปฺปชฺชติ อพฺยาปาทวิตกฺโก, โน อนิทานํ; สนิทานํ อุปฺปชฺชติ อวิหึสาวิตกฺโก, โน อนิทานํฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, สนิทานํ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมวิตกฺโก, โน อนิทานํ; สนิทานํ อุปฺปชฺชติ อพฺยาปาทวิตกฺโก, โน อนิทานํ; สนิทานํ อุปฺปชฺชติ อวิหึสาวิตกฺโก, โน อนิทานํ? เนกฺขมฺมธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมสญฺญา, เนกฺขมฺมสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป, เนกฺขมฺมสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมจฺฉนฺโท, เนกฺขมฺมจฺฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมปริฬาโห, เนกฺขมฺมปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมปริเยสนา; เนกฺขมฺม

ปริเยสนํ, ภิกฺขเว, ปริเยสมาโน สุตวา อริยสาวโก ตีหิ ฐาเนหิ สมฺมา ปฏิปชฺชติ – กาเยน, วาจาย, มนสาฯ

“อพฺยาปาทธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อพฺยาปาทสญฺญา, อพฺยาปาทสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อพฺยาปาทสงฺกปฺโป…เป…. อพฺยาปาทจฺฉนฺโท… อพฺยาปาทปริฬาโห… อพฺยาปาทปริเยสนา, อพฺยาปาทปริเยสนํ, ภิกฺขเว, ปริเยสมาโน สุตวา อริยสาวโก ตีหิ ฐาเนหิ สมฺมา ปฏิปชฺชติ – กาเยน, วาจาย, มนสาฯ

“อวิหิํสาธาตุํ , ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อวิหิํสาสญฺญา , อวิหิํสาสญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อวิหิํสาสงฺกปฺโป, อวิหิํสาสงฺกปฺปํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อวิหิํสาฉนฺโท, อวิหิํสาฉนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อวิหิํสาปริฬาโห, อวิหิํสาปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อวิหิํสาปริเยสนา; อวิหิํสาปริเยสนํ, ภิกฺขเว, ปริเยสมาโน สุตวา อริยสาวโก ตีหิ ฐาเนหิ สมฺมา ปฏิปชฺชติ – กาเยน, วาจาย, มนสาฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อาทิตฺตํ ติณุกฺกํ สุกฺเข ติณทาเย นิกฺขิเปยฺย; ตเมนํ หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ ขิปฺปเมว นิพฺพาเปยฺยฯ เอวญฺหิ, ภิกฺขเว, เย ติณกฏฺฐนิสฺสิตา ปาณา เต น อนยพฺยสนํ อาปเชฺชยฺยุํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, โย หิ โกจิ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อุปฺปนฺนํ วิสมคตํ สญฺญํ ขิปฺปเมว ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ, โส ทิเฏฺฐว ธเมฺม สุขํ วิหรติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํ; กายสฺส จ เภทา ปรํ มรณา สุคติ ปาฏิกงฺขา”ติฯ ทุติยํฯ

๓. คิญฺชกาวสถสุตฺตํ

๙๗. เอกํ สมยํ ภควา ญาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภิกฺขโว”ติฯ “ภทเนฺต”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

“ธาตุํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺญา, อุปฺปชฺชติ ทิฏฺฐิ, อุปฺปชฺชติ วิตโกฺก”ติฯ เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา กจฺจาโน [สโฬฺห กจฺจาโน (ก.)] ภควนฺตํ เอตทโวจ – “ยายํ, ภเนฺต, ทิฏฺฐิ – ‘อสมฺมาสมฺพุเทฺธสุ สมฺมาสมฺพุทฺธา’ติ, อยํ นุ โข, ภเนฺต, ทิฏฺฐิ กิํ ปฏิจฺจ ปญฺญายตี”ติ?

“มหตี โข เอสา, กจฺจาน, ธาตุ ยทิทํ อวิชฺชาธาตุฯ หีนํ , กจฺจาน, ธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ หีนา สญฺญา, หีนา ทิฏฺฐิ, หีโน วิตโกฺก, หีนา เจตนา, หีนา ปตฺถนา, หีโน ปณิธิ, หีโน ปุคฺคโล, หีนา วาจา; หีนํ อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ; หีนา ตสฺส อุปปตฺตีติ วทามิฯ

“มชฺฌิมํ , กจฺจาน, ธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ มชฺฌิมา สญฺญา, มชฺฌิมา ทิฏฺฐิ, มชฺฌิโม วิตโกฺก, มชฺฌิมา เจตนา, มชฺฌิมา ปตฺถนา, มชฺฌิโม ปณิธิ, มชฺฌิโม ปุคฺคโล, มชฺฌิมา วาจา; มชฺฌิมํ อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ; มชฺฌิมา ตสฺส อุปปตฺตีติ วทามิฯ

“ปณีตํ, กจฺจาน, ธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปณีตา สญฺญา, ปณีตา ทิฏฺฐิ, ปณีโต วิตโกฺก, ปณีตา เจตนา, ปณีตา ปตฺถนา, ปณีโต ปณิธิ, ปณีโต ปุคฺคโล, ปณีตา วาจา; ปณีตํ อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ; ปณีตา ตสฺส อุปปตฺตีติ วทามี”ติฯ ตติยํฯ

๔. หีนาธิมุตฺติกสุตฺตํ

๙๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. “ธาตุโสว [ธาตุโส (สี. ปี.) อยญฺจ ปฐมารมฺภวาเกฺยเยว, น สพฺพตฺถฯ ตีสุ ปน อทฺธาสุ จ อุปมาสํสนฺทนนิคมนฏฺฐาเน จ อิทํ ปาฐนานตฺตํ นตฺถิ], ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ”ฯ

“อตีตมฺปิ โข [โขสโทฺท สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ], ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว [อีทิเสสุ ฐาเนสุ ปาฐนานตฺตํ นตฺถิ] สตฺตา สํสนฺทิํสุ สมิํสุฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธิํ สํสนฺทิํสุ สมิํสุ; กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธิํ สํสนฺทิํสุ สมิํสุฯ

“อนาคตมฺปิ โข [โขสโทฺท สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ], ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว [อีทิเสสุ ฐาเนสุ ปาฐนานตฺตํ นตฺถิ] สตฺตา สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธิํ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติ; กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธิํ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ

“เอตรหิปิ โข [โขสโทฺท สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ], ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว [อีทิเสสุ ฐาเนสุ ปาฐนานตฺตํ นตฺถิ] สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธิํ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. จงฺกมสุตฺตํ

๙๙. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุโตฺต สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ภควโต อวิทูเร จงฺกมติ; อายสฺมาปิ โข มหาโมคฺคลฺลาโน สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ภควโต อวิทูเร จงฺกมติ; อายสฺมาปิ โข มหากสฺสโป สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ภควโต อวิทูเร จงฺกมติ; อายสฺมาปิ โข อนุรุโทฺธ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ภควโต อวิทูเร จงฺกมติ; อายสฺมาปิ โข ปุโณฺณ มนฺตานิปุโตฺต สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ภควโต อวิทูเร จงฺกมติ; อายสฺมาปิ โข อุปาลิ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ภควโต อวิทูเร จงฺกมติ; อายสฺมาปิ โข อานโนฺท สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ภควโต อวิทูเร จงฺกมติ; เทวทโตฺตปิ โข สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ภควโต อวิทูเร จงฺกมติฯ

อถ โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, สาริปุตฺตํ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ จงฺกมนฺต”นฺติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “สเพฺพ โข เอเต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู มหาปญฺญาฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, โมคฺคลฺลานํ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ จงฺกมนฺต”นฺติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “สเพฺพ โข เอเต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู มหิทฺธิกาฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, กสฺสปํ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ จงฺกมนฺต”นฺติ? “เอวํ , ภเนฺต”ฯ “สเพฺพ โข เอเต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ธุตวาทาฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อนุรุทฺธํ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ จงฺกมนฺต”นฺติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “สเพฺพ โข เอเต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ทิพฺพจกฺขุกาฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ปุณฺณํ มนฺตานิปุตฺตํ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ จงฺกมนฺต”นฺติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “สเพฺพ โข เอเต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ธมฺมกถิกาฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อุปาลิํ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ จงฺกมนฺต”นฺติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “สเพฺพ โข เอเต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู วินยธราฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อานนฺทํ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ จงฺกมนฺต”นฺติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “สเพฺพ โข เอเต,

ภิกฺขเว, ภิกฺขู พหุสฺสุตาฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เทวทตฺตํ สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ จงฺกมนฺต’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘สเพฺพ โข เอเต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ปาปิจฺฉา’’ฯ

‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อตีตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทึสุ สมึสุฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทึสุ สมึสุ; กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทึสุ สมึสุฯ

‘‘อนาคตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติ; กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ

‘‘เอตรหิปิ โข, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สคาถาสุตฺตํ

๑๐๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อตีตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทึสุ สมึสุฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทึสุ สมึสุ’’ฯ

‘‘อนาคตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ

‘‘เอตรหิปิ โข, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, คูโถ คูเถน สํสนฺทติ สเมติ; มุตฺตํ มุตฺเตน สํสนฺทติ สเมติ; เขโฬ เขเฬน สํสนฺทติ สเมติ; ปุโพฺพ ปุเพฺพน สํสนฺทติ สเมติ; โลหิตํ โลหิเตน สํสนฺทติ สเมติ ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ธาตุโสว [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อตีตมฺปิ โข อทฺธานํ…เป.… อนาคตมฺปิ โข อทฺธานํ…เป.… เอตรหิปิ โข ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ หีนาธิมุตฺติกา หีนาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ

‘‘ธาตุโสว ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อตีตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทึสุ สมึสุฯ กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทึสุ สมึสุฯ

‘‘อนาคตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ…เป.… เอตรหิปิ โข, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ขีรํ ขีเรน สํสนฺทติ สเมติ; เตลํ เตเลน สํสนฺทติ สเมติ; สปฺปิ สปฺปินา สํสนฺทติ สเมติ; มธุ มธุนา สํสนฺทติ สเมติ; ผาณิตํ ผาณิเตน สํสนฺทติ สเมติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อตีตมฺปิ โข อทฺธานํ… อนาคตมฺปิ โข อทฺธานํ… เอตรหิปิ โข ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ กลฺยาณาธิมุตฺติกา กลฺยาณาธิมุตฺติเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

“สํสคฺคา วนโถ ชาโต, อสํสเคฺคน ฉิชฺชติ;
ปริตฺตํ ทารุมารุยฺห, ยถา สีเท มหณฺณเวฯ

“เอวํ กุสีตมาคมฺม, สาธุชีวิปิ สีทติ;
ตสฺมา ตํ ปริวเชฺชยฺย, กุสีตํ หีนวีริยํฯ

“ปวิวิเตฺตหิ อริเยหิ, ปหิตเตฺตหิ ฌายีหิ [ฌายิหิ (สี.), ฌายิภิ (สฺยา. กํ.)];
นิจฺจํ อารทฺธวีริเยหิ, ปณฺฑิเตหิ สหาวเส”ติฯ

๗. อสฺสทฺธสํสนฺทนสุตฺตํ

๑๐๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ”ฯ

“อตีตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทิํสุ สมิํสุฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทิํสุ สมิํสุ; อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทิํสุ สมิํสุ; อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทิํสุ สมิํสุ; อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทิํสุ สมิํสุ; กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ สํสนฺทิํสุ สมิํสุ; มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทิํสุ สมิํสุ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทิํสุ สมิํสุฯ

“อนาคตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติ; อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติ; อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ…เป.… อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ…เป.… กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ…เป.… มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ…เป.… ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติฯ

“เอตรหิปิ โข, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ…เป.… อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ…เป.… อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ…เป.… กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ…เป.… มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ

‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; โอตฺตปฺปิโน โอตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; พหุสฺสุตา พหุสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อารทฺธวีริยา อารทฺธวีริเยหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อุปฏฺฐิตสฺสติโน อุปฏฺฐิตสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อตีตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ…เป.… อนาคตมฺปิ โข, ภิกฺขเว…เป.… เอตรหิปิ โข, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. อสฺสทฺธมูลกสุตฺตํ

๑๐๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อตีตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทึสุ สมึสุ…เป.… อนาคตมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทิสฺสนฺติ สเมสฺสนฺติ…เป.…ฯ

‘‘เอตรหิปิ โข, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ ธาตุโสว สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตีติฯ (๑)

‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ ; สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; โอตฺตปฺปิโน โอตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป.… ปฐมวาโร วิย วิตฺถาเรตโพฺพฯ (๒)

‘‘ธาตุโสว , ภิกฺขเว…เป.… อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; พหุสฺสุตา พหุสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป.… ฯ (๓)

‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว…เป.… อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อารทฺธวีริยา อารทฺธวีริเยหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป.…ฯ (๔)

‘‘ธาตุโสว , ภิกฺขเว…เป.… อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สทฺธา

สเหฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อุปฏฺฐิตสฺสติโน อุปฏฺฐิตสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตีติ…เป….ฯ อฏฺฐมํฯ (๕)

๙. อหิริกมูลกสุตฺตํ

๑๐๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว…เป…. อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ , ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สสนฺทนฺติ สเมนฺติ, โอตฺตปฺปิโน โอตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป…. ฯ (๑)

‘‘อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, พหุสฺสุตา พหุสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป….ฯ (๒)

‘‘อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, อารทฺธวีริยา อารทฺธวีริเยหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป….ฯ (๓)

‘‘อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, อุปฏฺฐิตสฺสติโน อุปฏฺฐิตสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ, ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตีติ…เป….ฯ นวมํฯ (๔)

๑๐. อโนตฺตปฺปมูลกสุตฺตํ

๑๐๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว , ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; โอตฺตปฺปิโน โอตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; พหุสฺสุตา พหุสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป….ฯ (๑)

‘‘อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; โอตฺตปฺปิโน โอตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อารทฺธวีริยา อารทฺธวีริเยหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป….ฯ (๒)

‘‘อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; โอตฺตปฺปิโน โอตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อุปฏฺฐิตสฺสติโน อุปฏฺฐิตสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตีติ…เป….ฯ ทสมํฯ (๓)

๑๑. อปฺปสฺสุตมูลกสุตฺตํ

๑๐๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; พหุสฺสุตา พหุสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อารทฺธวีริยา อารทฺธวีริเยหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวนฺโต ปญฺญวนฺเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ…เป….ฯ (๑)

‘‘อปฺปสฺสุตา อปฺปสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; พหุสฺสุตา พหุสฺสุเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อุปฏฺฐิตสฺสติโน อุปฏฺฐิตสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวนฺโต ปญฺญวนฺเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตีติ…เป….ฯ เอกาทสมํฯ (๒)

๑๒. กุสีตมูลกสุตฺตํ

๑๐๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ กุสีตา กุสีเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มุฏฺฐสฺสติโน มุฏฺฐสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อารทฺธวีริยา อารทฺธวีริเยหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อุปฏฺฐิตสฺสติโน อุปฏฺฐิตสฺสตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวนฺโต ปญฺญวนฺเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตีติ…เป….ฯ ทฺวาทสมํฯ

ทุติโย วคฺโคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สตฺติมา สนิทานญฺจ, คิญฺชกาวสเถน จ;
หีนาธิมุตฺติ จงฺกมํ, สคาถา อสฺสทฺธสตฺตมํฯ

อสฺสทฺธมูลกา ปญฺจ, จตฺตาโร อหิริกมูลกา;
อโนตฺตปฺปมูลกา ตีณิ, ทุเว อปฺปสฺสุเตน จฯ

กุสีตํ เอกกํ วุตฺตํ, สุตฺตนฺตา ตีณิ ปญฺจกา;
พาวีสติ วุตฺตา สุตฺตา, ทุติโย วคฺค ปวุจฺจตีติฯ

๓. กมฺมปถวคฺโค

๑. อสมาหิตสุตฺตํ

๑๐๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อสมาหิตา อสมาหิเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ’’ฯ

‘‘สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; โอตฺตปฺปิโน โอตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สมาหิตา สมาหิเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวนฺโต ปญฺญวนฺเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุสฺสีลสุตฺตํ

๑๐๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ อสฺสทฺธา อสฺสเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อหิริกา อหิริเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อโนตฺตปฺปิโน อโนตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุสฺสีลา ทุสฺสีเลหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ทุปฺปญฺญา ทุปฺปเญฺญหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ’’ฯ

‘‘สทฺธา สเทฺธหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; หิริมนา หิริมเนหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; โอตฺตปฺปิโน โอตฺตปฺปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สีลวโนฺต สีลวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปญฺญวโนฺต ปญฺญวเนฺตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ปญฺจสิกฺขาปทสุตฺตํ

๑๐๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ ปาณาติปาติโน ปาณาติปาตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อทินฺนาทายิโน อทินฺนาทายีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กาเมสุมิจฺฉาจาริโน กาเมสุมิจฺฉาจารีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มุสาวาทิโน มุสาวาทีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฎฺฐายิโน สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฎฺฐายีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ’’ฯ

‘‘ปาณาติปาตา ปฎิวิรตา ปาณาติปาตา ปฎิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อทินฺนาทานา ปฎิวิรตา อทินฺนาทานา ปฎิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฎิวิรตา กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฎิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มุสาวาทา ปฎิวิรตา มุสาวาทา ปฎิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฎฺฐานา ปฎิวิรตา สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฎฺฐานา ปฎิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. สตฺตกมฺมปถสุตฺตํ

๑๑๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ ปาณาติปาติโน ปาณาติปาตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อทินฺนาทายิโน อทินฺนาทายีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; กาเมสุมิจฺฉาจาริโน กาเมสุมิจฺฉาจารีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มุสาวาทิโน มุสาวาทีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ปิสุณวาจา ปิสุณวาเจหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ผรุสวาจา ผรุสวาเจหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สมฺผปฺปลาปิโน สมฺผปฺปลาปีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ’’ฯ

‘‘ปาณาติปาตา ปฎิวิรตา…เป…. อทินฺนาทานา ปฎิวิรตา… กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฎิวิรตา… มุสาวาทา ปฎิวิรตา… ปิสุณาย วาจาย ปฎิวิรตา ปิสุณาย วาจาย ปฎิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; ผรุสาย วาจาย ปฎิวิรตา ผรุสาย วาจาย ปฎิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สมฺผปฺปลาปา ปฎิวิรตา สมฺผปฺปลาปา ปฎิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ทสกมฺมปถสุตฺตํ

๑๑๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ธาตุโสว , ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ ปาณาติปาติโน ปาณาติปาตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อทินฺนาทายิโน…เป…. กาเมสุมิจฺฉาจาริโน… มุสาวาทิโน… ปิสุณวาจา… ผรุสวาจา… สมฺผปฺปลาปิโน สมฺผปฺปลาปีหิ สทฺธึ สํสนฺ

ทนฺติ สเมนฺติ; อภิชฺฌาลุโน อภิชฺฌาลูหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; พฺยาปนฺนจิตฺตา พฺยาปนฺนจิตฺเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ''ฯ

''ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา ปาณาติปาตา ปฏิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา…เป…. กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา… มุสาวาทา ปฏิวิรตา… ปิสุณาย วาจาย… ผรุสาย วาจาย… สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตา สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อนภิชฺฌาลุโน อนภิชฺฌาลูหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; อพฺยาปนฺนจิตฺตา อพฺยาปนฺนจิตฺเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี''ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อฏฺฐงฺคิกสุตฺตํ

๑๑๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ''ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มิจฺฉาสงฺกปฺปา…เป…. มิจฺฉาวาจา… มิจฺฉากมฺมนฺตา… มิจฺฉาอาชีวา… มิจฺฉาวายามา… มิจฺฉาสติโน … มิจฺฉาสมาธิโน มิจฺฉาสมาธีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สมฺมาสงฺกปฺปา…เป…. สมฺมาวาจา… สมฺมากมฺมนฺตา… สมฺมาอาชีวา… สมฺมาวายามา… สมฺมาสติโน… สมฺมาสมาธิโน สมฺมาสมาธีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี''ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ทสงฺคสุตฺตํ

๑๑๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ''ธาตุโสว, ภิกฺขเว, สตฺตา สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มิจฺฉาสงฺกปฺปา…เป…. มิจฺฉาวาจา… มิจฺฉากมฺมนฺตา… มิจฺฉาอาชีวา… มิจฺฉาวายามา… มิจฺฉาสติโน … มิจฺฉาสมาธิโน มิจฺฉาสมาธีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มิจฺฉาญาณิโน มิจฺฉาญาณีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; มิจฺฉาวิมุตฺติโน มิจฺฉาวิมุตฺตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ''ฯ

''สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิเกหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สมฺมาสงฺกปฺปา…เป…. สมฺมาวาจา… สมฺมากมฺมนฺตา… สมฺมาอาชีวา… สมฺมาวายามา… สมฺมาสติโน… สมฺมาสมาธิโน… สมฺมาญาณิโน สมฺมาญาณีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺติ; สมฺมาวิมุตฺติโน สมฺมาวิมุตฺตีหิ สทฺธึ สํสนฺทนฺติ สเมนฺตี''ติฯ สตฺตมํฯ

สตฺตนฺนํ สุตฺตนฺตานํ อุทฺทานํ –

อสมาหิตํ ทุสฺสีลํ, ปญฺจ สิกฺขาปทานิ จ;
สตฺต กมฺมปถา วุตฺตา, ทสกมฺมปเถน จ;
ฉฏฺฐํ อฏฺฐงฺคิโก วุโตฺต, ทสงฺเคน จ สตฺตมํฯ

กมฺมปถวโคฺค ตติโยฯ

๔. จตุตฺถวโคฺค

๑. จตุธาตุสุตฺตํ

๑๑๔. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม…เป…. “จตโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ธาตุโยฯ กตมา จตโสฺส? ปถวีธาตุ, อาโปธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุ – อิมา โข, ภิกฺขเว, จตโสฺส ธาตุโย”ติฯ ปฐมํฯ

๒. ปุเพฺพสโมฺพธสุตฺตํ

๑๑๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. “ปุเพฺพว เม, ภิกฺขเว, สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘โก นุ โข ปถวีธาตุยา อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ; โก อาโปธาตุยา อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ; โก เตโชธาตุยา อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ; โก วาโยธาตุยา อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’”นฺติ?

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘ยํ โข ปถวีธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ ปถวีธาตุยา อสฺสาโท; ยํ [ยา (สี.)] ปถวีธาตุ อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ ปถวีธาตุยา อาทีนโว; โย ปถวีธาตุยา ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ ปถวีธาตุยา นิสฺสรณํฯ ยํ อาโปธาตุํ ปฏิจฺจ…เป…. ยํ เตโชธาตุํ ปฏิจฺจ…เป…. ยํ วาโยธาตุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ วาโยธาตุยา อสฺสาโท; ยํ วาโยธาตุ อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ วาโยธาตุยา อาทีนโว; โย วาโยธาตุยา ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ วาโยธาตุยา นิสฺสรณ’”ฯ

“ยาวกีวญฺจาหํ , ภิกฺขเว, อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ เอวํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ น อพฺภญฺญาสึ, เนว ตาวาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุโทฺธติ [อภิสมฺพุโทฺธ (สี. สฺยา. กํ.)] ปจฺจญฺญาสึฯ

“ยโต จ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ เอวํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, อถาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุโทฺธติ ปจฺจญฺญาสึฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ [เจโตวิมุตฺติ (สี. ปี. ก.)], อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’”ติฯ ทุติยํฯ

๓. อจริํสุตฺตํ

๑๑๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. “ปถวีธาตุยาหํ, ภิกฺขเว, อสฺสาทปริเยสนํ อจริํ, โย ปถวีธาตุยา อสฺสาโท ตทชฺฌคมํ, ยาวตา ปถวีธาตุยา อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิโฏฺฐฯ ปถวีธาตุยาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวปริเยสนํ อจริํ, โย ปถวีธาตุยา อาทีนโว ตทชฺฌคมํ , ยาวตา ปถวีธาตุยา อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิโฏฺฐฯ ปถวีธาตุยาหํ, ภิกฺขเว, นิสฺสรณปริเยสนํ อจริํ, ยํ ปถวีธาตุยา นิสฺสรณํ ตทชฺฌคมํ, ยาวตา ปถวีธาตุยา นิสฺสรณํ ปญฺญาย เม ตํ สุทิฏฺฐํ”ฯ

“อาโปธาตุยาหํ, ภิกฺขเว…เป…. เตโชธาตุยาหํ, ภิกฺขเว… วาโยธาตุยาหํ, ภิกฺขเว, อสฺสาทปริเยสนํ อจริํ, โย วาโยธาตุยา อสฺสาโท ตทชฺฌคมํ, ยาวตา วาโยธาตุยา อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิโฏฺฐฯ วาโยธาตุยาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวปริเยสนํ อจริํ, โย วาโยธาตุยา อาทีนโว ตทชฺฌคมํ, ยาวตา วาโยธาตุยา อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิโฏฺฐฯ วาโยธาตุยาหํ,

ภิกฺขเว, นิสฺสรณปริเยสนํ อจรึ, ยํ วาโยธาตุยา นิสฺสรณํ ตทชฺฌคมํ, ยาวตา วาโยธาตุยา นิสฺสรณํ ปญฺญาย เม ตํ สุทิฏฺฐํฯ

‘‘ยาวกีวญฺจาหํ, ภิกฺขเว, อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ น อพฺภญฺญาสึ, เนว ตาวาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ ปจฺจญฺญาสึฯ

‘‘ยโต จ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, อถาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ ปจฺจญฺญาสึฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’’’ติฯ ตติยํฯ

๔. โนเจทํสุตฺตํ

๑๑๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘โน เจทํ, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุยา อสฺสาโท อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ปถวีธาตุยา สารชฺเชยฺยุํ ฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ปถวีธาตุยา อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา ปถวีธาตุยา สารชฺชนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุยา อาทีนโว อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ปถวีธาตุยา นิพฺพินฺเทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ปถวีธาตุยา อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา ปถวีธาตุยา นิพฺพินฺทนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุยา นิสฺสรณํ อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ปถวีธาตุยา นิสฺสเรยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ปถวีธาตุยา นิสฺสรณํ, ตสฺมา สตฺตา ปถวีธาตุยา นิสฺสรนฺติ’’ฯ

‘‘โน เจทํ, ภิกฺขเว, อาโปธาตุยา อสฺสาโท อภวิสฺส…เป.… โน เจทํ, ภิกฺขเว, เตโชธาตุยา…เป.… โน เจทํ, ภิกฺขเว, วาโยธาตุยา อสฺสาโท อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา วาโยธาตุยา สารชฺเชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ วาโยธาตุยา อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา วาโยธาตุยา สารชฺชนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, วาโยธาตุยา อาทีนโว อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา วาโยธาตุยา นิพฺพินฺเทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ วาโยธาตุยา อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา วาโยธาตุยา นิพฺพินฺทนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, วาโยธาตุยา นิสฺสรณํ อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา วาโยธาตุยา นิสฺสเรยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ วาโยธาตุยา นิสฺสรณํ, ตสฺมา สตฺตา วาโยธาตุยา นิสฺสรนฺติฯ

‘‘ยาวกีวญฺจิเม, ภิกฺขเว, สตฺตา อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ น อพฺภญฺญํสุ, เนว ตาวิเม ภิกฺขเว, สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสํยุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรึสุฯ

‘‘ยโต จ โข, ภิกฺขเว, สตฺตา อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญํสุ, อถ, ภิกฺขเว, สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสํยุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรนฺตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. เอกนฺตทุกฺขสุตฺตํ

๑๑๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “ปถวีธาตุ เจ [จ (สี. สฺยา. กํ.)] หิทํ, ภิกฺขเว, เอกนฺตทุกฺขา อภวิสฺส ทุกฺขานุปติตา ทุกฺขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา สุเขน, นยิทํ สตฺตา ปถวีธาตุยา สารชฺเชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุ สุขา สุขานุปติตา สุขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา ทุเกฺขน, ตสฺมา สตฺตา ปถวีธาตุยา สารชฺชนฺติ”ฯ

“อาโปธาตุ เจ หิทํ, ภิกฺขเว…เป.… เตโชธาตุ เจ หิทํ, ภิกฺขเว… วาโยธาตุ เจ หิทํ, ภิกฺขเว, เอกนฺตทุกฺขา อภวิสฺส ทุกฺขานุปติตา ทุกฺขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา สุเขน, นยิทํ สตฺตา วาโยธาตุยา สารเชฺชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, วาโยธาตุ สุขา สุขานุปติตา สุขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา ทุเกฺขน, ตสฺมา สตฺตา วาโยธาตุยา สารชฺชนฺติฯ

“ปถวีธาตุ เจ หิทํ, ภิกฺขเว, เอกนฺตสุขา อภวิสฺส สุขานุปติตา สุขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา ทุเกฺขน, นยิทํ สตฺตา ปถวีธาตุยา นิพฺพิเนฺทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุ ทุกฺขา ทุกฺขานุปติตา ทุกฺขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา สุเขน, ตสฺมา สตฺตา ปถวีธาตุยา นิพฺพินฺทนฺติฯ

“อาโปธาตุ เจ หิทํ, ภิกฺขเว…เป.… เตโชธาตุ เจ หิทํ, ภิกฺขเว… วาโยธาตุ เจ หิทํ, ภิกฺขเว, เอกนฺตสุขา อภวิสฺส สุขานุปติตา สุขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา ทุเกฺขน, นยิทํ สตฺตา วาโยธาตุยา นิพฺพิเนฺทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, วาโยธาตุ ทุกฺขา ทุกฺขานุปติตา ทุกฺขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา สุเขน, ตสฺมา สตฺตา วาโยธาตุยา นิพฺพินฺทนฺตี”ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อภินนฺทสุตฺตํ

๑๑๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “โย, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุํ อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ, อปริมุโตฺต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ โย อาโปธาตุํ อภินนฺทติ…เป.… โย เตโชธาตุํ… โย วาโยธาตุํ อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ, อปริมุโตฺต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิ”ฯ

“โย จ โข, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุํ นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ, ปริมุโตฺต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ โย อาโปธาตุํ…เป.… โย เตโชธาตุํ… โย วาโยธาตุํ นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ, ปริมุโตฺต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามี”ติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. อุปฺปาทสุตฺตํ

๑๒๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “โย, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุยา อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขเสฺสโส อุปฺปาโท โรคานํ ฐิติ ชรามรณสฺส ปาตุภาโวฯ โย อาโปธาตุยา…เป.… โย เตโชธาตุยา… โย วาโยธาตุยา อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขเสฺสโส อุปฺปาโท โรคานํ ฐิติ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว”ฯ

“โย จ โข, ภิกฺขเว, ปถวีธาตุยา นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขเสฺสโส นิโรโธ โรคานํ วูปสโม ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมฯ โย อาโปธาตุยา…เป.… โย เตโชธาตุยา… โย วาโยธาตุยา นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขเสฺสโส นิโรโธ โรคานํ วูปสโม ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม”ติฯ สตฺตมํฯ

๘. สมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๒๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘จตโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ธาตุโยฯ กตมา จตโสฺส? ปถวีธาตุ, อาโปธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุฯ เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, น เม เต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา; น จ ปน เต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ’’ฯ

‘‘เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติ , เต จ โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา; เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ทุติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๒๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘จตโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ธาตุโยฯ กตมา จตโสฺส? ปถวีธาตุ, อาโปธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุฯ เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ จตุนฺนํ ธาตูนํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ…เป…. ปชานนฺติ…เป…. สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ตติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๒๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปถวีธาตุํ นปฺปชานนฺติ, ปถวีธาตุสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, ปถวีธาตุนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, ปถวีธาตุนิโรธคามินิํ ปฎิปทํ นปฺปชานนฺติ…เป…. อาโปธาตุํ นปฺปชานนฺติ… เตโชธาตุํ นปฺปชานนฺติ… วาโยธาตุํ นปฺปชานนฺติ, วาโยธาตุสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, วาโยธาตุนิโรธํ นปฺปชานนฺติ, วาโยธาตุนิโรธคามินิํ ปฎิปทํ นปฺปชานนฺติ, น เม เต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา; น จ ปน เต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ’’ฯ

‘‘เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปถวีธาตุํ ปชานนฺติ, ปถวีธาตุสมุทยํ ปชานนฺติ, ปถวีธาตุนิโรธํ ปชานนฺติ, ปถวีธาตุนิโรธคามินิํ ปฎิปทํ ปชานนฺติ… เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา…เป…. อาโปธาตุํ ปชานนฺติ… เตโชธาตุํ ปชานนฺติ… วาโยธาตุํ ปชานนฺติ, วาโยธาตุสมุทยํ ปชานนฺติ, วาโยธาตุนิโรธํ ปชานนฺติ, วาโยธาตุนิโรธคามินิํ ปฎิปทํ ปชานนฺติ, เต จ โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา; เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ ทสมํฯ

จตุโตฺถ วโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

จตโสฺส ปุเพฺพ อจริํ, โนเจทญฺจ ทุเกฺขน จ;

อภินนฺทญฺจ อุปฺปาโท, ตโย สมณพฺราหฺมณาติฯ

ธาตุสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๔. อนมตคฺคสํยุตฺตํ

๑. ปฐมวคฺค

๑. ติณกฏฺฐสุตฺตํ

๑๒๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – “ภิกฺขโว”ติฯ “ภทนฺเต”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

“อนมตโคฺคยํ [อนมตคฺคายํ (ปี. ก.)] ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส ยํ อิมสฺมิํ ชมฺพุทีเป ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ ตํ เฉตฺวา [ตเจฺฉตฺวา (พหูสุ)] เอกชฺฌํ สํหริตฺวา จตุรงฺคุลํ จตุรงฺคุลํ ฆฏิกํ กตฺวา นิกฺขิเปยฺย – ‘อยํ เม มาตา, ตสฺสา เม มาตุ อยํ มาตา’ติ, อปริยาทินฺนาว [อปริยาทิณฺณาว (สี.)] ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส มาตุมาตโร อสฺสุ, อถ อิมสฺมิํ ชมฺพุทีเป ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ เอวํ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ ปจฺจนุภูตํ ติพฺพํ ปจฺจนุภูตํ พฺยสนํ ปจฺจนุภูตํ, กฏสี [กฏสิ (สี. ปี. ก.) กฏา ฉวา สยนฺติ เอตฺถาติ กฏสี] วฑฺฒิตาฯ ยาวญฺจิทํ, ภิกฺขเว, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ อลํ วิรชฺชิตุํ อลํ วิมุจฺจิตุ”นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ปถวีสุตฺตํ

๑๒๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว , สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อิมํ มหาปถวิํ โกลฏฺฐิมตฺตํ โกลฏฺฐิมตฺตํ มตฺติกาคุฬิกํ กริตฺวา นิกฺขิเปยฺย – ‘อยํ เม ปิตา, ตสฺส เม ปิตุ อยํ ปิตา’ติ, อปริยาทินฺนาว ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส ปิตุปิตโร อสฺสุ, อถายํ มหาปถวี ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺย ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ เอวํ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ ปจฺจนุภูตํ ติพฺพํ ปจฺจนุภูตํ พฺยสนํ ปจฺจนุภูตํ, กฏสี วฑฺฒิตาฯ ยาวญฺจิทํ, ภิกฺขเว, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ, อลํ วิรชฺชิตุํ, อลํ วิมุจฺจิตุ”นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. อสฺสุสุตฺตํ

๑๒๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา โว อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ อมนาปสมฺปโยคา มนาปวิปฺปโยคา กนฺทนฺตานํ โรทนฺตานํ [รุทนฺตานํ (สี.)] อสฺสุ ปสฺสนฺนํ [ปสฺสนฺทํ (ก. สี.), ปสนฺทํ (สฺยา. กํ.), ปสนฺนํ (ปี. ก.)] ปคฺฆริตํ, ยํ วา จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทก”นฺติ? “ยถา โข มยํ, ภเนฺต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาม, เอตเทว, ภเนฺต, พหุตรํ ยํ โน อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ อมนาปสมฺปโยคา มนาปวิปฺปโยคา กนฺทนฺตานํ โรทนฺตานํ อสฺสุ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทก”นฺติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, ภิกฺขเว, สาธุ โข เม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถฯ เอตเทว, ภิกฺขเว, พหุตรํ ยํ โว อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ อมนาปสมฺปโยคา มนาปวิปฺปโยคา กนฺทนฺตานํ โรทนฺตานํ อสฺสุ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทกํฯ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, มาตุมรณํ ปจฺจนุภูตํ; เตสํ วา มาตุมรณํ ปจฺจนุโภนฺตานํ อมนาปสมฺปโยคา มนาปวิปฺปโยคา กนฺทนฺตานํ โรทนฺตานํ อสฺสุ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทกํฯ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, ปิตุมรณํ ปจฺจนุภูตํ …เป…. ภาตุมรณํ ปจฺจนุภูตํ… ภคินิมรณํ ปจฺจนุภูตํ… ปุตฺตมรณํ ปจฺจนุภูตํ… ธีตุมรณํ ปจฺจนุภูตํ… ญาติพฺยสนํ ปจฺจนุภูตํ… โภคพฺยสนํ ปจฺจนุภูตํฯ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว , โรคพฺยสนํ ปจฺจนุภูตํ, เตสํ โว โรคพฺยสนํ ปจฺจนุโภนฺตานํ อมนาปสมฺปโยคา มนาปวิปฺปโยคา กนฺทนฺตานํ โรทนฺตานํ อสฺสุ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทกํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺคโยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร …เป…. ยาวญฺจิทํ, ภิกฺขเว, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ, อลํ วิรชฺชิตุํ, อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. ขีรสุตฺตํ

๑๒๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘อนมตคฺคโยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา โว อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ มาตุถญฺญํ ปีตํ, ยํ วา จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทก’’นฺติ? ‘‘ยถา โข มยํ , ภนฺเต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาม, เอตเทว, ภนฺเต, พหุตรํ ยํ โน อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ มาตุถญฺญํ ปีตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทก’’นฺติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, ภิกฺขเว, สาธุ โข เม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถฯ เอตเทว, ภิกฺขเว, พหุตรํ ยํ โว อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ มาตุถญฺญํ ปีตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทกํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺคโยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป…. อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปพฺพตสุตฺตํ

๑๒๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. อาราเมฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กีวทีโฆ นุ โข, ภนฺเต, กโปฺป’’ติ? ‘‘ทีโฆ โข, ภิกฺขุ, กโปฺปฯ โส น สุกโร สงฺขาตุํ เอตฺตกานิ วสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ วสฺสสตานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ วสฺสสหสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ วสฺสสตสหสฺสานิ อิติ วา’’ติฯ

‘‘สกฺกา ปน, ภนฺเต, อุปมํ กาตุ’’นฺติ? ‘‘สกฺกา, ภิกฺขู’’ติ ภควา อโวจฯ ‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขุ, มหาเสโล ปพฺพโต โยชนํ อายาเมน โยชนํ วิตฺถาเรน โยชนํ อุเพฺพเธน อจฺฉิโทฺท อสุสิโร เอกคฺฆโนฯ ตเมนํ ปุริโส วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน กาสิเกน วเตฺถน สกึ สกึ ปริมชฺชเยฺยฯ ขิปฺปตรํ โข โส, ภิกฺขุ, มหาเสโล ปพฺพโต อิมินา อุปกฺกเมน ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย , น เตฺวว กโปฺปฯ เอวํ ทีโฆ, ภิกฺขุ, กโปฺปฯ เอวํ ทีฆานํ โข, ภิกฺขุ , กปฺปานํ เนโก กโปฺป สํสิโต, เนกํ กปฺปสตํ สํสิตํ, เนกํ กปฺปสหสฺสํ สํสิตํ, เนกํ กปฺปสตสหสฺสํ สํสิตํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺคโยํ, ภิกฺขุ, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ…เป…. ยาวญฺจิทํ, ภิกฺขุ, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ, อลํ วิรชฺชิตุํ, อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สาสปสุตฺตํ

๑๒๙. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา…เป…. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กีวทีโฆ, นุ โข, ภเนฺต, กโปฺป’’ติ? ‘‘ทีโฆ โข, ภิกฺขุ, กโปฺปฯ โส น สุกโร สงฺขาตุํ เอตฺตกานิ วสฺสานิ อิติ วา…เป…. เอตฺตกานิ วสฺสสตสหสฺสานิ อิติ วา’’ติฯ

‘‘สกฺกา ปน, ภเนฺต, อุปมํ กาตุ’’นฺติ? ‘‘สกฺกา, ภิกฺขู’’ติ ภควา อโวจฯ ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, อายสํ นครํ โยชนํ อายาเมน โยชนํ วิตฺถาเรน โยชนํ อุเพฺพเธน, ปุณฺณํ สาสปานํ คุฬิกาพทฺธํ [จูฬิกาพทฺธํ (สี. ปี.)]ฯ ตโต ปุริโส วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน เอกเมกํ สาสปํ อุทฺธเรยฺยฯ ขิปฺปตรํ โข โส, ภิกฺขุ มหาสาสปราสิ อิมินา อุปกฺกเมน ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺย, น เตฺวว กโปฺปฯ เอวํ ทีโฆ โข, ภิกฺขุ, กโปฺปฯ เอวํ ทีฆานํ โข, ภิกฺขุ, กปฺปานํ เนโก กโปฺป สํสิโต, เนกํ กปฺปสตํ สํสิตํ, เนกํ กปฺปสหสฺสํ สํสิตํ, เนกํ กปฺปสตสหสฺสํ สํสิตํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขุ, สํสาโร …เป…. อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. สาวกสุตฺตํ

๑๓๐. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา…เป…. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘กีวพหุกา นุ โข, ภเนฺต, กปฺปา อพฺภตีตา อติกฺกนฺตา’’ติ? ‘‘พหุกา โข, ภิกฺขเว , กปฺปา อพฺภตีตา อติกฺกนฺตาฯ เต น สุกรา สงฺขาตุํ – ‘เอตฺตกา กปฺปา อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสตานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสหสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสตสหสฺสานิ อิติ วา’’’ติฯ

‘‘สกฺกา ปน, ภเนฺต, อุปมํ กาตุ’’นฺติ? ‘‘สกฺกา, ภิกฺขเว’’ติ ภควา อโวจฯ ‘‘อิธสฺสุ, ภิกฺขเว, จตฺตาโร สาวกา วสฺสสตายุกา วสฺสสตชีวิโนฯ เต ทิวเส ทิวเส กปฺปสตสหสฺสํ กปฺปสตสหสฺสํ อนุสฺสเรยฺยุํฯ อนนุสฺสริตาว ภิกฺขเว, เตหิ กปฺปา อสฺสุ, อถ โข เต จตฺตาโร สาวกา วสฺสสตายุกา วสฺสสตชีวิโน วสฺสสตสฺส อจฺจเยน กาลํ กเรยฺยุํฯ เอวํ พหุกา โข, ภิกฺขเว, กปฺปา อพฺภตีตา อติกฺกนฺตาฯ เต น สุกรา สงฺขาตุํ – ‘เอตฺตกา กปฺปา อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสตานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสหสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสตสหสฺสานิ อิติ วา’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป…. อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. คงฺคาสุตฺตํ

๑๓๑. ราชคเห วิหรติ เวฬุวเนฯ อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กีวพหุกา นุ โข, โภ โคตม, กปฺปา อพฺภตีตา อติกฺกนฺตา’’ติ? ‘‘พหุกา โข, พฺราหฺมณ, กปฺปา อพฺภตีตา อติกฺกนฺตาฯ เต น สุกรา สงฺขาตุํ – ‘เอตฺตกา กปฺปา อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสตานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสหสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสตสหสฺสานิ อิติ วา’’’ติฯ

‘‘สกฺกา ปน, โภ โคตม, อุปมํ กาตุ’’นฺติ? ‘‘สกฺกา, พฺราหฺมณา’’ติ ภควา อโวจฯ ‘‘เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, ยโต จายํ คงฺคา นที ปภวติ ยตฺถ จ มหาสมุทฺทํ อเปฺปติ, ยา เอตสฺมิํ อนฺตเร วาลิกา สา น สุกรา สงฺขาตุํ – ‘เอตฺตกา วาลิกา อิติ วา, เอตฺตกานิ วาลิกสตานิ อิติ

วา, เอตฺตกานิ วาลิกสหสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ วาลิกสตสหสฺสานิ อิติ วา’ติฯ ตโต พหุตรา โข, พฺราหฺมณ, กปฺปา อพฺภตีตา อติกฺกนฺตาฯ เต น สุกรา สงฺขาตุํ – ‘เอตฺตกา กปฺปา อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสตานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสหสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ กปฺปสตสหสฺสานิ อิติ วา’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺโคยํ, พฺราหฺมณ, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ เอวํ ทีฆรตฺตํ โข, พฺราหฺมณ, ทุกฺขํ ปจฺจนุภูตํ ติพฺพํ ปจฺจนุภูตํ พฺยสนํ ปจฺจนุภูตํ, กฏสี วฑฺฒิตาฯ ยาวญฺจิทํ , พฺราหฺมณ, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ, อลํ วิรชฺชิตุํ, อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ

เอวํ วุตฺเต, โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ทณฺฑสุตฺตํ

๑๓๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทโณฺฑ อุปริเวหาสํ ขิตฺโต สกิมฺปิ มูเลน นิปตติ, สกิมฺปิ มชฺเฌน นิปตติ, สกิมฺปิ อนฺเตน นิปตติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชานีวรณา สตฺตา ตณฺหาสํโยชนา สนฺธาวนฺตา สํสรนฺตา สกิมฺปิ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ คจฺฉนฺติ, สกิมฺปิ ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกํ อาคจฺฉนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ปุคฺคลสุตฺตํ

๑๓๓. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อนมตคฺโคยํ , ภิกฺขเว, สํสาโร…เป.… เอกปุคฺคลสฺส, ภิกฺขเว, กปฺปํ สนฺธาวโต สํสรโต สิยา เอวํ มหา อฏฺฐิกงฺกโล อฏฺฐิปุโญฺช อฏฺฐิราสิ ยถายํ เวปุโลฺล ปพฺพโต, สเจ สํหารโก อสฺส, สมฺภตญฺจ น วินเสฺสยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘เอกเสฺสเกน กปฺปน, ปุคฺคลสฺสฏฺฐิสญฺจโย;
สิยา ปพฺพตสโม ราสิ, อิติ วุตฺตํ มเหสินาฯ

‘‘โส โข ปนายํ อกฺขาโต, เวปุโลฺล ปพฺพโต มหา;
อุตฺตโร คิชฺฌกูฏสฺส, มคธานํ คิริพฺพเชฯ

‘‘ยโต จ อริยสจฺจานิ, สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ;
ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ, ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ;
อริยํ จฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

‘‘ส สตฺตกฺขตฺตุํปรมํ, สนฺธาวิตฺวาน ปุคฺคโล;
ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ, สพฺพสํโยชนกฺขยา’’ติฯ ทสมํ;

ตสฺสุทฺทานํ –

ติณกฏฺฐญฺจ ปถวี, อสฺสุ ขีรญฺจ ปพฺพตํ;
สาสปา สาวกา คงฺคา, ทโณฺฑ จ ปุคฺคเลน จาติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. ทุคฺคตสุตฺตํ

๑๓๔. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ ยํ, ภิกฺขเว, ปเสฺสยฺยาถ ทุคฺคตํ ทุรูเปตํ นิฎฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ – ‘อเมฺหหิปิ เอวรูปํ ปจฺจนุภูตํ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ…เป.… ยาวญฺจิทํ, ภิกฺขเว, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ อลํ วิรชฺชิตุํ อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. สุขิตสุตฺตํ

๑๓๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป.… ยํ, ภิกฺขเว, ปเสฺสยฺยาถ สุขิตํ สุสชฺชิตํ, นิฎฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ – ‘อเมฺหหิปิ เอวรูปํ ปจฺจนุภูตํ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ…เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. ติํสมตฺตสุตฺตํ

๑๓๖. ราชคเห วิหรติ เวฬุวเนฯ อถ โข ติํสมตฺตา ปาเวยฺยกา [ปาเฐยฺยกา (กตฺถจิ) วินยปิฎเก มหาวเคฺค กถินกฺขนฺธเกปิ] ภิกฺขู สเพฺพ อารญฺญิกา สเพฺพ ปิณฺฑปาติกา สเพฺพ ปํสุกูลิกา สเพฺพ เตจีวริกา สเพฺพ สสํโยชนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘อิเม โข ติํสมตฺตา ปาเวยฺยกา ภิกฺขู สเพฺพ อารญฺญิกา สเพฺพ ปิณฺฑปาติกา สเพฺพ ปํสุกูลิกา สเพฺพ เตจีวริกา สเพฺพ สสํโยชนาฯ ยํนูนาหํ อิเมสํ ตถา ธมฺมํ เทเสยฺยํ ยถา เนสํ อิมสฺมิํเยว อาสเน อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุเจฺจยฺยุ’’นฺติฯ อถ โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา โว อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, ยํ วา จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทก’’นฺติ? ‘‘ยถา โข มยํ, ภเนฺต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาม, เอตเทว, ภเนฺต, พหุตรํ, ยํ โน อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุเทฺทสุ อุทก’’นฺติฯ

“สาธุ สาธุ, ภิกฺขเว, สาธุ โข เม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถฯ เอตเทว, ภิกฺขเว, พหุตรํ, ยํ โว อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุทฺเทสุ อุทกํฯ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, คุนฺนํ สตํ โคภูตานํ สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุทฺเทสุ อุทกํฯ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, มหิํสานํ [มหิสานํ (สี. ปี.)] สตํ มหิํสภูตานํ สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ …เป.… ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, อุรพฺภานํ สตํ อุรพฺภภูตานํ…เป.… อชานํ สตํ อชภูตานํ… มิคานํ สตํ มิคภูตานํ… กุกฺกุฏานํ สตํ กุกฺกุฏภูตานํ… สูกรานํ สตํ สูกรภูตานํ… ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, โจรา คามฆาตาติ คเหตฺวา สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํฯ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, โจรา ปาริปนฺถิกาติ คเหตฺวา สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํฯ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, โจรา ปารทาริกาติ คเหตฺวา สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ ปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, น เตฺวว จตูสุ มหาสมุทฺเทสุ อุทกํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ”นฺติฯ

“อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมิํ ภญฺญมาเน ติํสมตฺตานํ ปาเวยฺยกานํ ภิกฺขูนํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิํสู”ติฯ ตติยํฯ

๔. มาตุสุตฺตํ

๑๓๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป.… น โส, ภิกฺขเว, สโตฺต สุลภรูโป โย นมาตาภูตปุโพฺพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนาฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ”นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปิตุสุตฺตํ

๑๓๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร…เป.… น โส, ภิกฺขเว, สโตฺต สุลภรูโป โย นปิตาภูตปุโพฺพ …เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ”นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ภาตุสุตฺตํ

๑๓๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “น โส, ภิกฺขเว, สโตฺต สุลภรูโป โย นภาตาภูตปุโพฺพ…เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ”นฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ภคินิสุตฺตํ

๑๔๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “น โส, ภิกฺขเว, สโตฺต สุลภรูโป โย นภคินิภูตปุโพฺพ…เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ”นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. ปุตฺตสุตฺตํ

๑๔๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “น โส, ภิกฺขเว, สโตฺต สุลภรูโป โย นปุตฺตภูตปุโพฺพ…เป.… อลํ วิมุจฺจิตุ”นฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ธีตุสุตฺตํ

๑๔๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ น โส, ภิกฺขเว, สโตฺต สุลภรูโป โย น ธีตาภูตปุโพฺพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนาฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ เอวํ ทีฆรตฺตํ โว, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ ปจฺจนุภูตํ ติพฺพํ ปจฺจนุภูตํ พฺยสนํ ปจฺจนุภูตํ, กฏสี วฑฺฒิตาฯ ยาวญฺจิทํ, ภิกฺขเว, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ, อลํ วิรชฺชิตุํ, อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. เวปุลฺลปพฺพตสุตฺตํ

๑๔๓. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อนมตคฺโคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโรฯ ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, อิมสฺส เวปุลฺลสฺส ปพฺพตสฺส ‘ปาจีนวํโส’เตฺวว สมญฺญา อุทปาทิฯ เตน โข ปน, ภิกฺขเว , สมเยน มนุสฺสานํ ‘ติวรา’เตฺวว สมญฺญา อุทปาทิฯ ติวรานํ, ภิกฺขเว, มนุสฺสานํ จตฺตารีส วสฺสสหสฺสานิ อายุปฺปมาณํ อโหสิฯ ติวรา, ภิกฺขเว, มนุสฺสา ปาจีนวํสํ ปพฺพตํ จตูเหน อาโรหนฺติ, จตูเหน โอโรหนฺติฯ เตน โข ปน, ภิกฺขเว , สมเยน กกุสโนฺธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ โลเก อุปฺปโนฺน โหติฯ กกุสนฺธสฺส, ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส วิธุรสญฺชีวํ นาม สาวกยุคํ อโหสิ อคฺคํ ภทฺทยุคํฯ ปสฺสถ, ภิกฺขเว, สา เจวิมสฺส ปพฺพตสฺส สมญฺญา อนฺตรหิตา, เต จ มนุสฺสา กาลงฺกตา, โส จ ภควา ปรินิพฺพุโตฯ เอวํ อนิจฺจา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; เอวํ อทฺธุวา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; เอวํ อนสฺสาสิกา, ภิกฺขเว, สงฺขาราฯ ยาวญฺจิทํ, ภิกฺขเว, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ, อลํ วิรชฺชิตุํ, อลํ วิมุจฺจิตุํฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ , ภิกฺขเว, อิมสฺส เวปุลฺลสฺส ปพฺพตสฺส ‘วงฺกโก’เตฺวว สมญฺญา อุทปาทิฯ เตน โข ปน, ภิกฺขเว, สมเยน มนุสฺสานํ ‘โรหิตสฺสา’เตฺวว สมญฺญา อุทปาทิฯ โรหิตสฺสานํ, ภิกฺขเว, มนุสฺสานํ ตึสวสฺสสหสฺสานิ อายุปฺปมาณํ อโหสิฯ โรหิตสฺสา, ภิกฺขเว, มนุสฺสา วงฺกกํ ปพฺพตํ ตีเหน อาโรหนฺติ, ตีเหน โอโรหนฺติฯ เตน โข ปน, ภิกฺขเว, สมเยน โกณาคมโน ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ โลเก อุปฺปโนฺน โหติฯ โกณาคมนสฺส, ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ภิโยฺยสุตฺตรํ นาม สาวกยุคํ อโหสิ อคฺคํ ภทฺทยุคํฯ ปสฺสถ, ภิกฺขเว, สา เจวิมสฺส ปพฺพตสฺส สมญฺญา อนฺตรหิตา, เต จ มนุสฺสา กาลงฺกตา, โส จ ภควา ปรินิพฺพุโตฯ เอวํ อนิจฺจา, ภิกฺขเว, สงฺขารา…เป…. อลํ วิมุจฺจิตุํฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, อิมสฺส เวปุลฺลสฺส ปพฺพตสฺส ‘สุปโสฺส’เตฺวว [สุผโสฺสเตฺวว (สี.)] สมญฺญา อุทปาทิฯ เตน โข ปน, ภิกฺขเว, สมเยน มนุสฺสานํ ‘สุปฺปิยา’เตฺวว [อปฺปิยาเตฺวว (สี.)] สมญฺญา อุทปาทิฯ สุปฺปิยานํ, ภิกฺขเว, มนุสฺสานํ วีสติวสฺสสหสฺสานิ อายุปฺปมาณํ อโหสิฯ สุปฺปิยา, ภิกฺขเว, มนุสฺสา สุปสฺสํ ปพฺพตํ ทฺวีเหน อาโรหนฺติ, ทฺวีเหน โอโรหนฺติฯ เตน โข ปน, ภิกฺขเว, สมเยน กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ โลเก อุปฺปโนฺน โหติฯ กสฺสปสฺส, ภิกฺขเว, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ติสฺสภารทฺวาชํ นาม สาวกยุคํ อโหสิ อคฺคํ ภทฺทยุคํฯ ปสฺสถ, ภิกฺขเว, สา เจวิมสฺส ปพฺพตสฺส สมญฺญา อนฺตรหิตา, เต จ มนุสฺสา กาลงฺกตา, โส จ ภควา ปรินิพฺพุโตฯ เอวํ อนิจฺจา , ภิกฺขเว, สงฺขารา; เอวํ อทฺธุวา, ภิกฺขเว, สงฺขารา…เป…. อลํ วิมุจฺจิตุํฯ

‘‘เอตรหิ โข ปน, ภิกฺขเว, อิมสฺส เวปุลฺลสฺส ปพฺพตสฺส ‘เวปุโลฺล’เตฺวว สมญฺญา อุทปาทิฯ เอตรหิ โข ปน, ภิกฺขเว, อิเมสํ มนุสฺสานํ ‘มาคธกา’เตฺวว สมญฺญา อุทปาทิฯ มาคธกานํ, ภิกฺขเว, มนุสฺสานํ อปฺปกํ อายุปฺปมาณํ ปริตฺตํ ลหุกํ [ลหุสํ (สี.)]; โย จิรํ ชีวติ โส วสฺสสตํ อปฺปํ วา ภิโยฺยฯ มาคธกา, ภิกฺขเว, มนุสฺสา เวปุลฺลํ ปพฺพตํ มุหุตฺเตน อาโรหนฺติ มุหุตฺเตน โอโรหนฺติฯ เอตรหิ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ โลเก อุปฺปโนฺนฯ มยฺหํ โข ปน, ภิกฺขเว, สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานํ นาม สาวกยุคํ อคฺคํ ภทฺทยุคํฯ ภวิสฺสติ, ภิกฺขเว, โส สมโย ยา อยเญฺจวิมสฺส ปพฺพตสฺส สมญฺญา อนฺตรธายิสฺสติ, อิเม จ มนุสฺสา กาลํ กริสฺสนฺติ, อหญฺจ ปรินิพฺพายิสฺสามิฯ เอวํ อนิจฺจา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; เอวํ อทฺธุวา, ภิกฺขเว, สงฺขารา; เอวํ อนสฺสาสิกา, ภิกฺขเว, สงฺขาราฯ ยาวญฺจิทํ, ภิกฺขเว, อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ, อลํ วิรชฺชิตุํ, อลํ วิมุจฺจิตุ’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘ปาจีนวํโส ติวรานํ, โรหิตสฺสาน วงฺกโก;
สุปฺปิยานํ สุปโสฺสติ, มาคธานญฺจ เวปุโลฺลฯ

‘‘อนิจฺจา วต สงฺขารา, อุปฺปาทวยธมฺมิโน;
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ, เตสํ วูปสโม สุโข’’ติฯ ทสมํ;

ทุติโย วโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ทุคฺคตํ สุขิตเญฺจว, ตึส มาตาปิเตน จ;
ภาตา ภคินี ปุโตฺต จ, ธีตา เวปุลฺลปพฺพตํฯ

อนมตคฺคสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๕. กสฺสปสํยุตฺตํ

๑. สนฺตุฏฺฐสุตฺตํ

๑๔๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘สนฺตุฏฺฐายํ [สนฺตุโฏฺฐยํ (สี.)], ภิกฺขเว, กสฺสโป อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที; น จ จีวรเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชติ; อลทฺธา จ จีวรํ น ปริตสฺสติ; ลทฺธา จ จีวรํ อคธิโต [อคถิโต (สี.)] อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติ’’ฯ

‘‘สนฺตุฏฺฐายํ, ภิกฺขเว, กสฺสโป อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที; น จ ปิณฺฑปาตเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชติ; อลทฺธา จ ปิณฺฑปาตํ น ปริตสฺสติ; ลทฺธา จ ปิณฺฑปาตํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติฯ

‘‘สนฺตุฏฺฐายํ, ภิกฺขเว, กสฺสโป อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที; น จ เสนาสนเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชติ; อลทฺธา จ เสนาสนํ น ปริตสฺสติ; ลทฺธา จ เสนาสนํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติฯ

‘‘สนฺตุฏฺฐายํ, ภิกฺขเว, กสฺสโป อิตรีตเรน คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรน, อิตรีตรคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที; น จ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชติ; อลทฺธา จ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ น ปริตสฺสติ; ลทฺธา จ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติฯ

‘‘ตสฺมาติห , ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘สนฺตุฏฺฐา ภวิสฺสาม อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาทิโน; น จ จีวรเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชิสฺสาม; อลทฺธา จ จีวรํ น จ ปริตสฺสิสฺสาม; ลทฺธา จ จีวรํ อคธิตา อมุจฺฉิตา อนชฺฌาปนฺนา อาทีนวทสฺสาวิโน นิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชิสฺสาม’’’ฯ (เอวํ สพฺพํ กาตพฺพํ)ฯ

‘‘‘สนฺตุฏฺฐา ภวิสฺสาม อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน…เป.… สนฺตุฏฺฐา ภวิสฺสาม อิตรีตเรน เสนาสเนน…เป.… สนฺตุฏฺฐา ภวิสฺสาม อิตรีตเรน คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรน, อิตรีตรคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาทิโน; น จ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชิสฺสาม อลทฺธา จ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ น ปริตสฺสิสฺสาม; ลทฺธา จ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อคธิตา อมุจฺฉิตา อนชฺฌาปนฺนา อาทีนวทสฺสาวิโน นิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชิสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ กสฺสเปน วา หิ โว, ภิกฺขเว, โอวทิสฺสามิ โย วา ปนสฺส [โย วา ปน (สี.), โย วา (ปี.)] กสฺสปสทิโส, โอวทิเตหิ จ ปน โว ตถตฺตาย ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. อโนตฺตปฺปีสุตฺตํ

๑๔๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา จ มหากสฺสโป อายสฺมา จ สาริปุตฺโต พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิ

โต เยนายสฺมา มหากสฺสโป เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากสฺสเปน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ – ‘‘วุจฺจติ หิทํ, อาวุโส กสฺสป, อนาตาปี อโนตฺตปฺปี อภโพฺพ สโมฺพธาย อภโพฺพ นิพฺพานาย อภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมาย; อาตาปี จ โข โอตฺตปฺปี ภโพฺพ สโมฺพธาย ภโพฺพ นิพฺพานาย ภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายา’’ติฯ

‘‘กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, อนาตาปี โหติ อโนตฺตปฺปี อภโพฺพ สโมฺพธาย อภโพฺพ นิพฺพานาย อภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมาย; กิตฺตาวตา จ ปนาวุโส, อาตาปี โหติ โอตฺตปฺปี ภโพฺพ สโมฺพธาย ภโพฺพ นิพฺพานาย ภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายา’’ติ? ‘‘อิธาวุโส, ภิกฺขุ ‘อนุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ น อาตปฺปํ กโรติ, ‘อุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหียมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ น อาตปฺปํ กโรติ, ‘อนุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมานุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ น อาตปฺปํ กโรติ, ‘อุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมา นิรุชฺฌมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ น อาตปฺปํ กโรติฯ เอวํ โข, อาวุโส, อนาตาปี โหติ’’ฯ

‘‘กถญฺจาวุโส, อโนตฺตปฺปี โหติ? อิธาวุโส, ภิกฺขุ ‘อนุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ น โอตฺตปฺปติ, ‘อุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหียมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ น โอตฺตปฺปติ, ‘อนุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมานุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ น โอตฺตปฺปติ, ‘อุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมา นิรุชฺฌมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ น โอตฺตปฺปติฯ เอวํ โข, อาวุโส, อโนตฺตปฺปี โหติฯ เอวํ โข, อาวุโส, อนาตาปี อโนตฺตปฺปี อภโพฺพ สโมฺพธาย อภโพฺพ นิพฺพานาย อภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ

‘‘กถญฺจาวุโส, อาตาปี โหติ? อิธาวุโส, ภิกฺขุ ‘อนุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ อาตปฺปํ กโรติ, ‘อุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหียมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ อาตปฺปํ กโรติ, อนุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมา…เป.… อาตปฺปํ กโรติฯ เอวํ โข, อาวุโส, อาตาปี โหติฯ

‘‘กถญฺจาวุโส, โอตฺตปฺปี โหติ? อิธาวุโส, ภิกฺขุ ‘อนุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ โอตฺตปฺปติ, ‘อุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหียมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ โอตฺตปฺปติ, ‘อนุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมา อนุปฺปชฺชมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺตนฺติ โอตฺตปฺปติ, ‘อุปฺปนฺนา เม กุสลา ธมฺมา นิรุชฺฌมานา อนตฺถาย สํวเตฺตยฺยุ’นฺติ โอตฺตปฺปติฯ เอวํ โข, อาวุโส, โอตฺตปฺปี โหติฯ เอวํ โข, อาวุโส, อาตาปี โอตฺตปฺปี ภโพฺพ สโมฺพธาย ภโพฺพ นิพฺพานาย ภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. จนฺทูปมสุตฺตํ

๑๔๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘จนฺทูปมา, ภิกฺขเว, กุลานิ อุปสงฺกมถ – อปกเสฺสว กายํ, อปกสฺส จิตฺตํ, นิจฺจนวกา กุเลสุ อปฺปคพฺภา [อปฺปคพฺพา (ก.)]ฯ เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส ชรุทปานํ วา โอโลเกยฺย ปพฺพตวิสมํ วา นทีวิทุคฺคํ วา – อปกเสฺสว กายํ, อปกสฺส จิตฺตํ;

เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จนฺทูปมา กุลานิ อุปสงฺกมถ – อปกเสฺสว กายํ, อปกสฺส จิตฺตํ, นิจฺจนวกา กุเลสุ อปฺปคพฺภา’’ฯ

‘‘กสฺสโป, ภิกฺขเว, จนฺทูปโม กุลานิ อุปสงฺกมติ – อปกเสฺสว กายํ, อปกสฺส จิตฺตํ, นิจฺจนวโก กุเลสุ อปฺปคโพฺภฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กถํรูโป ภิกฺขุ อรหติ กุลานิ อุปสงฺกมิตุ’’นฺติ? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณาฯ สาธุ วต, ภเนฺต, ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ

อถ โข ภควา อากาเส ปาณึ จาเลสิฯ ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อยํ อากาเส ปาณิ น สชฺชติ น คยฺหติ น พชฺฌติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน กุลานิ อุปสงฺกมโต กุเลสุ จิตฺตํ น สชฺชติ น คยฺหติ น พชฺฌติ – ‘ลภนฺตุ ลาภกามา, ปุญฺญกามา กโรนฺตุ ปุญฺญานี’ติ; ยถาสเกน ลาเภน อตฺตมโน โหติ สุมโน, เอวํ ปเรสํ ลาเภน อตฺตมโน โหติ สุมโน; เอวรูโป โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหติ กุลานิ อุปสงฺกมิตุํฯ

‘‘กสฺสปสฺส, ภิกฺขเว, กุลานิ อุปสงฺกมโต กุเลสุ จิตฺตํ น สชฺชติ น คยฺหติ น พชฺฌติ – ‘ลภนฺตุ ลาภกามา, ปุญฺญกามา กโรนฺตุ ปุญฺญานี’ติ; ยถาสเกน ลาเภน อตฺตมโน โหติ สุมโน; เอวํ ปเรสํ ลาเภน อตฺตมโน โหติ สุมโนฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กถํรูปสฺส ภิกฺขุโน อปริสุทฺธา ธมฺมเทสนา โหติ, กถํรูปสฺส ภิกฺขุโน ปริสุทฺธา ธมฺมเทสนา โหตี’’ติ? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณาฯ สาธุ วต, ภเนฺต, ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถ ฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภิกฺขเว, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํจิโตฺต ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติ – ‘อโห วต เม ธมฺมํ สุเณยฺยุํ, สุตฺวา จ ปน ธมฺมํ ปสีเทยฺยุํ, ปสนฺนา จ เม ปสนฺนาการํ กเรยฺยุ’นฺติ; เอวรูปสฺส โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อปริสุทฺธา ธมฺมเทสนา โหติฯ

‘‘โย จ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํจิโตฺต ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม สนฺทิฎฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหีติ [วิญฺญูหิ (?)]ฯ อโห, วต เม ธมฺมํ สุเณยฺยุํ, สุตฺวา จ ปน ธมฺมํ อาชาเนยฺยุํ, อาชานิตฺวา จ ปน ตถตฺตาย ปฏิปเชฺชยฺยุ’นฺติฯ อิติ ธมฺมสุธมฺมตํ ปฏิจฺจ ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติ, การุญฺญํ ปฏิจฺจ อนุทฺทยํ [อนุทยํ (พหูสุ) ทฺวิตฺตการณํ ปน คเวสิตพฺพํ] ปฏิจฺจ อนุกมฺปํ อุปาทาย ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติฯ เอวรูปสฺส โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ปริสุทฺธา ธมฺมเทสนา โหติฯ

‘‘กสฺสโป, ภิกฺขเว, เอวํจิโตฺต ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม สนฺทิฎฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหีติฯ อโห, วต เม ธมฺมํ สุเณยฺยุํ, สุตฺวา จ ปน ธมฺมํ อาชาเนยฺยุํ, อาชานิตฺวา จ ปน ตถตฺตาย ปฏิปเชฺชยฺยุ’นฺติฯ อิติ ธมฺมสุธมฺมตํ ปฏิจฺจ ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติ, การุญฺญํ ปฏิจฺจ อนุทฺทยํ ปฏิจฺจ อนุกมฺปํ อุปาทาย ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติฯ กสฺสเปน วา หิ โว, ภิกฺขเว, โอวทิสฺสามิ โย วา ปนสฺส กสฺสปสทิโส, โอวทิเตหิ จ ปน โว ตถตฺตาย ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. กุลูปกสุตฺตํ

๑๔๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กถํรูโป ภิกฺขุ อรหติ กุลูปโก โหตุํ, กถํรูโป ภิกฺขุ น อรหติ กุลูปโก โหตุ’’นฺติ? ภควํมูลกา โน, ภนฺเต, ธมฺมา…เป.… ภควา เอตทโวจ –

‘‘โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํจิตฺโต กุลานิ อุปสงฺกมติ – ‘เทนฺตุเยว เม, มา นาทํสุ; พหุกเญฺญว เม เทนฺตุ, มา โถกํ; ปณีตเญฺญว เม เทนฺตุ, มา ลูขํ; สีฆเญฺญว เม เทนฺตุ, มา ทนฺธํ; สกฺกจฺจเญฺญว เม เทนฺตุ, มา อสกฺกจฺจ’นฺติฯ ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เอวํจิตฺตสฺส กุลานิ อุปสงฺกมโต น เทนฺติ, เตน ภิกฺขุ สนฺทียติ; โส ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ โถกํ เทนฺติ, โน พหุกํ…เป.… ลูขํ เทนฺติ, โน ปณีตํ… ทนฺธํ เทนฺติ, โน สีฆํ, เตน ภิกฺขุ สนฺทียติ; โส ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ อสกฺกจฺจํ เทนฺติ, โน สกฺกจฺจํ; เตน ภิกฺขุ สนฺทียติ; โส ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ เอวรูโป โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น อรหติ กูลูปโก โหตุํฯ

‘‘โย จ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํจิตฺโต กุลานิ อุปสงฺกมติ – ‘ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา ปรกุเลสุ – เทนฺตุเยว เม, มา นาทํสุ; พหุกเญฺญว เม เทนฺตุ, มา โถกํ; ปณีตเญฺญว เม เทนฺตุ, มา ลูขํ; ทีฆเญฺญว เม เทนฺตุ, มา ทนฺธํ; สกฺกจฺจเญฺญว เม เทนฺตุ, มา อสกฺกจฺจ’นฺติฯ ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เอวํจิตฺตสฺส กุลานิ อุปสงฺกมโต น เทนฺติ; เตน ภิกฺขุ น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ โถกํ เทนฺติ, โน พหุกํ; เตน ภิกฺขุ น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ ลูขํ เทนฺติ, โน ปณีตํ; เตน ภิกฺขุ น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ ทนฺธํ เทนฺติ, โน สีฆํ; เตน ภิกฺขุ น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ อสกฺกจฺจํ เทนฺติ, โน สกฺกจฺจํ; เตน ภิกฺขุ น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ เอวรูโป โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหติ กุลูปโก โหตุํฯ

‘‘กสฺสโป, ภิกฺขเว, เอวํจิตฺโต กุลานิ อุปสงฺกมติ – ‘ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา ปรกุเลสุ – เทนฺตุเยว เม, มา นาทํสุ; พหุกเญฺญว เม เทนฺตุ, มา โถกํ; ปณีตเญฺญว เม เทนฺตุ, มา ลูขํ; สีฆเญฺญว เม เทนฺตุ, มา ทนฺธํ; สกฺกจฺจเญฺญว เม เทนฺตุ, มา อสกฺกจฺจ’นฺติฯ ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, กสฺสปสฺส เอวํจิตฺตสฺส กุลานิ อุปสงฺกมโต น เทนฺติ; เตน กสฺสโป น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ โถกํ เทนฺติ, โน พหุกํ; เตน กสฺสโป น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ ลูขํ เทนฺติ , โน ปณีตํ; เตน กสฺสโป น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ ทนฺธํ เทนฺติ, โน สีฆํ; เตน กสฺสโป น สนฺทียติ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ อสกฺกจฺจํ เทนฺติ, โน สกฺกจฺจํ; เตน กสฺสโป น สนฺทียติ ; โส น ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ กสฺสเปน วา หิ โว, ภิกฺขเว, โอวทิสฺสามิ โย วา ปนสฺส กสฺสปสทิโสฯ โอวทิเตหิ จ ปน โว ตถตฺตาย ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ชิณฺณสุตฺตํ

๑๔๘. เอวํ เม สุตํ…เป.… ราชคเห เวฬุวเนฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘ชิโณฺณสิ ทานิ ตฺวํ, กสฺสป, ครุกานิ จ เต อิมานิ สาณานิ ปํสุกูลานิ นิพฺพสนานิฯ ตสฺมาติห ตฺวํ, กสฺสป, คหปตานิ [คหปติกานิ (สี.)] เจว จีวรานิ ธาเรหิ, นิมนฺตนานิ จ ภุญฺชาหิ, มม จ สนฺติเก วิหราหี’’ติฯ

‘‘อหํ โข, ภนฺเต, ทีฆรตฺตํ อารญฺญิโก เจว อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, ปิณฺฑปาติโก เจว ปิณฺฑปาติกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, ปํสุกูลิโก เจว ปํสุกูลิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, เตจีวริโก เจว เตจีวริกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อปฺปิจฺโฉ เจว อปฺปิจฺฉตาย จ วณฺณวาที, สนฺตุฏฺโฐ เจว สนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, ปวิวิตฺโต เจว ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, อสํสฏฺโฐ เจว อสํสคฺคสฺส จ วณฺณวาที, อารทฺธวีริโย เจว วีริยารมฺภสฺส [วีริยารพฺภสฺส (ก.)] จ วณฺณวาที’’ติฯ

‘‘กึ [กํ (ก.)] ปน ตฺวํ, กสฺสป, อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน ทีฆรตฺตํ อารญฺญิโก เจว อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, ปิณฺฑปาติโก เจว…เป.… ปํสุกูลิโก เจว… เตจีวริโก เจว… อปฺปิจฺโฉ เจว… สนฺตุฏฺโฐ เจว… ปวิวิตฺโต เจว… อสํสฏฺโฐ เจว… อารทฺธวีริโย เจว วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาที’’ติ?

‘‘เทฺว ขฺวาหํ, ภนฺเต, อตฺถวเส สมฺปสฺสมาโน ทีฆรตฺตํ อารญฺญิโก เจว อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, ปิณฺฑปาติโก เจว…เป.… ปํสุกูลิโก เจว… เตจีวริโก เจว… อปฺปิจฺโฉ เจว… สนฺตุฏฺโฐ เจว… ปวิวิตฺโต เจว… อสํสฏฺโฐ เจว… อารทฺธวีริโย เจว วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาทีฯ อตฺตโน จ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ สมฺปสฺสมาโน, ปจฺฉิมญฺจ ชนตํ อนุกมฺปมาโน – ‘อปฺเปว นาม ปจฺฉิมา ชนตา ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺเชยฺยุํ’ [อาปชฺเชยฺย (สี. สฺยา. กํ.)]ฯ ‘เย หิร เต อเหสุํ พุทฺธานุพุทฺธสาวกา เต ทีฆรตฺตํ อารญฺญิกา เจว อเหสุํ อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาทิโน… เป.… ปิณฺฑปาติกา เจว อเหสุํ …เป.… ปํสุกูลิกา เจว อเหสุํ… เตจีวริกา เจว อเหสุํ… อปฺปิจฺฉา เจว อเหสุํ… สนฺตุฏฺฐา เจว อเหสุํ… ปวิวิตฺตา เจว อเหสุํ… อสํสฏฺฐา เจว อเหสุํ… อารทฺธวีริยา เจว อเหสุํ วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาทิโน’ติฯ เต ตถตฺตาย ปฏิปชฺชิสฺสนฺติ, เตสํ ตํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ

‘‘อิเม ขฺวาหํ, ภนฺเต, เทฺว อตฺถวเส สมฺปสฺสมาโน ทีฆรตฺตํ อารญฺญิโก เจว อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, ปิณฺฑปาติโก เจว…เป.… ปํสุกูลิโก เจว… เตจีวริโก เจว… อปฺปิจฺโฉ เจว… สนฺตุฏฺโฐ เจว… ปวิวิตฺโต เจว… อสํสฏฺโฐ เจว… อารทฺธวีริโย เจว วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาที’’ติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, กสฺสปฯ พหุชนหิตาย กิร ตฺวํ, กสฺสป, ปฏิปนฺโน พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ ตสฺมาติห ตฺวํ, กสฺสป, สาณานิ เจว ปํสุกูลานิ ธาเรหิ นิพฺพสนานิ, ปิณฺฑาย จ จราหิ, อรญฺเญ จ วิหราหี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. โอวาทสุตฺตํ

๑๔๙. ราชคเห เวฬุวเนฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘โอวท, กสฺสป, ภิกฺขู; กโรหิ, กสฺสป, ภิกฺขูนํ ธมฺมิํ กถํฯ อหํ วา, กสฺสป , ภิกฺขู โอวเทยฺยํ ตฺวํ วา; อหํ วา ภิกฺขูนํ ธมฺมิํ กถํ กเรยฺยํ ตฺวํ วา’’ติฯ

‘‘ทุพฺพจา โข, ภนฺเต, เอตรหิ ภิกฺขู, โทวจสฺสกรเณหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตา, อกฺขมา, อปฺปทกฺขิณคฺคาหิโน อนุสาสนิํฯ อิธาหํ, ภนฺเต, อทฺทสํ ภณฺฑญฺจ [ภณฺฑุญฺจ (สี.)] นาม ภิกฺขุํ อานนฺทสฺส สทฺธิวิหาริํ อภิชิกญฺจ [อาภิญฺชิกญฺจ (สี. ก.), อาภิชฺชิกญฺจ (สฺยา. กํ.)] นาม ภิกฺขุํ อนุรุทฺธสฺส สทฺธิวิหาริํ อญฺญมญฺญํ สุเตน อจฺจาวทนฺเต – ‘เอหิ, ภิกฺขุ, โก พหุตรํ ภาสิสฺสติ, โก สุนฺทรตรํ ภาสิสฺสติ, โก จิรตรํ ภาสิสฺสตี’’’ติฯ

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน ภณฺฑญฺจ ภิกฺขุํ อานนฺทสฺส สทฺธิวิหารึ อภิชิกญฺจ ภิกฺขุํ อนุรุทฺธสฺส สทฺธิวิหารึ อามนฺเตหิ – ‘สตฺถา อายสฺมนฺเต อามนฺเตตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘สตฺถา อายสฺมนฺเต อามนฺเตตี’’ติฯ

‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ – ‘‘สจฺจํ กิร ตุมฺเห, ภิกฺขเว, อญฺญมญฺญํ สุเตน อจฺจาวทถ – ‘เอหิ, ภิกฺขุ, โก พหุตรํ ภาสิสฺสติ, โก สุนฺทรตรํ ภาสิสฺสติ, โก จิรตรํ ภาสิสฺสตี’’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘กึ นุ โข เม ตุมฺเห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ – ‘เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, อญฺญมญฺญํ สุเตน อจฺจาวทถ – เอหิ, ภิกฺขุ, โก พหุตรํ ภาสิสฺสติ, โก สุนฺทรตรํ ภาสิสฺสติ, โก จิรตรํ ภาสิสฺสตี’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘โน เจ กิร เม ตุมฺเห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ, อถ กึ จรหิ ตุมฺเห, โมฆปุริสา, กึ ชานนฺตา กึ ปสฺสนฺตา เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตา สมานา อญฺญมญฺญํ สุเตน อจฺจาวทถ – ‘เอหิ, ภิกฺขุ, โก พหุตรํ ภาสิสฺสติ, โก สุนฺทรตรํ ภาสิสฺสติ, โก จิรตรํ ภาสิสฺสตี’’’ติฯ

อถ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อจฺจโย โน, ภนฺเต, อจฺจคมา, ยถาพาเล ยถามูเฬฺห ยถาอกุสเล [ยถา พาเล ยถา มูเฬฺห ยถา อกุสเล (ปี.), ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ (?)], เย มยํ เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตา สมานา อญฺญมญฺญํ สุเตน อจฺจาวทิมฺห – ‘เอหิ, ภิกฺขุ, โก พหุตรํ ภาสิสฺสติ , โก สุนฺทรตรํ ภาสิสฺสติ, โก จิรตรํ ภาสิสฺสตี’ติฯ เตสํ โน, ภนฺเต, ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สํวรายา’’ติฯ

‘‘ตคฺฆ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาเล ยถามูเฬฺห ยถาอกุสเล, เย ตุมฺเห เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตา สมานา อญฺญมญฺญํ สุเตน อจฺจาวทิตฺถ – ‘เอหิ, ภิกฺขุ, โก พหุตรํ ภาสิสฺสติ, โก สุนฺทรตรํ ภาสิสฺสติ, โก จิรตรํ ภาสิสฺสตี’ติฯ ยโต จ โข ตุมฺเห, ภิกฺขเว, อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรถ, ตํ โว มยํ [มยํ อจฺจยํ (สี.)] ปฏิคฺคณฺหามฯ วุทฺธิ เหสา, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย โย อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรติ อายติญฺจ สํวรํ อาปชฺชตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ทุติยโอวาทสุตฺตํ

๑๕๐. ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน [สาวตฺถิ, ตตฺร-เอตทโวจ (สี.)]ฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘โอวท, กสฺสป, ภิกฺขู; กโรหิ, กสฺสป, ภิกฺขูนํ ธมฺมิํ กถํฯ อหํ วา, กสฺสป , ภิกฺขู โอวเทยฺยํ ตฺวํ วา; อหํ วา ภิกฺขูนํ ธมฺมิํ กถํ กเรยฺยํ ตฺวํ วา’’ติฯ

‘‘ทุพฺพจา โข, ภนฺเต, เอตรหิ ภิกฺขู, โทวจสฺสกรเณหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตา อกฺขมา อปฺปทกฺขิณคฺคาหิโน อนุสาสนิํฯ ยสฺส กสฺสจิ, ภนฺเต, สทฺธา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, หิรี [หิริ (สพฺพตฺถ)] นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โอตฺตปฺปํ นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วีริยํ นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, ปญฺญา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, ตสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ [อาคจฺฉนฺติ (สี.)], หานิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โน วุทฺธิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, กาฬปกฺเข จนฺทสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, หายเตว วณฺเณน, หายติ มณฺฑเลน, หายติ อาภาย, หายติ อาโรหปริณาเหนฯ เอวเมว โข, ภนฺเต, ยสฺส กสฺสจิ สทฺธา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ…เป…. หิรี นตฺถิ… โอตฺตปฺปํ นตฺถิ … วีริยํ นตฺถิ… ปญฺญา นตฺถิ… กุสเลสุ ธมฺเมสุ ตสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, หานิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โน วุทฺธิฯ

‘‘‘อสฺสทฺโธ ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, ปริหานเมตํ; ‘อหิริโก ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, ปริหานเมตํ; ‘อโนตฺตปฺปี ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, ปริหานเมตํ; ‘กุสีโต ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, ปริหานเมตํ; ‘ทุปฺปญฺโญ ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, ปริหานเมตํ; ‘โกธโน ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, ปริหานเมตํ; ‘อุปนาหี ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, ปริหานเมตํ; ‘น สนฺติ ภิกฺขู โอวาทกา’ติ, ภนฺเต, ปริหานเมตํฯ

‘‘ยสฺส กสฺสจิ, ภนฺเต, สทฺธา อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, หิรี อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โอตฺตปฺปํ อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วีริยํ อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, ปญฺญา อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, ตสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, วุทฺธิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โน ปริหานิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, ชุณฺหปกฺเข จนฺทสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, วฑฺฒเตว วณฺเณน, วฑฺฒติ มณฺฑเลน , วฑฺฒติ อาภาย, วฑฺฒติ อาโรหปริณาเหนฯ เอวเมว โข, ภนฺเต, ยสฺส กสฺสจิ สทฺธา อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ… หิรี อตฺถิ…เป…. โอตฺตปฺปํ อตฺถิ… วีริยํ อตฺถิ… ปญฺญา อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ ตสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, วุทฺธิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โน ปริหานิฯ

‘‘‘สทฺโธ ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, อปริหานเมตํ; ‘หิริมา ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, อปริหานเมตํ; ‘โอตฺตปฺปี ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, อปริหานเมตํ; ‘อารทฺธวีริโย ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, อปริหานเมตํ; ‘ปญฺญวา ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, อปริหานเมตํ; ‘อโกฺกธโน ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, อปริหานเมตํ; ‘อนุปนาหี ปุริสปุคฺคโล’ติ, ภนฺเต, อปริหานเมตํ; ‘สนฺติ ภิกฺขู โอวาทกา’ติ, ภนฺเต, อปริหานเมต’’นฺติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, กสฺสปฯ ยสฺส กสฺสจิ, กสฺสป, สทฺธา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ…เป…. หิรี นตฺถิ… โอตฺตปฺปํ นตฺถิ… วีริยํ นตฺถิ… ปญฺญา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ ตสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, หานิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โน วุทฺธิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, กสฺสป, กาฬปกฺเข จนฺทสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, หายเตว วณฺเณน…เป…. หายติ อาโรหปริณาเหนฯ เอวเมว โข, กสฺสป, ยสฺส กสฺสจิ สทฺธา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ…เป…. หิรี นตฺถิ… โอตฺตปฺปํ นตฺถิ… วีริยํ นตฺถิ… ปญฺญา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ ตสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, หานิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โน วุทฺธิฯ ‘อสฺสทฺโธ ปุริสปุคฺคโล’ติ, กสฺสป, ปริหานเมตํ ; อหิริโก…เป…. อโนตฺตปฺปี… กุสีโต… ทุปฺปญฺโญ… โกธโน… ‘อุปนาหี ปุริสปุคฺคโล’ติ, กสฺสป, ปริหานเมตํ; ‘น สนฺติ ภิกฺขู โอวาทกา’ติ, กสฺสป, ปริหานเมตํฯ

‘‘ยสฺส กสฺสจิ, กสฺสป, สทฺธา อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ…เป…. หิรี อตฺถิ… โอตฺตปฺปํ อตฺถิ… วีริยํ อตฺถิ… ปญฺญา อตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ ตสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, วุทฺธิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โน ปริหานิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, กสฺสป, ชุณฺหปกฺเข จนฺทสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, วฑฺฒเตว วเณฺณน, วฑฺฒติ มณฺฑเลน, วฑฺฒติ อาภาย, วฑฺฒติ อาโรหปริณาเหนฯ เอวเมว โข, กสฺสป, ยสฺส กสฺสจิ สทฺธา อตฺถิ กุสเลสุ ธเมฺมสุ หิรี อตฺถิ... โอตฺตปฺปํ อตฺถิ... วีริยํ อตฺถิ... ปญฺญา อตฺถิ กุสเลสุ ธเมฺมสุ ตสฺส ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ, วุทฺธิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธเมฺมสุ, โน ปริหานิฯ

‘‘‘สโทฺธ ปุริสปุคฺคโล’ติ, กสฺสป, อปริหานเมตํ; หิริมา...เป.... โอตฺตปฺปี... อารทฺธวีริโย... ปญฺญวา... อโกฺกธโน... ‘อนุปนาหี ปุริสปุคฺคโล’ติ, กสฺสป, อปริหานเมตํ; ‘สนฺติ ภิกฺขู โอวาทกา’ติ, กสฺสป, อปริหานเมต’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. ตติยโอวาทสุตฺตํ

๑๕๑. ราชคเห กลนฺทกนิวาเป [สาวตฺถิ, อาราเม (สี.)]ฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘โอวท, กสฺสป, ภิกฺขู; กโรหิ, กสฺสป, ภิกฺขูนํ ธมฺมิํ กถํฯ อหํ วา, กสฺสป, ภิกฺขูนํ โอวเทยฺยํ ตฺวํ วา; อหํ วา ภิกฺขูนํ ธมฺมิํ กถํ กเรยฺยํ ตฺวํ วา’’ติฯ

‘‘ทุพฺพจา โข, ภเนฺต, เอตรหิ ภิกฺขู, โทวจสฺสกรเณหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคตา, อกฺขมา, อปฺปทกฺขิณคฺคาหิโน อนุสาสนี’’นฺติฯ ‘‘ตถา หิ ปน, กสฺสป, ปุเพฺพ เถรา ภิกฺขู อารญฺญิกา เจว อเหสุํ อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาทิโน, ปิณฺฑปาติกา เจว อเหสุํ ปิณฺฑปาติกตฺตสฺส จ วณฺณวาทิโน , ปํสุกูลิกา เจว อเหสุํ ปํสุกูลิกตฺตสฺส จ วณฺณวาทิโน, เตจีวริกา เจว อเหสุํ เตจีวริกตฺตสฺส จ วณฺณวาทิโน, อปฺปิจฺฉา เจว อเหสุํ อปฺปิจฺฉตาย จ วณฺณวาทิโน, สนฺตุฎฺฐา เจว อเหสุํ สนฺตุฎฺฐิยา จ วณฺณวาทิโน, ปวิวิตฺตา เจว อเหสุํ ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาทิโน, อสํสฎฺฐา เจว อเหสุํ อสํสคฺคสฺส จ วณฺณวาทิโน, อารทฺธวีริยา เจว อเหสุํ วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาทิโนฯ

‘‘ตตฺร โย โหติ ภิกฺขุ อารญฺญิโก เจว อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, ปิณฺฑปาติโก เจว ปิณฺฑปาติกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, ปํสุกูลิโก เจว ปํสุกูลิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, เตจีวริโก เจว เตจีวริกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อปฺปิโจฺฉ เจว อปฺปิจฺฉตาย จ วณฺณวาที, สนฺตุโฎฺฐ เจว สนฺตุฎฺฐิยา จ วณฺณวาที, ปวิวิโตฺต เจว ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, อสํสโฎฺฐ เจว อสํสคฺคสฺส จ วณฺณวาที, อารทฺธวีริโย เจว วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาที, ตํ เถรา ภิกฺขู อาสเนน นิมเนฺตนฺติ – ‘เอหิ, ภิกฺขุ, โก นามายํ ภิกฺขุ, ภทฺทโก วตายํ ภิกฺขุ, สิกฺขากาโม วตายํ ภิกฺขุ; เอหิ, ภิกฺขุ, อิทํ อาสนํ นิสีทาหี’’’ติฯ

‘‘ตตฺร, กสฺสป, นวานํ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ – ‘โย กิร โส โหติ ภิกฺขุ อารญฺญิโก เจว อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, ปิณฺฑปาติโก เจว...เป.... ปํสุกูลิโก เจว... เตจีวริโก เจว... อปฺปิโจฺฉ เจว... สนฺตุโฎฺฐ เจว... ปวิวิโตฺต เจว... อสํสโฎฺฐ เจว... อารทฺธวีริโย เจว วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาที, ตํ เถรา ภิกฺขู อาสเนน นิมเนฺตนฺติ – เอหิ, ภิกฺขุ, โก นามายํ ภิกฺขุ, ภทฺทโก วตายํ ภิกฺขุ, สิกฺขากาโม วตายํ ภิกฺขุ; เอหิ, ภิกฺขุ, อิทํ อาสนํ นิสีทาหี’ติฯ เต ตถตฺตาย ปฎิปชฺชนฺติ; เตสํ ตํ โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ

“เอตรหิ ปน, กสฺสป, เถรา ภิกฺขู น เจว อารญฺญิกา น จ อารญฺญิกตฺตสฺส วณฺณวาทิโน, น เจว ปิณฺฑปาติกา น จ ปิณฺฑปาติกตฺตสฺส วณฺณวาทิโน, น เจว ปํสุกูลิกา น จ ปํสุกูลิกตฺตสฺส วณฺณวาทิโน, น เจว เตจีวริกา น จ เตจีวริกตฺตสฺส วณฺณวาทิโน, น เจว อปฺปิจฺฉา น จ อปฺปิจฺฉตาย วณฺณวาทิโน, น เจว สนฺตุฏฺฐา น จ สนฺตุฏฺฐิยา วณฺณวาทิโน, น เจว ปวิวิตฺตา น จ ปวิเวกสฺส วณฺณวาทิโน, น เจว อสํสฏฺฐา น จ อสํสคฺคสฺส วณฺณวาทิโน , น เจว อารทฺธวีริยา น จ วีริยารมฺภสฺส วณฺณวาทิโนฯ

“ตตฺร โย โหติ ภิกฺขุ ญาโต ยสสฺสี ลาภี จีวร-ปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ ตํ เถรา ภิกฺขู อาสเนน นิมนฺเตนฺติ – ‘เอหิ, ภิกฺขุ, โก นามายํ ภิกฺขุ, ภทฺทโก วตายํ ภิกฺขุ, สพฺรหฺมจาริกาโม วตายํ ภิกฺขุ; เอหิ, ภิกฺขุ, อิทํ อาสนํ นิสีทาหี’”ติฯ

“ตตฺร, กสฺสป, นวานํ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ – ‘โย กิร โส โหติ ภิกฺขุ ญาโต ยสสฺสี ลาภี จีวร-ปิณฺฑปาต-เสนาสน-คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ ตํ เถรา ภิกฺขู อาสเนน นิมนฺเตนฺติ – เอหิ, ภิกฺขุ, โก นามายํ ภิกฺขุ, ภทฺทโก วตายํ ภิกฺขุ, สพฺรหฺมจาริกาโม วตายํ ภิกฺขุ; เอหิ, ภิกฺขุ, อิทํ อาสนํ นิสีทาหี’ติฯ เต ตทตฺตาย ปฏิปชฺชนฺติฯ เตสํ ตํ โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ ยญฺหิ ตํ, กสฺสป, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘อุปทฺทุตา พฺรหฺมจารี พฺรหฺมจารูปทฺทเวน อภิปตฺถนา [อภิภวนา (สี.)] พฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริอภิปตฺถเนนา’ติ [พฺรหฺมจาริอภิภวเนนาติ (สี.)], เอตรหิ ตํ, กสฺสป, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘อุปทฺทุตา พฺรหฺมจารี พฺรหฺมจารูปทฺทเวน อภิปตฺถนา พฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริอภิปตฺถเนนา’”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ฌานาภิญฺญสุตฺตํ

๑๕๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ , ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ”ฯ

“อหํ , ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป.… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

“อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรามิ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทมิ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

“อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ สุขสฺส จ ปหานา …เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ , ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา…เป…. อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ , ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ…เป…. อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ…เป…. เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว…เป…. สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อหํ , ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภมิ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหมิ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหมิ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ, ติโรกุฏฺฏํ, ติโรปาการํ, ติโรปพฺพตํ, อสชฺชมาโน คจฺฉามิ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรมิ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉามิ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมามิ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสามิ ปริมชฺชามิ; ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตมิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ…เป…. ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณามิ, ทิเพฺพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ ทิพฺพาย โสตธาตุยา…เป…. ทูเร สนฺติเก จฯ

‘‘อหํ , ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานามิ, วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานามิ, สโทสํ วา จิตฺตํ…เป…. วีตโทสํ วา จิตฺตํ… สโมหํ วา จิตฺตํ… วีตโมหํ วา จิตฺตํ… สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ… วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ… มหคฺคตํ วา จิตฺตํ… อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ… สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ… อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ… สมาหิตํ วา จิตฺตํ… อสมาหิตํ วา จิตฺตํ… วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ… อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ…เป…. อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺสปิ ชาติโย จตสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ, อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป – ‘อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต , โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ; ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโน’ติฯ อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิ – ‘อิเม วต, โภโนฺต, สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา, อิเม วา ปน, โภโนฺต, สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฎฺฐิกา สมฺมาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ

‘‘อหํ, ภิกฺขเว, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. อุปสฺสยสุตฺตํ

๑๕๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา มหากสฺสโป สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยนายสฺมา มหากสฺสโป เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ – ‘‘อายาม, ภเนฺต กสฺสป, เยน อญฺญตโร ภิกฺขุนุปสฺสโย เตนุปสงฺกมิสฺสามา’’ติฯ ‘‘คจฺฉ ตฺวํ, อาวุโส อานนฺท, พหุกิโจฺจ ตฺวํ พหุกรณีโย’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ – ‘‘อายาม, ภเนฺต กสฺสป, เยน อญฺญตโร ภิกฺขุนุปสฺสโย เตนุปสงฺกมิสฺสามา’’ติฯ ‘‘คจฺฉ ตฺวํ, อาวุโส อานนฺท, พหุกิโจฺจ ตฺวํ พหุกรณีโย’’ติฯ ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ – ‘‘อายาม, ภเนฺต กสฺสป, เยน อญฺญตโร ภิกฺขุนุปสฺสโย เตนุปสงฺกมิสฺสามา’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อายสฺมตา อานเนฺทน ปจฺฉาสมเณน เยน อญฺญตโร ภิกฺขุนุปสฺสโย เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย เยนายสฺมา มหากสฺสโป เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข ตา

ภิกฺขุนิโย อายสฺมา มหากสฺสโป ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ตา ภิกฺขุนิโย ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

อถ โข ถุลฺลติสฺสา ภิกฺขุนี อนตฺตมนา อนตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรสิ – ‘‘กึ ปน อโยฺย มหากสฺสโป, อยฺยสฺส อานนฺทสฺส เวเทหมุนิโน สมฺมุขา ธมฺมํ ภาสิตพฺพํ มญฺญติ? เสยฺยถาปิ นาม สูจิวาณิชโก สูจิการสฺส สนฺติเก สูจึ วิเกฺกตพฺพํ มเญฺญยฺย; เอวเมว อโยฺย มหากสฺสโป อยฺยสฺส อานนฺทสฺส เวเทหมุนิโน สมฺมุขา ธมฺมํ ภาสิตพฺพํ มญฺญตี’’ติฯ

อโสฺสสิ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ถุลฺลติสฺสาย ภิกฺขุนิยา อิมํ วาจํ ภาสมานายฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘กึ นุ โข, อาวุโส อานนฺท, อหํ สูจิวาณิชโก, ตฺวํ สูจิกาโร; อุทาหุ อหํ สูจิกาโร, ตฺวํ สูจิวาณิชโก’’ติ? ‘‘ขม , ภเนฺต กสฺสป, พาโล มาตุคาโม’’ติฯ ‘‘อาคเมหิ ตฺวํ, อาวุโส อานนฺท, มา เต สโงฺฆ อุตฺตริ อุปปริกฺขิ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อาวุโส อานนฺท, อปิ นุ ตฺวํ ภควโต สมฺมุขา ภิกฺขุสเงฺฆ อุปนีโต – ‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ อานโนฺทปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘อหํ โข, อาวุโส, ภควโต สมฺมุขา ภิกฺขุสเงฺฆ อุปนีโต – ‘อหํ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขามิ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, ยาวเทว อากงฺขติ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ…เป…. ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรตี’ติ…เป…. ฯ (นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนํ ปญฺจนฺนญฺจ อภิญฺญานํ เอวํ วิตฺถาโร เวทิตโพฺพฯ)

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อาวุโส อานนฺท, อปิ นุ ตฺวํ ภควโต สมฺมุขา ภิกฺขุสเงฺฆ อุปนีโต – ‘อหํ, ภิกฺขเว, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ อานโนฺทปิ, ภิกฺขเว, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘อหํ โข, อาวุโส, ภควโต สมฺมุขา ภิกฺขุสเงฺฆ อุปนีโต – ‘อหํ, ภิกฺขเว, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ กสฺสโปปิ, ภิกฺขเว, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’’ติฯ

‘‘สตฺตรตนํ วา, อาวุโส, นาคํ อฑฺฒฎฺฐมรตนํ วา ตาลปตฺติกาย ฉาเทตพฺพํ มเญฺญยฺย, โย เม ฉ อภิญฺญา ฉาเทตพฺพํ มเญฺญยฺยา’’ติฯ

จวิตฺถ จ ปน ถุลฺลติสฺสา ภิกฺขุนี พฺรหฺมจริยมฺหาติฯ ทสมํฯ

๑๑. จีวรสุตฺตํ

๑๕๔. เอกํ สมยํ อายสฺมา มหากสฺสโป ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อานนฺโท ทกฺขิณคิริสฺมึ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธิํฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต อานนฺทสฺส ติํสมตฺตา สทฺธิวิหาริโน ภิกฺขู สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตา ภวนฺติ เยภุยฺเยน กุมารภูตาฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ทกฺขิณคิริสฺมึ ยถาภิรนฺตํ จาริกํ จริตฺวา เยน ราชคหํ เวฬุวนํ กลนฺทกนิวาโป เยนายสฺมา มหากสฺสโป เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อายสฺมา มหากสฺสโป เอตทโวจ – ‘‘กติ นุ โข, อาวุโส อานนฺท, อตฺถวเส ปฏิจฺจ ภควตา กุเลสุ ติกโภชนํ ปญฺญตฺต’’นฺติ?

‘‘ตโย โข, ภนฺเต กสฺสป, อตฺถวเส ปฏิจฺจ ภควตา กุเลสุ ติกโภชนํ ปญฺญตฺตํ – ทุมฺมงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหาย เปสลานํ ภิกฺขูนํ ผาสุวิหาราย, มา ปาปิจฺฉา ปกฺขํ นิสฺสาย สงฺฆํ ภินฺเทยฺยุํ [วินยปิฏเก จูฬวคฺค สํฆเภทกกฺขนฺธเก วชิรพุทฺธิยํ อญฺญถา สมฺพนฺโธ ทสฺสิโต], กุลานุทฺทยตาย จฯ อิเม โข, ภนฺเต กสฺสป, ตโย อตฺถวเส ปฏิจฺจ ภควตา กุเลสุ ติกโภชนํ ปญฺญตฺต’’นฺติฯ

‘‘อถ กิญฺจรหิ ตฺวํ, อาวุโส อานนฺท, อิเมหิ นเวหิ ภิกฺขูหิ อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวาเรหิ โภชเน อมตฺตญฺญูหิ ชาคริยํ อนนุยุตฺเตหิ สทฺธิํ จาริกํ จรสิ? สสฺสฆาตํ มญฺเญ จรสิ, กุลูปฆาตํ มญฺเญ จรสิฯ โอลุชฺชติ [อุลฺลุชฺชติ (สี. อฏฺฐกถาสุ จ)] โข เต, อาวุโส อานนฺท, ปริสา; ปลุชฺชนฺติ โข เต, อาวุโส, นวปฺปายาฯ น วายํ กุมารโก มตฺตมญฺญาสี’’ติฯ

‘‘อปิ เม, ภนฺเต กสฺสป, สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิฯ อถ จ ปน มยํ อชฺชาปิ อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส กุมารกวาทา น มุจฺจามา’’ติฯ ‘‘ตถา หิ ปน ตฺวํ, อาวุโส อานนฺท, อิเมหิ นเวหิ ภิกฺขูหิ อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวาเรหิ โภชเน อมตฺตญฺญูหิ ชาคริยํ อนนุยุตฺเตหิ สทฺธิํ จาริกํ จรสิ, สสฺสฆาตํ มญฺเญ จรสิ, กุลูปฆาตํ มญฺเญ จรสิฯ โอลุชฺชติ โข เต, อาวุโส อานนฺท, ปริสา; ปลุชฺชนฺติ โข เต, อาวุโส, นวปฺปายาฯ [ปลุชฺชติ โข เต อาวุโส อานนฺท ปริสา (ก. สี.)] น วายํ กุมารโก มตฺตมญฺญาสี’’ติฯ

อโสฺสสิ โข ถุลฺลนนฺทา ภิกฺขุนี – ‘‘อเยฺยน กิร มหากสฺสเปน อโยฺย อานนฺโท เวเทหมุนิ กุมารกวาเทน อปสาทิโต’’ติฯ

อถ โข ถุลฺลนนฺทา ภิกฺขุนี อนตฺตมนา อนตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรสิ – ‘‘กิํ ปน อโยฺย มหากสฺสโป อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ สมาโน อยฺยํ อานนฺทํ เวเทหมุนิํ กุมารกวาเทน อปสาเทตพฺพํ มญฺญตี’’ติ! อโสฺสสิ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ถุลฺลนนฺทาย ภิกฺขุนิยา อิมํ วาจํ ภาสมานายฯ

อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘ตคฺฆาวุโส อานนฺท, ถุลฺลนนฺทาย ภิกฺขุนิยา สหสา อปฺปฏิสงฺขา วาจา ภาสิตาฯ ยตฺวาหํ, อาวุโส, เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต, นาภิชานามิ อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสิตา [อุทฺทิสิตุํ (สี. ปี. ก.)], อญฺญตฺร เตน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธนฯ ปุเพฺพ เม, อาวุโส, อคาริกภูตสฺส สโต เอตทโหสิ – ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ [รโชปโถ (สี.)], อโพฺภกาโส ปพฺพชฺชาฯ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน ปฏปิโลติ

กานํ สงฺฆาฏึ กาเรตฺวา [กริตฺวา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เย โลเก อรหนฺโต เต อุทฺทิสฺส เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึฯ

โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน อทฺทสํ ภควนฺตํ อนฺตรา จ ราชคหํ อนฺตรา จ นาฬนฺทํ พหุปุตฺเต เจติเย นิสินฺนํฯ ทิสฺวาน เม เอตทโหสิ – ‘สตฺถารญฺจ วตาหํ ปสฺเสยฺยํ, ภควนฺตเมว ปสฺเสยฺยํ; สุคตญฺจ วตาหํ ปสฺเสยฺยํ, ภควนฺตเมว ปสฺเสยฺยํ; สมฺมาสมฺพุทฺธญฺจ วตาหํ ปสฺเสยฺยํ; ภควนฺตเมว ปสฺเสยฺย’นฺติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, ตเตฺถว ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจํ – ‘สตฺถา เม, ภนฺเต, ภควา, สาวโกหมสฺมิ; สตฺถา เม, ภนฺเต, ภควา, สาวโกหมสฺมี’ติ ฯ เอวํ วุเตฺต มํ, อาวุโส, ภควา เอตทโวจ – ‘โย โข, กสฺสป, เอวํ สพฺพเจตสา สมนฺนาคตํ สาวกํ อชานเญฺญว วเทยฺย ชานามีติ, อปสฺสเญฺญว วเทยฺย ปสฺสามีติ, มุทฺธาปิ ตสฺส วิปเตยฺยฯ อหํ โข ปน, กสฺสป, ชานเญฺญว วทามิ ชานามีติ, ปสฺสเญฺญว วทามิ ปสฺสามี’ติฯ

ตสฺมาติห เต, กสฺสป, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ติพฺพํ เม หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ ภวิสฺสติ เถเรสุ นเวสุ มชฺฌิเมสู’ติฯ เอวญฺหิ เต, กสฺสป, สิกฺขิตพฺพํฯ

ตสฺมาติห เต, กสฺสป, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ กิญฺจิ ธมฺมํ สุณิสฺสามิ กุสลูปสํหิตํ สพฺพํ ตํ อฏฺฐึ กตฺวา มนสิ กริตฺวา สพฺพเจตสา สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณิสฺสามี’ติฯ เอวญฺหิ เต, กสฺสป, สิกฺขิตพฺพํฯ

ตสฺมาติห เต, กสฺสป, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘สาตสหคตา จ เม กายคตาสติ น วิชหิสฺสตี’ติฯ เอวญฺหิ เต, กสฺสป, สิกฺขิตพฺพนฺติฯ

“อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ สตฺตาหเมว ขฺวาหํ, อาวุโส, สรโณ [สาโณ (สี.)] รฏฺฐปิณฺฑํ ภุญฺชึ”ฯ อฏฺฐมิยา อญฺญา อุทปาทิฯ

“อถ โข, อาวุโส, ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม เยน อญฺญตรํ รุกฺขมูลํ เตนุปสงฺกมิฯ อถ ขฺวาหํ, อาวุโส, ปฏปิโลติกานํ สงฺฆาฏึ จตุคฺคุณํ ปญฺญเปตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจํ – ‘อิธ, ภนฺเต, ภควา นิสีทตุ, ยํ มมสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’ติฯ นิสีทิ โข, อาวุโส, ภควา ปญฺญเตฺต อาสเนฯ นิสชฺช โข มํ, อาวุโส, ภควา เอตทโวจ – ‘มุทุกา โข ตฺยายํ, กสฺสป, ปฏปิโลติกานํ สงฺฆาฏี’ติฯ ‘ปฏิคฺคณฺหาตุ เม, ภนฺเต, ภควา ปฏปิโลติกานํ สงฺฆาฏึ อนุกมฺปํ อุปาทายา’ติฯ ‘ธาเรสฺสสิ ปน เม ตฺวํ, กสฺสป, สาณานิ ปํสุกูลานิ นิพฺพสนานี’ติฯ ‘ธาเรสฺสามหํ, ภนฺเต, ภควโต สาณานิ ปํสุกูลานิ นิพฺพสนานี’ติฯ “โส ขฺวาหํ, อาวุโส, ปฏปิโลติกานํ สงฺฆาฏึ ภควโต ปาทาสึฯ อหํ ปน ภควโต สาณานิ ปํสุกูลานิ นิพฺพสนานิ ปฏิปชฺชึ”ฯ

“ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘ภควโต ปุโตฺต โอรโส มุขโต ชาโต ธมฺมโช ธมฺมนิมฺมิโต ธมฺมทายาโท, ปฏิคฺคหิตานิ [ปฏิคฺคเหตา (สี.)] สาณานิ ปํสุกูลานิ นิพฺพสนานี’ติ, มมํ ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘ภควโต ปุโตฺต โอรโส มุขโต ชาโต ธมฺมโช ธมฺมนิมฺมิโต ธมฺมทายาโท, ปฏิคฺคหิตานิ สาณานิ ปํสุกูลานิ นิพฺพสนานี’”’ติฯ

“อหํ โข, อาวุโส, ยาวเทว อากงฺขามิ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ อหํ โข, อาวุโส, ยาวเท อากงฺขามิ… เป.… (นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนํ ปญฺจนฺนญฺจ อภิญฺญานํ เอวํ วิตฺถาโร เวทิตโพฺพ) ฯ

‘‘อหํ โข, อาวุโส, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; สตฺตรตนํ วา, อาวุโส, นาคํ อฑฺฒฏฺฐมรตนํ วา ตาลปตฺติกาย ฉาเทตพฺพํ มเญฺญยฺย, โย เม ฉ อภิญฺญา ฉาเทตพฺพํ มเญฺญยฺยา’’ติฯ

จวิตฺถ จ ปน ถุลฺลนนฺทา ภิกฺขุนี พฺรหฺมจริยมฺหาติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ปรํมรณสุตฺตํ

๑๕๕. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ มหากสฺสโป อายสฺมา จ สาริปุตฺโต พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา มหากสฺสโป เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากสฺสเปน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ – ‘‘กิํ นุ โข, อาวุโส กสฺสป, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘อพฺยากตํ โข เอตํ, อาวุโส, ภควตา – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ ‘‘กิํ ปนาวุโส, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘เอวมฺปิ โข, อาวุโส, อพฺยากตํ ภควตา – ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ ‘‘กิํ นุ โข, อาวุโส, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘อพฺยากตํ โข เอตํ, อาวุโส, ภควตา – ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ ‘‘กิํ ปนาวุโส, เนว โหติ, น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘เอวมฺปิ โข, อาวุโส, อพฺยากตํ ภควตา – ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ ‘‘กสฺมา เจตํ, อาวุโส , อพฺยากตํ ภควตา’’ติ? ‘‘น เหตํ, อาวุโส, อตฺถสํหิตํ นาทิพฺรหฺมจริยกํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ ตสฺมา ตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติฯ

‘‘อถ กิญฺจรหาวุโส, พฺยากตํ ภควตา’’ติ? ‘‘อิทํ ‘ทุกฺข’นฺติ โข , อาวุโส, พฺยากตํ ภควตา; อยํ ‘ทุกฺขสมุทโย’ติ พฺยากตํ ภควตา; อยํ ‘ทุกฺขนิโรโธ’ติ พฺยากตํ ภควตา; อยํ ‘ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ พฺยากตํ ภควตา’’ติฯ ‘‘กสฺมา เจตํ, อาวุโส, พฺยากตํ ภควตา’’ติ? ‘‘เอตญฺหิ, อาวุโส, อตฺถสํหิตํ เอตํ อาทิพฺรหฺมจริยกํ เอตํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ ตสฺมา ตํ พฺยากตํ ภควตา’’ติฯ ทฺวาทสมํฯ

๑๓. สทฺธมฺมปฺปติรูปกสุตฺตํ

๑๕๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา มหากสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, เหตุ โก ปจฺจโย, เยน ปุเพฺพ อปฺปตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ อเหสุํ พหุตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺฐหิํสุ? โก ปน, ภเนฺต, เหตุ โก ปจฺจโย, เยเนตรหิ พหุตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ อปฺปตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺฐหนฺตี’’ติ? ‘‘เอวเญฺจตํ, กสฺสป, โหติ สเตฺตสุ หายมาเนสุ สทฺธเมฺม อนฺตรธายมาเน, พหุตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ โหนฺติ อปฺปตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺฐหนฺติฯ น ตาว, กสฺสป, สทฺธมฺมสฺส อนฺตรธานํ โหติ ยาว น สทฺธมฺมปฺปติรูปกํ โลเก อุปฺปชฺชติฯ ยโต จ โข, กสฺสป, สทฺธมฺมปฺปติรูปกํ โลเก อุปฺปชฺชติ, อถ สทฺธมฺมสฺส อนฺตรธานํ โหติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, กสฺสป, น ตาว ชาตรูปสฺส อนฺตรธานํ โหติ ยาว น ชาตรูปปฺปติรูปกํ โลเก อุปฺปชฺชติฯ ยโต จ โข, กสฺสป, ชาตรูปปฺปติรูปกํ โลเก อุปฺปชฺชติ, อถ ชาตรูปสฺส อนฺตรธานํ

โหติฯ เอวเมว โข, กสฺสป, น ตาว สทฺธมฺมสฺส อนฺตรธานํ โหติ ยาว น สทฺธมฺมปฺปติรูปกํ โลเก อุปฺปชฺชติฯ ยโต จ โข, กสฺสป, สทฺธมฺมปฺปติรูปกํ โลเก อุปฺปชฺชติ, อถ สทฺธมฺมสฺส อนฺตรธานํ โหติฯ

‘‘น โข, กสฺสป, ปถวีธาตุ สทฺธมฺมํ อนฺตรธาเปติ, น อาโปธาตุ สทฺธมฺมํ อนฺตรธาเปติ, น เตโชธาตุ สทฺธมฺมํ อนฺตรธาเปติ, น วาโยธาตุ สทฺธมฺมํ อนฺตรธาเปติ; อถ โข อิเธว เต อุปฺปชฺชนฺติ โมฆปุริสา เย อิมํ สทฺธมฺมํ อนฺตรธาเปนฺติฯ เสยฺยถาปิ, กสฺสป, นาวา อาทิเกเนว โอปิลวติ; น โข, กสฺสป, เอวํ สทฺธมฺมสฺส อนฺตรธานํ โหติฯ

‘‘ปญฺจ โขเม, กสฺสป, โอกฺกมนิยา ธมฺมา สทฺธมฺมสฺส สโมฺมสาย อนฺตรธานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ปญฺจ? อิธ, กสฺสป, ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย อุปาสกา อุปาสิกาโย สตฺถริ อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, ธเมฺม อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, สเงฺฆ อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, สิกฺขาย อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, สมาธิสฺมึ อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา – อิเม โข, กสฺสป, ปญฺจ โอกฺกมนิยา ธมฺมา สทฺธมฺมสฺส สโมฺมสาย อนฺตรธานาย สํวตฺตนฺติฯ

‘‘ปญฺจ โขเม, กสฺสป, ธมฺมา สทฺธมฺมสฺส ฐิติยา อสโมฺมสาย อนนฺตรธานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ปญฺจ? อิธ, กสฺสป, ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย อุปาสกา อุปาสิกาโย สตฺถริ สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, ธเมฺม สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, สเงฺฆ สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, สิกฺขาย สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, สมาธิสฺมึ สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา – อิเม โข, กสฺสป, ปญฺจ ธมฺมา สทฺธมฺมสฺส ฐิติยา อสโมฺมสาย อนนฺตรธานาย สํวตฺตนฺตี’’ติฯ เตรสมํฯ

กสฺสปสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สนฺตุฏฺฐญฺจ อโนตฺตปฺปี, จนฺทูปมํ กุลูปกํ;
ชิณฺณํ ตโย จ โอวาทา, ฌานาภิญฺญา อุปสฺสยํ;
จีวรํ ปรํมรณํ, สทฺธมฺมปฺปติรูปกนฺติฯ

๖. ลาภสกฺการสํยุตฺตํ

๑. ปฐมวโคฺค

๑. ทารุณสุตฺตํ

๑๕๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก กฎุโก ผรุโส อนฺตรายิโก อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการสิโลกํ ปชหิสฺสาม, น จ โน อุปฺปโนฺน ลาภสกฺการสิโลโก จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสตี’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. พฬิสสุตฺตํ

๑๕๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก กฎุโก ผรุโส อนฺตรายิโก อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, พาฬิสิโก อามิสคตํ พฬิสํ คมฺภีเร อุทกรหเท ปกฺขิเปยฺยฯ ตเมนํ อญฺญตโร อามิสจกฺขุ มโจฺฉ คิเลยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มโจฺฉ คิลพฬิโส พาฬิสิกสฺส อนยํ อาปโนฺน พฺยสนํ อาปโนฺน ยถากามกรณีโย พาฬิสิกสฺส’’ฯ

‘‘พาฬิสิโกติ โข, ภิกฺขเว, มารเสฺสตํ ปาปิมโต อธิวจนํฯ พฬิสนฺติ โข, ภิกฺขเว , ลาภสกฺการสิโลกเสฺสตํ อธิวจนํฯ โย หิ โกจิ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการสิโลกํ อสฺสาเทติ นิกาเมติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ คิลพฬิโส มารสฺส อนยํ อาปโนฺน พฺยสนํ อาปโนฺน ยถากามกรณีโย ปาปิมโตฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว , ลาภสกฺการสิโลโก กฎุโก ผรุโส อนฺตรายิโก อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการสิโลกํ ปชหิสฺสาม, น จ โน อุปฺปโนฺน ลาภสกฺการสิโลโก จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสตี’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. กุมฺมสุตฺตํ

๑๕๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ , ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, อญฺญตรสฺมิํ อุทกรหเท มหากุมฺมกุลํ จิรนิวาสิ อโหสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, อญฺญตโร กุโมฺม อญฺญตรํ กุมฺมํ เอตทโวจ – ‘มา โข ตฺวํ, ตาต กุมฺม, เอตํ ปเทสํ อคมาสี’ติฯ อคมาสิ โข, ภิกฺขเว, โส กุโมฺม ตํ ปเทสํฯ ตเมนํ ลุทฺโท ปปตาย วิชฺฌิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, โส กุโมฺม เยน โส กุโมฺม เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข, ภิกฺขเว, โส กุโมฺม ตํ กุมฺมํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ตํ กุมฺมํ เอตทโวจ – ‘กจฺจิ ตฺวํ, ตาต กุมฺม, น ตํ ปเทสํ อคมาสี’ติ? ‘อคมาสิํ ขฺวาหํ, ตาต กุมฺม, ตํ ปเทส’นฺติฯ ‘กจฺจิ ปนาสิ, ตาต กุมฺม, อกฺขโต อนุปหโต’ติ? ‘อกฺขโต โขมฺหิ, ตาต กุมฺม, อนุปหโต, อตฺถิ จ เม อิทํ สุตฺตกํ ปิฎฺฐิโต ปิฎฺฐิโต อนุพนฺธ’นฺติฯ ‘ตคฺฆสิ, ตาต กุมฺม, ขโต, ตคฺฆ อุปหโตฯ เอเตน หิ เต, ตาต กุมฺม, สุตฺตเกน ปิตโร จ ปิตา

มหา จ อนยํ อาปนฺนา พฺยสนํ อาปนฺนาฯ คจฺฉ ทานิ ตฺวํ, ตาต กุมฺม, น ทานิ ตฺวํ อมฺหาก’’’นฺติฯ

‘‘ลุโทฺทติ โข, ภิกฺขเว, มารเสฺสตํ ปาปิมโต อธิวจนํฯ ปปตาติ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลกเสฺสตํ อธิวจนํฯ สุตฺตกนฺติ โข, ภิกฺขเว, นนฺทิราคเสฺสตํ อธิวจนํฯ โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการสิโลกํ อสฺสาเทติ นิกาเมติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ คิโทฺธ ปปตาย [ภิกฺขุ ปปตาย (สฺยา. กํ.), ภิกฺขุ วิโทฺธ ปปตาย (?)] อนยํ อาปโนฺน พฺยสนํ อาปโนฺน ยถากามกรณีโย ปาปิมโตฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. ทีฆโลมิกสุตฺตํ

๑๖๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทีฆโลมิกา เอฬกา กณฺฏกคหนํ ปวิเสยฺยฯ สา ตตฺร ตตฺร สเชฺชยฺย, ตตฺร ตตฺร คเยฺหยฺย [คเจฺฉยฺย (สี.), คเณฺหยฺย (สฺยา. กํ. ปี. ก.)], ตตฺร ตตฺร พเชฺฌยฺย, ตตฺร ตตฺร อนยพฺยสนํ อาปเชฺชยฺยฯ ‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติฯ โส ตตฺร ตตฺร สชฺชติ, ตตฺร ตตฺร คยฺหติ, ตตฺร ตตฺร พชฺฌติ, ตตฺร ตตฺร อนยพฺยสนํ อาปชฺชติฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. มีฬฺหกสุตฺตํ

๑๖๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มีฬฺหกา คูถาที คูถปูรา ปุณฺณา คูถสฺสฯ ปุรโต จสฺส มหาคูถปุโญฺชฯ สา เตน อญฺญา มีฬฺหกา อติมเญฺญยฺย – ‘อหมฺหิ คูถาที คูถปูรา ปุณฺณา คูถสฺส, ปุรโต จ มฺยายํ มหาคูถปุโญฺช’ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติฯ โส ตตฺถ ภุตฺตาวี จ โหติ ยาวทโตฺถ, นิมนฺติโต จ สฺวาตนาย, ปิณฺฑปาโต จสฺส ปูโรฯ โส อารามํ คนฺตฺวา ภิกฺขุคณสฺส มเชฺฌ วิกตฺถติ – ‘ภุตฺตาวี จมฺหิ ยาวทโตฺถ, นิมนฺติโต จมฺหิ สฺวาตนาย, ปิณฺฑปาโต จ มฺยายํ ปูโร, ลาภี จมฺหิ จีวร-ปิณฺฑปาต-เสนาสน-คิลานปฺปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารานํ, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อปฺปปุญฺญา อเปฺปสกฺขา น ลาภิโน จีวร-ปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปฺปจฺจย-เภสชฺช-ปริกฺขาราน’นฺติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต อเญฺญ เปสเล ภิกฺขู อติมญฺญติฯ ตญฺหิ ตสฺส, ภิกฺขเว , โมฆปุริสสฺส โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อสนิสุตฺตํ

๑๖๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ [อุปริ ตติยวเคฺค ตติยจตุตฺถสุเตฺตสุ ‘‘มา จ โข ตฺวํ ตาต เสขํ… อนุปาปุณาตู’’ติ อาคตํฯ เตน นเยน อิธาปิ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ เอตฺถ หิ กึ สเทฺทน ปฏิเกฺขปโตฺถปิ สกฺกา ญาตุํ, ยถา ‘‘สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺย’’นฺติฯ ตสฺมา กํ… อาคจฺฉตูติ เอตฺถ กมฺปิ… มา อาคจฺฉตู

ติ จ, กํ เสขํ… อนุปาปุณาตูติ เอตฺถ กมฺปิ เสขํ… มา ปาปุณาตูติ จ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อฎฺฐกถาฎีกาสุ จ อยเมวโตฺถ ญาปิโต] กํ, ภิกฺขเว, อสนิวิจกฺกํ อาคจฺฉตุ [อุปริ ตติยวเคฺค ตริยจตุตฺถสุเตฺตสุ “มา จ โข ตุวํ ตาต เสขํ… อนุปาปุณาตู”ติ อาคตํฯ เตน นเยน อิธาปิ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ เอตฺถ หิ กึ สเทฺทน ปฎิเกฺขปโตฺถปิ สกฺกา ญาตุํ, ยถา “สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺย”นฺติฯ ตสฺมา กํ… อาคจฺฉตูติ เอตฺถ กมฺปิ… มา อาคจฺฉตูติจ, ตํ เสขํ… อนุปาปุณาตูติ เอตฺถ กมฺปิ เสขํ… มา ปาปุณาตูติ จ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อฎฺฐกถาฎีกาสุ จ อยเมวโตฺถ ญาปิโต], เสขํ [อสนิวิจกฺกํ, ตํ เสขํ (ปี. ก.), อสนิวิจกฺกํ, เสขํ (สฺยา. กํ.), อสนิวิจกฺกํ อาคจฺฉตุ, กํ เสขํ (?)] อปฺปตฺตมานสํ ลาภสกฺการสิโลโก อนุปาปุณาตุ” [อนุปาปุณาติ (ปี. ก.)]ฯ

“อสนิวิจกฺกนฺติ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลกเสฺสตํ อธิวจนํฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ”นฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ทิทฺธสุตฺตํ

๑๖๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “ทารุโณ , ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ กํ, ภิกฺขเว, ทิทฺธคเตน วิสเลฺลน สเลฺลน [ทิฎฺฐิคเตน วิสเลฺลน (ก. สี.), ทิฎฺฐิคเตน สเลฺลน (สฺยา. กํ.), ทิฎฺฐิคเตน วิสเลฺลน สเลฺลน (ก.), ทิฎฺฐคเตน วิสเลฺลน สเลฺลน (ปี.)] วิชฺฌตุ, เสขํ [วิชฺฌตุ, ตํ เสขํ (สี.), วิชฺฌติ, ตํ เสขํ (ปี. ก.)] อปฺปตฺตมานสํ ลาภสกฺการสิโลโก อนุปาปุณาตุ” [อนุปาปุณาติ (ปี. ก.)]ฯ

“สเลฺลนฺติ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลกเสฺสตํ อธิวจนํฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ”นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. สิงฺคาลสุตฺตํ

๑๖๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ อสฺสุตฺถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ชรสิงฺคาลสฺส [สิงฺคาลสฺส (ก.), ชรสิคาลสฺส (สี. สฺยา. กํ.)] วสฺสมานสฺสา”ติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “เอโส โข, ภิกฺขเว, ชรสิงฺคาโล อุกฺกณฺฑเกน [อุกฺกณฺฑเกน (สี.), อุกฺกณฺณเกน (สฺยา. กํ. ปี.)] นาม โรคชาเตน ผุโฎฺฐ เนว พิลคโต รมติ, น รุกฺขมูลคโต รมติ, น อโชฺฌกาสคโต รมติ; เยน เยน คจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ติฎฺฐติ, ยตฺถ ยตฺถ นิสีทติ, ยตฺถ ยตฺถ นิปชฺชติ; ตตฺถ ตตฺถ อนยพฺยสนํ อาปชฺชติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต เนว สุญฺญาคารคโต รมติ, น รุกฺขมูลคโต รมติ, น อโชฺฌกาสคโต รมติ; เยน เยน คจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ติฎฺฐติ, ยตฺถ ยตฺถ นิสีทติ, ยตฺถ ยตฺถ นิปชฺชติ; ตตฺถ ตตฺถ อนยพฺยสนํ อาปชฺชติฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ”นฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. เวรมฺภสุตฺตํ

๑๖๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ อุปริ, ภิกฺขเว, อากาเส เวรมฺภา [เวรมฺพา (สี. ปี.)] นาม วาตา วายนฺติฯ ตตฺถ โย ปกฺขี คจฺฉติ ตเมนํ เวรมฺภา วาตา ขิปนฺติฯ ตสฺส เวรมฺภวาตกฺขิตฺตสฺส อเญฺญเนว ปาทา คจฺฉนฺติ, อเญฺญน ปกฺขา คจฺฉนฺติ, อเญฺญน สีสํ คจฺฉติ, อเญฺญน กาโย คจฺฉติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา

ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติ อรกฺขิเตเนว กาเยน อรกฺขิตาย วาจาย อรกฺขิเตน จิตฺเตน, อนุปฏฺฐิตาย สติยา, อสํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิฯ โส ตตฺถ ปสฺสติ มาตุคามํ ทุนฺนิวตฺถํ วา ทุปฺปารุตํ วาฯ ตสฺส มาตุคามํ ทิสฺวา ทุนฺนิวตฺถํ วา ทุปฺปารุตํ วา ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสติฯ โส ราคานุทฺธํสิเตน จิตฺเตน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ ตสฺส อเญฺญ จีวรํ หรนฺติ, อเญฺญ ปตฺตํ หรนฺติ, อเญฺญ นิสีทนํ หรนฺติ, อเญฺญ สูจิฆรํ หรนฺติ, เวรมฺภวาตกฺขิตฺตเสฺสว สกุณสฺสฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. สคาถกสุตฺตํ

๑๖๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ อิธาหํ, ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ ปสฺสามิ สกฺกาเรน อภิภูตํ ปริยาทิณฺณจิตฺตํ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนํฯ อิธ ปนาหํ, ภิกฺขเว , เอกจฺจํ ปุคฺคลํ ปสฺสามิ อสกฺกาเรน อภิภูตํ ปริยาทิณฺณจิตฺตํ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนํฯ อิธ ปนาหํ, ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ ปสฺสามิ สกฺกาเรน จ อสกฺกาเรน จ ตทุภเยน อภิภูตํ ปริยาทิณฺณจิตฺตํ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนํฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘ยสฺส สกฺกริยมานสฺส, อสกฺกาเรน จูภยํ;
สมาธิ น วิกมฺปติ, อปฺปมาณวิหาริโน [อปฺปมาทวิหาริโน (ปี. ก.) อปฺปมาโณติ เหตุถ ผลสมาธิ, น สติ]ฯ

‘‘ตํ ฌายินํ สาตติกํ, สุขุมํ ทิฏฺฐิวิปสฺสกํ;
อุปาทานกฺขยารามํ, อาหุ สปฺปุริโส อิตี’’ติฯ ทสมํ;

ปฐโม วโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ทารุโณ พฬิสํ กุมฺมํ, ทีฆโลมิ จ มีฬฺหกํ;
อสนิ ทิทฺธํ สิงฺคาลํ, เวรมฺภาน สคาถกนฺติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. สุวณฺณปาติสุตฺตํ

๑๖๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… อธิคมายฯ อิธาหํ, ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘น จายมายสฺมา สุวณฺณปาติยาปิ รูปิยจุณฺณปริปูราย เหตุ สมฺปชานมุสา ภาเสยฺยา’ติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูตํ ปริยาทิณฺณจิตฺตํ สมฺปชานมุสา ภาสนฺตํฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. รูปิยปาติสุตฺตํ

๑๖๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. อิธาหํ, ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘น จายมายสฺมา รูปิยปาติยาปิ สุวณฺณจุณฺณปริปูราย เหตุ สมฺปชานมุสา ภาเสยฺยา’ติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูตํ ปริยาทิณฺณจิตฺตํ สมฺปชานมุสา ภาสนฺตํฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓-๑๐. สุวณฺณนิกฺขสุตฺตาทิอฏฺฐกํ

๑๖๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘อิธาหํ , ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘น จายมายสฺมา สุวณฺณนิกฺขสฺสาปิ เหตุ…เป…. สุวณฺณนิกฺขสตสฺสาปิ เหตุ… สิงฺคีนิกฺขสฺสาปิ เหตุ… สิงฺคีนิกฺขสตสฺสาปิ เหตุ… ปถวิยาปิ ชาตรูปปริปูราย เหตุ… อามิสกิญฺจิกฺขเหตุปิ… ชีวิตเหตุปิ… ชนปทกลฺยาณิยาปิ เหตุ สมฺปชานมุสา ภาเสยฺยา’ติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูตํ ปริยาทิณฺณจิตฺตํ สมฺปชานมุสา ภาสนฺตํฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทสมํฯ

ทุติโย วคฺโคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว ปาติ เทฺว สุวณฺณา จ, สิงฺคีหิ อปเร ทุเว;
ปถวี กิญฺจิกฺขชีวิตํ, ชนปทกลฺยาณิยา ทสาติฯ

๓. ตติยวคฺค

๑. มาตุคามสุตฺตํ

๑๗๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. น ตสฺส, ภิกฺขเว, มาตุคาโม เอโก เอกสฺส จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ ยสฺส ลาภสกฺการสิโลโก จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก …เป…. เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. กลฺยาณีสุตฺตํ

๑๗๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. น ตสฺส, ภิกฺขเว, ชนปทกลฺยาณี เอกา เอกสฺส จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ ยสฺส ลาภสกฺการสิโลโก จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. เอกปุตฺตกสุตฺตํ

๑๗๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. สทฺธา, ภิกฺขเว, อุปาสิกา เอกปุตฺตกํ ปิยํ มนาปํ เอวํ สมฺมา อายาจมานา อายาเจยฺย – ‘ตาทิโส,

ตาต, ภวาหิ ยาทิโส จิโตฺต จ คหปติ หตฺถโก จ อาฬวโก’ติฯ เอสา, ภิกฺขเว , ตุลา เอตํ ปมาณํ มม สาวกานํ อุปาสกานํ, ยทิทํ จิโตฺต จ คหปติ หตฺถโก จ อาฬวโกฯ สเจ โข ตฺวํ, ตาต, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชสิ; ตาทิโส, ตาต, ภวาหิ ยาทิสา สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานาติฯ เอสา, ภิกฺขเว, ตุลา เอตํ ปมาณํ มม สาวกานํ ภิกฺขูนํ, ยทิทํ สาริปุตฺตโมคฺคลานา ฯ มา จ โข ตฺวํ, ตาต, เสขํ อปฺปตฺตมานสํ ลาภสกฺการสิโลโก อนุปาปุณาตูติฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ เสขํ อปฺปตฺตมานสํ ลาภสกฺการสิโลโก อนุปาปุณาติ, โส ตสฺส โหติ อนฺตรายายฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. เอกธีตุสุตฺตํ

๑๗๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. สทฺธา ภิกฺขเว อุปาสิกา เอกํ ธีตรํ ปิยํ มนาปํ เอวํ สมฺมา อายาจมานา อายาเจยฺย – ‘ตาทิสา, อเยฺย, ภวาหิ ยาทิสา ขุชฺชุตฺตรา จ อุปาสิกา เวฬุกณฺฑกิยา [เวฬุกณฺฑกี (สี. ฉกฺกงฺคุตฺตเรปิ)] จ นนฺทมาตา’ติฯ เอสา, ภิกฺขเว, ตุลา เอตํ ปมาณํ มม สาวิกานํ อุปาสิกานํ, ยทิทํ ขุชฺชุตฺตรา จ อุปาสิกา เวฬุกณฺฑกิยา จ นนฺทมาตาฯ สเจ โข ตฺวํ, อเยฺย, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชสิ; ตาทิสา, อเยฺย, ภวาหิ ยาทิสา เขมา จ ภิกฺขุนี อุปฺปลวณฺณา จาติฯ เอสา, ภิกฺขเว, ตุลา เอตํ ปมาณํ มม สาวิกานํ ภิกฺขุนีนํ, ยทิทํ เขมา จ ภิกฺขุนี อุปฺปลวณฺณา จฯ มา จ โข ตฺวํ, อเยฺย, เสขํ อปฺปตฺตมานสํ ลาภสกฺการสิโลโก อนุปาปุณาตูติฯ ตํ เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนิํ เสขํ อปฺปตฺตมานสํ ลาภสกฺการสิโลโก อนุปาปุณาติ, โส ตสฺสา โหติ อนฺตรายายฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. สมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๗๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ลาภสกฺการสิโลกสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, น เม เต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปน เต อายสฺมนฺตา สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฎฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ลาภสกฺการสิโลกสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติ, เต จ โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมโนฺต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฎฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๗๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ลาภสกฺการสิโลกสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ…เป…. ปชานนฺติ…เป…. สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ตติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๗๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ลาภสกฺการสิโลกํ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, ลาภสกฺการสิโลกสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, ลาภสกฺการสิโลกนิ

โรธํ นปฺปชานนฺติ, ลาภสกฺการสิโลกนิโรธคามินึ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ …เป.… ปชานนฺติ…เป.… สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ฉวิสุตฺตํ

๑๗๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโกฯ ลาภสกฺการสิโลโก , ภิกฺขเว, ฉวึ ฉินฺทติ, ฉวึ เฉตฺวา จมฺมํ ฉินฺทติ, จมฺมํ เฉตฺวา มํสํ ฉินฺทติ, มํสํ เฉตฺวา นฺหารุํ ฉินฺทติ, นฺหารุํ เฉตฺวา อฏฺฐึ ฉินฺทติ, อฏฺฐึ เฉตฺวา อฏฺฐิมิญฺชํ อาหจฺจ ติฏฺฐติฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. รชฺชุสุตฺตํ

๑๗๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโกฯ ลาภสกฺการสิโลโก, ภิกฺขเว, ฉวึ ฉินฺทติ, ฉวึ เฉตฺวา จมฺมํ ฉินฺทติ, จมฺมํ เฉตฺวา มํสํ ฉินฺทติ, มํสํ เฉตฺวา นฺหารุํ ฉินฺทติ, นฺหารุํ เฉตฺวา อฏฺฐึ ฉินฺทติ, อฏฺฐึ เฉตฺวา อฏฺฐิมิญฺชํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, พลวา ปุริโส ทฬฺหาย วาฬรชฺชุยา ชงฺฆํ เวเฐตฺวา ฆํเสยฺยฯ สา ฉวึ ฉินฺเทยฺย, ฉวึ เฉตฺวา จมฺมํ ฉินฺเทยฺย, จมฺมํ เฉตฺวา มํสํ ฉินฺเทยฺย, มํสํ เฉตฺวา นฺหารุํ ฉินฺเทยฺย, นฺหารุํ เฉตฺวา อฏฺฐึ ฉินฺเทยฺย, อฏฺฐึ เฉตฺวา อฏฺฐิมิญฺชํ อาหจฺจ ติฏฺเฐยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก ฉวึ ฉินฺทติ, ฉวึ เฉตฺวา จมฺมํ ฉินฺทติ, จมฺมํ เฉตฺวา มํสํ ฉินฺทติ, มํสํ เฉตฺวา นฺหารุํ ฉินฺทติ, นฺหารุํ เฉตฺวา อฏฺฐึ ฉินฺทติ, อฏฺฐึ เฉตฺวา อฏฺฐิมิญฺชํ อาหจฺจ ติฏฺฐติฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ภิกฺขุสุตฺตํ

๑๗๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘โยปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว ตสฺสปาหํ ลาภสกฺการสิโลโก อนฺตรายาย วทามี’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กิสฺส ปน, ภนฺเต, ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ลาภสกฺการสิโลโก อนฺตรายายา’’ติ? ‘‘ยา หิสฺส สา, อานนฺท, อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ นาหํ ตสฺสา ลาภสกฺการสิโลกํ อนฺตรายาย วทามิฯ เย จ ขฺวสฺส, อานนฺท, อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา อธิคตา เตสาหมสฺส ลาภสกฺการสิโลกํ อนฺตรายาย วทามิฯ เอวํ ทารุโณ โข, อานนฺท, ลาภสกฺการสิโลโก กฏุโก ผรุโส อนฺตรายิโก อนุตฺตรสฺส โยคกฺเขมสฺส อธิคมายฯ ตสฺมาติหานนฺท, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการสิโลกํ ปชหิสฺสาม, น จ โน อุปฺปโนฺน ลาภสกฺการสิโลโก จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสตี’ติฯ เอวญฺหิ โว, อานนฺท, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทสมํฯ

ตติโย วโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

มาตุคาโม จ กลฺยาณี, ปุโตฺต จ เอกธีตุ จ;
สมณพฺราหฺมณา ตีณิ, ฉวิ รชฺชุ จ ภิกฺขุนาติฯ

๔. จตุตฺถวโคฺค

๑. ภินฺทิสุตฺตํ

๑๘๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโกฯ ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต, ภิกฺขเว, เทวทโตฺต สงฺฆํ ภินฺทิฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. กุสลมูลสุตฺตํ

๑๘๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโกฯ ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูตสฺส ปริยาทิณฺณจิตฺตสฺส, ภิกฺขเว, เทวทตฺตสฺส กุสลมูลํ สมุเจฺฉทมคมาฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. กุสลธมฺมสุตฺตํ

๑๘๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโกฯ ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูตสฺส ปริยาทิณฺณจิตฺตสฺส, ภิกฺขเว, เทวทตฺตสฺส กุสโล ธโมฺม สมุเจฺฉทมคมาฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. สุกฺกธมฺมสุตฺตํ

๑๘๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโกฯ ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูตสฺส ปริยาทิณฺณจิตฺตสฺส, ภิกฺขเว, เทวทตฺตสฺส สุโกฺก ธโมฺม สมุเจฺฉทมคมาฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป…. สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ ฯ จตุตฺถํฯ

๕. อจิรปกฺกนฺตสุตฺตํ

๑๘๔. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต อจิรปกฺกเนฺต เทวทเตฺตฯ ตตฺร โข ภควา เทวทตฺตํ อารพฺภ ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อตฺตวธาย, ภิกฺขเว, เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิ, ปราภวาย เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กทลี อตฺตวธาย ผลํ เทติ, ปราภวาย ผลํ เทติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อตฺตวธาย เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิ, ปราภวาย เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, เวฬุ อตฺตวธาย ผลํ เทติ, ปราภวาย ผลํ เทติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อตฺตวธาย เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิ, ปราภวาย เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, นโฬ อตฺตวธาย ผลํ เทติ, ปราภวาย ผลํ เทติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อตฺตวธาย เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิ, ปราภวาย เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อสฺสตรี อตฺตวธาย คพฺภํ คณฺหาติ, ปราภวาย คพฺภํ คณฺหาติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อตฺตวธาย เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิ, ปราภวาย เทว

ทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลโก อุทปาทิฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโกฯ เอว ญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘ผลํ เว กทลึ หนฺติ, ผลํ เวฬุํ ผลํ นฬํ;
สกฺกาโร กาปุริสํ หนฺติ, คโพฺภ อสฺสตรึ ยถาติ’’ฯ ปญฺจมํ;

๖. ปญฺจรถสตสุตฺตํ

๑๘๕. ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน เทวทตฺตสฺส อชาตสตฺตุกุมาโร ปญฺจหิ รถสเตหิ สายํ ปาตํ อุปฏฺฐานํ คจฺฉติ, ปญฺจ จ ถาลิปากสตานิ ภตฺตาภิหาโร อภิหรียติฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘เทวทตฺตสฺส, ภนฺเต, อชาตสตฺตุกุมาโร ปญฺจหิ รถสเตหิ สายํ ปาตํ อุปฏฺฐานํ คจฺฉติ, ปญฺจ จ ถาลิปากสตานิ ภตฺตาภิหาโร อภิหรียตี’’ติฯ ‘‘มา, ภิกฺขเว, เทวทตฺตสฺส ลาภสกฺการสิโลกํ ปิหยิตฺถฯ ยาวกีวญฺจ, ภิกฺขเว, เทวทตฺตสฺส อชาตสตฺตุกุมาโร ปญฺจหิ รถสเตหิ สายํ ปาตํ อุปฏฺฐานํ คมิสฺสติ, ปญฺจ จ ถาลิปากสตานิ ภตฺตาภิหาโร อาหรียิสฺสติ, หานิเยว, ภิกฺขเว, เทวทตฺตสฺส ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธเมฺมสุ, โน วุทฺธิ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, จณฺฑสฺส กุกฺกุรสฺส นาสาย ปิตฺตํ ภินฺทยฺยุํ , เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว , กุกฺกุโร ภิโยฺยโสมตฺตาย จณฺฑตโร อสฺส; เอวเมว, ภิกฺขเว, ยาวกีวญฺจ เทวทตฺตสฺส อชาตสตฺตุกุมาโร ปญฺจหิ รถสเตหิ สายํ ปาตํ อุปฏฺฐานํ คมิสฺสติ, ปญฺจ จ ถาลิปากสตานิ ภตฺตาภิหาโร อาหรียิสฺสติ, หานิเยว, ภิกฺขเว, เทวทตฺตสฺส ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธเมฺมสุ, โน วุทฺธิฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก…เป.… เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. มาตุสุตฺตํ

๑๘๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก กฏุโก ผรุโส อนฺตรายิโก อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ อิธาหํ , ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘น จายมายสฺมา มาตุปิ เหตุ สมฺปชานมุสา ภาเสยฺยา’ติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูตํ ปริยาทิณฺณจิตฺตํ สมฺปชานมุสา ภาสนฺตํฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก กฏุโก ผรุโส อนฺตรายิโก อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการสิโลกํ ปชหิสฺสามฯ น จ โน อุปฺปโนฺน ลาภสกฺการสิโลโก จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสตี’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘-๑๓. ปิตุสุตฺตาทิฉกฺกํ

๑๘๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ทารุโณ, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก กฏุโก ผรุโส อนฺตรายิโก อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ อิธาหํ , ภิกฺขเว, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘น จายมายสฺมา ปิตุปิ เหตุ…เป.… ภาตุปิ เหตุ… ภคินิยาปิ เหตุ… ปุตฺตสฺสปิ เหตุ… ธีตุยาปิ เหตุ… ปชาปติยาปิ เหตุ สมฺปชานมุสา ภาเสยฺยา’ติฯ ตเมนํ ปสฺ

สามิ อปเรน สมเยน ลาภสกฺการสิโลเกน อภิภูตํ ปริยาทิณฺณจิตฺตํ สมฺปชานมุสา ภาสนฺตํฯ เอวํ ทารุโณ โข, ภิกฺขเว, ลาภสกฺการสิโลโก กฏุโก ผรุโส อนฺตรายิโก อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – 'อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการสิโลกํ ปชหิสฺสาม, น จ โน อุปฺปโนฺน ลาภสกฺการสิโลโก จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสตี'ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ''นฺติฯ เตรสมํฯ

จตุโตฺถ วโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ภินฺทิ มูลํ ทุเว ธมฺมา, ปกฺกนฺตํ รถ มาตริ;
ปิตา ภาตา จ ภคินี, ปุโตฺต ธีตา ปชาปตีติฯ

ลาภสกฺการสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๗. ราหุลสํยุตฺตํ

๑. ปฐมวโคฺค

๑. จกฺขุสุตฺตํ

๑๘๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามेฯ อถ โข อายสฺมา ราหุโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ เม, ภนฺเต, ภควา สํขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหเรยฺย’’นฺติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ราหุล, จกฺขุํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ? ‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘โสตํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’…เป.…ฯ ‘‘ฆานํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’…เป.… ‘‘ชิวฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป.… ‘‘กาโย นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ? ‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’ …เป.… ‘‘มโน นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ? ‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ? ‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ …เป.… โสตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… ฆานสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ… กายสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. รูปสุตฺตํ

๑๘๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ราหุล, รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจา , ภนฺเต’’…เป.… สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฎฺฐพฺพา… ธมฺมา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ? ‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป.… ‘‘เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ… สเทฺทสุปิ นิพฺพินฺทติ… คเนฺธสุปิ นิพฺพินฺทติ… รเสสุปิ นิพฺพินฺทติ… โผฎฺฐเพฺพสุปิ นิพฺพินฺทติ… ธเมฺมสุปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ…เป.… ปชานาตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. วิญฺญาณสุตฺตํ

๑๙๐. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ราหุล, จกฺขุวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’…เป.… ‘‘โสตวิญฺญาณํ…เป.… ฆานวิญฺญาณํ… ชิวฺหาวิญฺญาณํ… กายวิญฺญาณํ… มโนวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ …เป.… ‘‘เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุวิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… โสตวิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… ฆานวิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… ชิวฺหาวิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… กายวิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… มโนวิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ…เป.… ปชานาตี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. สมฺผสฺสสุตฺตํ

๑๙๑. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป… “ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, จกฺขุสมฺผโสฺส นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา”ติ? “อนิโจฺจ, ภเนฺต”…เป… “โสตสมฺผโสฺส…เป… ฆานสมฺผโสฺส… ชิวฺหาสมฺผโสฺส… กายสมฺผโสฺส… มโนสมฺผโสฺส นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา”ติ? “อนิโจฺจ, ภเนฺต”…เป… “เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสมฺผสฺสสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป… โสตสมฺผสฺสสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… ฆานสมฺผสฺสสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… ชิวฺหาสมฺผสฺสสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… กายสมฺผสฺสสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… มโนสมฺผสฺสสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ…เป… ปชานาตี”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. เวทนาสุตฺตํ

๑๙๒. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป… “ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ? “อนิจฺจา, ภเนฺต”…เป… “โสตสมฺผสฺสชา เวทนา…เป… ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา… ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา… กายสมฺผสฺสชา เวทนา… มโนสมฺผสฺสชา เวทนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ? “อนิจฺจา , ภเนฺต”…เป… “เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสมฺผสฺสชาย เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ…เป… โสต… ฆาน… ชิวฺหา… กาย… มโนสมฺผสฺสชาย เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ…เป… ปชานาตี”ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สญฺญาสุตฺตํ

๑๙๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป… “ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, รูปสญฺญา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ? “อนิจฺจา, ภเนฺต”…เป… “สทฺทสญฺญา…เป… คนฺธสญฺญา… รสสญฺญา… โผฏฺฐพฺพสญฺญา… ธมฺมสญฺญา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ? “อนิจฺจา, ภเนฺต”…เป… “เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก รูปสญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ…เป… สทฺทสญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ… คนฺธสญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ… รสสญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ… โผฏฺฐพฺพสญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ… ธมฺมสญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ…เป… ปชานาตี”ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สเญฺจตนาสุตฺตํ

๑๙๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป… “ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, รูปสเญฺจตนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ? “อนิจฺจา, ภเนฺต”…เป… “สทฺทสเญฺจตนา…เป… คนฺธสเญฺจตนา… รสสเญฺจตนา … โผฏฺฐพฺพสเญฺจตนา… ธมฺมสเญฺจตนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ? “อนิจฺจา, ภเนฺต”…เป… “เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก รูปสเญฺจตนายปิ นิพฺพินฺทติ…เป… สทฺทสเญฺจตนายปิ นิพฺพินฺทติ… คนฺธสเญฺจตนายปิ นิพฺพินฺทติ… รสสเญฺจตนายปิ นิพฺพินฺทติ… โผฏฺฐพฺพสเญฺจตนายปิ นิพฺพินฺทติ… ธมฺมสเญฺจตนายปิ นิพฺพินฺทติ…เป… ปชานาตี”ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ตณฺหาสุตฺตํ

๑๙๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป… “ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, รูปตณฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ? “อนิจฺจา, ภเนฺต”…เป… “สทฺทตณฺหา…เป… คนฺธตณฺหา… รสตณฺหา… โผฏฺฐพฺพตณฺหา… ธมฺมตณฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ? “อนิจฺจา, ภเนฺต”…เป… “เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก รูปตณฺหายปิ นิพฺพินฺทติ…เป… สทฺทตณฺหายปิ นิพฺพินฺท

ติ… คนฺธตณฺหายปิ นิพฺพินฺทติ… รสตณฺหายปิ นิพฺพินฺทติ… โผฏฺฐพฺพตณฺหาย นิพฺพินฺทติ… ธมฺมตณฺหายปิ นิพฺพินฺทติ …เป…. ปชานาตี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ธาตุสุตฺตํ

๑๙๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, ปถวีธาตุ นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป…. ‘‘อาโปธาตุ…เป…. เตโชธาตุ… วาโยธาตุ… อากาสธาตุ… วิญฺญาณธาตุ นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป…. ‘‘เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก ปถวีธาตุยาปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. อาโปธาตุยาปิ นิพฺพินฺทติ… เตโชธาตุยาปิ นิพฺพินฺทติ… วาโยธาตุยาปิ นิพฺพินฺทติ… อากาสธาตุยาปิ นิพฺพินฺทติ… วิญฺญาณธาตุยาปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. ปชานาตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ขนฺธสุตฺตํ

๑๙๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป…. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’…เป…. ‘‘เวทนา…เป…. สญฺญา… สงฺขารา… วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’…เป…. ‘‘เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ… สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ… สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ… วิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ทสมํฯ

ปฐโม วโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

จกฺขุ รูปญฺจ วิญฺญาณํ, สมฺผโสฺส เวทนาย จ;
สญฺญา สเญฺจตนา ตณฺหา, ธาตุ ขเนฺธน เต ทสาติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. จกฺขุสุตฺตํ

๑๙๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา ราหุโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราหุลํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, จกฺขุํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ? ‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘โสตํ…เป…. ฆานํ… ชิวฺหา… กาโย… มโน นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ? ‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ? ‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. โสตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… ฆานสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ … ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ… กายสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ

‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ เอเตน เปยฺยาเลน ทส สุตฺตนฺตา กาตพฺพาฯ ปฐมํฯ

๒-๑๐. รูปาทิสุตฺตนวกํ

๑๙๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ราหุล, รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ? ‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป.… สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา…ฯ

‘‘จกฺขุวิญฺญาณํ…เป.… โสตวิญฺญาณํ… ฆานวิญฺญาณํ… ชิวฺหาวิญฺญาณํ… กายวิญฺญาณํ… มโนวิญฺญาณํ…ฯ

‘‘จกฺขุสมฺผสฺส…เป.… โสตสมฺผสฺส… ฆานสมฺผสฺส… ชิวฺหาสมฺผสฺส… กายสมฺผสฺส… มโนสมฺผสฺส…ฯ

‘‘จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา…เป.… โสตสมฺผสฺสชา เวทนา… ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา… ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา… กายสมฺผสฺสชา เวทนา… มโนสมฺผสฺสชา เวทนา…ฯ

‘‘รูปสญฺญา…เป.… สทฺทสญฺญา… คนฺธสญฺญา… รสสญฺญา… โผฏฺฐพฺพสญฺญา… ธมฺมสญฺญา…ฯ

‘‘รูปสเญฺจตนา…เป.… สทฺทสเญฺจตนา… คนฺธสเญฺจตนา… รสสเญฺจตนา… โผฏฺฐพฺพสเญฺจตนา… ธมฺมสเญฺจตนา…ฯ

‘‘รูปตณฺหา …เป.… สทฺทตณฺหา… คนฺธตณฺหา… รสตณฺหา… โผฏฺฐพฺพตณฺหา… ธมฺมตณฺหา…ฯ

‘‘ปถวีธาตุ…เป.… อาโปธาตุ… เตโชธาตุ… วาโยธาตุ… อากาสธาตุ … วิญฺญาณธาตุ…ฯ

‘‘รูปํ …เป.… เวทนา… สญฺญา… สงฺขารา… วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ? อนิจฺจํ, ภนฺเต…เป.… เอวํ ปสฺสํ ราหุล…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติฯ ทสมํฯ

๑๑. อนุสยสุตฺตํ

๒๐๐. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา ราหุโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กถํ นุ โข, ภนฺเต, ชานโต กถํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตี’’ติ? ‘‘ยํ กิญฺจิ, ราหุล, รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ยา กาจิ เวทนา…เป.… ยา กาจิ สญฺญา… เย เกจิ สงฺขารา… ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ

สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ เอวํ โข, ราหุล, ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตี''ติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. อปคตสุตฺตํ

๒๐๑. สาวตฺถินิทานํ ฯ อถ โข อายสฺมา ราหุโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กถํ นุ โข, ภนฺเต, ชานโต กถํ ปสฺสโต อิมสฺมิํ จ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานาปคตํ มานสํ โหติ วิธา สมติกฺกนฺตํ สนฺตํ สุวิมุตฺต''นฺติ? ''ยํ กิญฺจิ, ราหุล, รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพํ รูปํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา'ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ''ฯ

''ยา กาจิ เวทนา…เป.… ยา กาจิ สญฺญา… เย เกจิ สงฺขารา… ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา'ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ เอวํ โข, ราหุล, ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานาปคตํ มานสํ โหติ วิธา สมติกฺกนฺตํ สนฺตํ สุวิมุตฺต''นฺติฯ ทฺวาทสมํฯ

ทุติโย วคฺโคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

จกฺขุ รูปญฺจ วิญฺญาณํ, สมฺผสฺส เวทนาย จ;
สญฺญา สเญฺจตนา ตณฺหา, ธาตุ ขเนฺธน เต ทส;
อนุสยํ อปคตเญฺจว, วคฺค เตน ปวุจฺจตีติฯ

ราหุลสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๘. ลกฺขณสํยุตฺตํ

๑. ปฐมวโคฺค

๑. อฏฺฐิสุตฺตํ

๒๐๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ ลกฺขโณ อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน [มหาโมคฺคลาโน (ก.)] คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วิหรนฺติฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยนายสฺมา ลกฺขโณ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ลกฺขณํ เอตทโวจ – “อายามาวุโส [เอหิ อาวุโส (สฺยา. กํ. ก.)] ลกฺขณ, ราชคหํ ปิณฺฑาย ปวิสิสฺสามา”ติฯ “เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา ลกฺขโณ อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อญฺญตรสฺมึ ปเทเส สิตํ ปาตฺวากาสิฯ อถ โข อายสฺมา ลกฺขโณ อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ – “โก นุ โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, เหตุ โก ปจฺจโย สิตสฺส ปาตุกมฺมายา”ติ? “อกาโล โข, อาวุโส ลกฺขณ, เอตสฺส ปญฺหสฺสฯ ภควโต มํ สนฺติเก เอตํ ปญฺหํ ปุจฺฉา”ติฯ

อถ โข อายสฺมา จ ลกฺขโณ อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา ลกฺขโณ อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ – “อิธายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อญฺญตรสฺมึ ปเทเส สิตํ ปาตฺวากาสิฯ โก นุ โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, เหตุ โก ปจฺจโย สิตสฺส ปาตุกมฺมายา”ติ?

“อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อทฺทสํ อฏฺฐิกสงฺขลิกํ เวหาสํ คจฺฉนฺตึฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กากาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา ผาสุฬนฺตริกาหิ วิตุเทนฺติ วิตจฺเฉนฺติ วิราเชนฺติ [วิตุเทนฺติ (สี.), วิตจฺฉนฺติ วิภเชนฺติ (ปี. ก.)]ฯ สา สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! เอวรูโปปิ นาม สโตฺต ภวิสฺสติ! เอวรูโปปิ นาม ยโกฺข ภวิสฺสติ! เอวรูโปปิ นาม อตฺตภาวปฏิลาโภ ภวิสฺสตี’”ติ!!

อถ โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “จกฺขุภูตา วต, ภิกฺขเว, สาวกา วิหรนฺติ; ญาณภูตา วต, ภิกฺขเว, สาวกา วิหรนฺติ, ยตฺร หิ นาม สาวโก เอวรูปํ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา สกฺขึ วา กริสฺสติฯ ปุเพฺพว เม โส, ภิกฺขเว, สโตฺต ทิโฏฺฐ อโหสิ, อปิ จาหํ น พฺยากาสึฯ อหเญฺจตํ [อหเมเวตํ (สี.)] พฺยากเรยฺยํ, ปเร จ เม [ปเร เม (สี.)] น สทฺทเหยฺยุํฯ เย เม น สทฺทเหยฺยุํ, เตสํ ตํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห โคฆาตโก อโหสิฯ โส ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน พหูนิ วสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตสหสฺสานิ นิรเย ปจฺจิตฺวา ตเสฺสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน เอวรูปํ อตฺตภาวปฏิลาภํ ปฏิสํเวทยตี”ติฯ (สเพฺพสํ สุตฺตนฺตานํ เอเสว เปยฺยาโล)ฯ ปฐมํฯ

๒. เปสิสุตฺตํ

๒๐๓. “อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อทฺทสํ มํสเปสึ เวหาสํ คจฺฉนฺตึฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กากาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตจฺเฉนฺติ วิราเชนฺติ [วิราเชนฺติ

(สี. สฺยา. กํ.), วิภเชนฺติ (ปี. ก.)]ฯ สา สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป…. เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห โคฆาตโก อโหสิ…เป….ฯ ทุติยํฯ

๓. ปิณฺฑสุตฺตํ

๒๐๔. “อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ มํสปิณฺฑํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กากาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตเจฺฉนฺติ วิราเชนฺติ ฯ สา สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป…. เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห สากุณิโก อโหสิ…เป….ฯ ตติยํฯ

๔. นิจฺฉวิสุตฺตํ

๒๐๕. “อิธาหํ , อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ นิจฺฉวิํ ปุริสํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กากาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตเจฺฉนฺติ วิราเชนฺติฯ โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป…. เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห โอรพฺภิโก อโหสิ…เป….ฯ จตุตฺถํฯ

๕. อสิโลมสุตฺตํ

๒๐๖. “อิธาหํ , อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ อสิโลมํ ปุริสํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตสฺส เต อสี อุปฺปติตฺวา อุปฺปติตฺวา ตเสฺสว กาเย นิปตนฺติฯ โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป…. เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห สูกริโก อโหสิ…เป….ฯ ปญฺจมํฯ

๖. สตฺติสุตฺตํ

๒๐๗. “อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ สตฺติโลมํ ปุริสํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตสฺส ตา สตฺติโย อุปฺปติตฺวา อุปฺปติตฺวา ตเสฺสว กาเย นิปตนฺติฯ โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป…. เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห มาควิโก อโหสิ…เป….ฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อุสุโลมสุตฺตํ

๒๐๘. “อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ อุสุโลมํ ปุริสํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตสฺส เต อุสู อุปฺปติตฺวา อุปฺปติตฺวา ตเสฺสว กาเย นิปตนฺติฯ โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป…. เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห การณิโก อโหสิ…เป….ฯ สตฺตมํฯ

๘. สูจิโลมสุตฺตํ

๒๐๙. “อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ สูจิโลมํ ปุริสํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตสฺส ตา สูจิโย อุปฺปติตฺวา อุปฺปติตฺวา ตเสฺสว กาเย นิปตนฺติฯ โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป…. เอโส , ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห สูโต [สารถิโก (ก. วินเยปิ)] อโหสิ…เป….ฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ทุติยสูจิโลมสุตฺตํ

๒๑๐. ‘‘อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อทฺทสํ สูจิโลมํ ปุริสํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตสฺส ตา สูจิโย สีเส ปวิสิตฺวา มุขโต นิกฺขมนฺติ; มุเข ปวิสิตฺวา อุรโต นิกฺขมนฺติ; อุเร ปวิสิตฺวา อุทรโต นิกฺขมนฺติ; อุทเร ปวิสิตฺวา อูรูหิ นิกฺขมนฺติ; อูรูสุ ปวิสิตฺวา ชงฺฆาหิ นิกฺขมนฺติ; ชงฺฆาสุ ปวิสิตฺวา ปาเทหิ นิกฺขมนฺติ; โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป.… เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห สูจโก อโหสิ…เป.…ฯ นวมํฯ

๑๐. กุมฺภณฺฑสุตฺตํ

๒๑๑. ‘‘อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อทฺทสํ กุมฺภณฺฑํ ปุริสํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ โส คจฺฉโนฺตปิ เตว อเณฺฑ ขเนฺธ อาโรเปตฺวา คจฺฉติฯ นิสีทโนฺตปิ เตเสฺวว อเณฺฑสุ นิสีทติฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กากาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตเจฺฉนฺติ วิราเชนฺติฯ โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป.… เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห คามกูฏโก อโหสิ…เป.…ฯ ทสมํฯ

ปฐโม วโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อฏฺฐิ เปสิ อุโภ คาวฆาตกา,
ปิโณฺฑ สากุณิโย นิจฺฉโวรพฺภิ;
อสิ สูกริโก สตฺติมาควิ,
อุสุ การณิโก สูจิ สารถิ;
โย จ สิพฺพิยติ สูจโก หิ โส,
อณฺฑภาริ อหุ คามกูฏโกติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. สสีสกสุตฺตํ

๒๑๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ราชคเห เวฬุวเนฯ ‘‘อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อทฺทสํ ปุริสํ คูถกูเป สสีสกํ นิมุคฺคํ…เป.… เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห ปารทาริโก อโหสิ…เป.…ฯ ปฐมํฯ

๒. คูถขาทสุตฺตํ

๒๑๓. ‘‘อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อทฺทสํ ปุริสํ คูถกูเป นิมุคฺคํ อุโภหิ หเตฺถหิ คูถํ ขาทนฺตํ…เป.… เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห ทุฏฺฐพฺราหฺมโณ อโหสิฯ โส กสฺสปสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปาวจเน ภิกฺขุสงฺฆํ ภเตฺตน นิมเนฺตตฺวา โทณิโย [โทณิยา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] คูถสฺส ปูราเปตฺวา เอตทโวจ – อโห โภโนฺต, ยาวทตฺถํ ภุญฺชนฺตุ เจว หรนฺตุ จาติ…เป.…ฯ ทุติยํฯ

๓. นิจฺฉวิตฺถิสุตฺตํ

๒๑๔. “อิธาหํ , อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ นิจฺฉวึ อิตฺถึ เวหาสํ คจฺฉนฺตึฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กากาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตเจฺฉนฺติ วิราเชนฺติฯ สา สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป.… เอสา, ภิกฺขเว, อิตฺถี อิมสฺมิํเยว ราชคเห อติจารินี อโหสิ…เป.…ฯ ตติยํฯ

๔. มงฺคุลิตฺถิสุตฺตํ

๒๑๕. “อิธาหํ , อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ อิตฺถึ ทุคฺคนฺธํ มงฺคุลิํ เวหาสํ คจฺฉนฺตึฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กากาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตเจฺฉนฺติ วิราเชนฺติฯ สา สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป.… เอสา, ภิกฺขเว, อิตฺถี อิมสฺมิํเยว ราชคเห อิกฺขณิกา อโหสิ…เป.…ฯ จตุตฺถํฯ

๕. โอกิลินีสุตฺตํ

๒๑๖. “อิธาหํ , อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ อิตฺถึ อุปฺปกฺกํ โอกิลินิํ โอกิรินิํ เวหาสํ คจฺฉนฺตึฯ สา สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป.… เอสา, ภิกฺขเว, อิตฺถี กลิงฺคสฺส รโญฺญ อคฺคมเหสี อโหสิฯ สา อิสฺสาปกตา สปตฺติํ องฺคารกฏาเหน โอกิริ…เป.…ฯ ปญฺจมํฯ

๖. อสีสกสุตฺตํ

๒๑๗. “อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ อสีสกํ กพนฺธํ [กวนฺธํ (สี. ปี.)] เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตสฺส อุเร อกฺขีนิ เจว โหนฺติ มุขญฺจฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กากาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตเจฺฉนฺติ วิราเชนฺติฯ โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป.… เอโส, ภิกฺขเว, สโตฺต อิมสฺมิํเยว ราชคเห หาริโก นาม โจรฆาตโก อโหสิ…เป.…ฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ปาปภิกฺขุสุตฺตํ

๒๑๘. “อิธาหํ , อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหโนฺต อทฺทสํ ภิกฺขุํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตสฺส สงฺฆาฏิปิ อาทิตฺตา สมฺปชฺชลิตา สโชติภูตา [สโชฺชติภูตา (สฺยา. กํ.)], ปโตฺตปิ อาทิโตฺต สมฺปชฺชลิโต สโชติภูโต, กายพนฺธนมฺปิ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สโชติภูตํ, กาโยปิ อาทิโตฺต สมฺปชฺชลิโต สโชติภูโตฯ โส สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติ…เป.… เอโส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กสฺสปสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปาวจเน ปาปภิกฺขุ อโหสิ…เป.…ฯ สตฺตมํฯ

๘. ปาปภิกฺขุนีสุตฺตํ

๒๑๙. “อทฺทสํ ภิกฺขุนิํ เวหาสํ คจฺฉนฺติํฯ ตสฺสา สงฺฆาฏิปิ อาทิตฺตา…เป.… ปาปภิกฺขุนี อโหสิ…เป.…ฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปาปสิกฺขมานสุตฺตํ

๒๒๐. “อทฺทสํ สิกฺขมานํ เวหาสํ คจฺฉนฺติํฯ ตสฺสา สงฺฆาฏิปิ อาทิตฺตา…เป.… ปาปสิกฺขมานา อโหสิ…เป.…ฯ นวมํฯ

๑๐. ปาปสามเณรสุตฺตํ

๒๒๑. ‘‘อทฺทสํ สามเณรํ เวหาสํ คจฺฉนฺตํฯ ตสฺส สงฺฆาฏิปิ อาทิตฺตา…เป.… ปาปสามเณโร อโหสิ…เป.…ฯ ทสมํฯ

๑๑. ปาปสามเณรีสุตฺตํ

๒๒๒. ‘‘อิธาหํ, อาวุโส, คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อทฺทสํ สามเณรึ เวหาสํ คจฺฉนฺตึฯ ตสฺสา สงฺฆาฏิปิ อาทิตฺตา สมฺปชฺชลิตา สโชติภูตา, ปตฺตมฺปิ อาทิตฺโต สมฺปชฺชลิโต สโชติภูโต, กายพนฺธนมฺปิ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สโชติภูตํ, กาโยปิ อาทิตฺโต สมฺปชฺชลิโต สโชติภูโตฯ สา สุทํ อฏฺฏสฺสรํ กโรติฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! เอวรูโปปิ นาม สตฺโต ภวิสฺสติ! เอวรูโปปิ นาม ยกฺโข ภวิสฺสติ! เอวรูโปปิ นาม อตฺตภาวปฏิลาโภ ภวิสฺสตี’’’ติ!!

อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘จกฺขุภูตา วต, ภิกฺขเว, สาวกา วิหรนฺติ; ญาณภูตา วต, ภิกฺขเว, สาวกา วิหรนฺติ, ยตฺร หิ นาม สาวโก เอวรูปํ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา สกฺขึ วา กริสฺสติฯ ปุพฺเพว เม สา, ภิกฺขเว, สามเณรี ทิฏฺฐา อโหสิฯ อปิ จาหํ น พฺยากาสึฯ อหเญฺจตํ พฺยากเรยฺยํ, ปเร จ เม น สทฺทเหยฺยุํฯ เย เม น สทฺทเหยฺยุํ, เตสํ ตํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ เอสา, ภิกฺขเว, สามเณรี กสฺสปสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปาวจเน ปาปสามเณรี อโหสิฯ สา ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน พหูนิ วสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตสหสฺสานิ นิรเย ปจฺจิตฺวา ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน เอวรูปํ อตฺตภาวปฏิลาภํ ปฏิสํเวทยตี’’ติฯ เอกาทสมํฯ

ทุติโย วคฺโคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

กูเป นิมฺโคฺค หิ โส ปารทาริโก;
คูถขาทิ อหุ ทุฏฺฐพฺราหฺมโณฯ

นิจฺฉวิตฺถิ อติจารินี อหุ;
มงฺคุลิตฺถิ อหุ อิกฺขณิตฺถิกาฯ

โอกิลินิ สปตฺตงฺคาโรกิริ;
สีสจฺฉินฺโนฺน อหุ โจรฆาตโกฯ

ภิกฺขุ ภิกฺขุนี สิกฺขมานา;
สามเณโร อถ สามเณริกาฯ

กสฺสปสฺส วินยสฺมึ ปพฺพชฺชํ;
ปาปกมฺมํ กริํสุ ตาวเทติฯ

ลกฺขณสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๙. โอปมฺมสํยุตฺตํ

๑. กูฏสุตฺตํ

๒๒๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามํ ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติ ฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ ฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กูฏาคารสฺส ยา กาจิ โคปานสิโย สพฺพา ตา กูฏงฺคมา กูฏสโมสรณา กูฏสมุคฺฆาตา สพฺพา ตา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย เกจิ อกุสลา ธมฺมา สเพฺพ เต อวิชฺชามูลกา อวิชฺชาสโมสรณา อวิชฺชาสมุคฺฆาตา, สเพฺพ เต สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติ ฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อปฺปมตฺตา วิหริสฺสามา’ติ ฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ ฯ ปฐมํ ฯ

๒. นขสิขสุตฺตํ

๒๒๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ ฯ อถ โข ภควา ปริตฺตํ นขสิขายํ ปํสุํ อาโรเปตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ตํ กิํ มญฺญถ ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, โย วายํ [โย จายํ (พหูสุ)] มยา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต อยํ วา [ยา จายํ (สฺยา. ก.)] มหาปถวี’’ติ? ‘‘เอตเทว, ภนฺเต, พหุตรํ ยทิทํ มหาปถวี ฯ อปฺปมตฺตโกยํ ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต ฯ สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธิมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ มหาปถวิํ อุปนิธาย ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต’’ติ ฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อปฺปกา เต สตฺตา เย มนุสฺเสสุ ปจฺจาชายนฺติ; อถ โข เอเตเยว พหุตรา สตฺตา เย อญฺญตฺร มนุสฺเสหิ ปจฺจาชายนฺติ ฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อปฺปมตฺตา วิหริสฺสามา’ติ ฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ ฯ ทุติยํ ฯ

๓. กุลสุตฺตํ

๒๒๕. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ยานิ กานิจิ กุลานิ พหุตฺถิกานิ อปฺปปุริสานิ ตานิ สุปฺปธํสิยานิ โหนฺติ โจเรหิ กุมฺภเตฺถนเกหิ ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ อภาวิตา อพหุลีกตา โส สุปฺปธํสิโย โหติ อมนุสฺเสหิ ฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยานิ กานิจิ กุลานิ อปฺปิตฺถิกานิ พหุปุริสานิ ตานิ ทุปฺปธํสิยานิ โหนฺติ โจเรหิ กุมฺภเตฺถนเกหิ, เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา โส ทุปฺปธํสิโย โหติ อมนุสฺเสหิ ฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘เมตฺตา โน เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา ภวิสฺสติ พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา’ติ ฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ ฯ ตติยํ ฯ

๔. โอกฺขาสุตฺตํ

๒๒๖. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘โย, ภิกฺขเว, ปุพฺพณฺหสมยํ โอกฺขาสตํ ทานํ ทเทยฺย, โย มชฺฌนฺหิกสมยํ โอกฺขาสตํ ทานํ ทเทยฺย, โย สายนฺหสมยํ โอกฺขาสตํ ทานํ ทเทยฺย, โย วา ปุพฺพณฺหสมยํ อนฺตมโส คทฺทุหนมตฺตมฺปิ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวยฺย, โย วา มชฺฌนฺหิกสมยํ อนฺตมโส คทฺทุหนมตฺตมฺปิ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวยฺย, โย วา สายนฺหสมยํ อนฺตมโส คทฺทุหนมตฺตมฺปิ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวยฺย, อิทํ ตโต มหปฺผลตรํ ฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘เมตฺตา โน เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา ภวิสฺสติ พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา’ติ ฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ ฯ จตุตฺถํ ฯ

๕. สตฺติสุตฺตํ

๒๒๗. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, สตฺติ ติณฺหผลาฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย – ‘อหํ อิมํ สตฺตึ ติณฺหผลํ ปาณินา วา มุฏฺฐินา วา ปฏิเลณิสฺสามิ ปฏิโกฏฺฏิสฺสามิ ปฏิวเฏฺฏสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ภโพฺพ นุ โข โส ปุริโส อมุํ สตฺตึ ติณฺหผลํ ปาณินา วา มุฏฺฐินา วา ปฏิเลเณตุํ ปฏิโกเฏฺฏตุํ ปฏิวเฏฺฏตุ’’นฺติ? “โน เหตํ , ภเนฺต’’ฯ “ตํ กิสฺส เหตุ’’? “อสุ หิ, ภเนฺต, สตฺติ ติณฺหผลา น สุกรา ปาณินา วา มุฏฺฐินา วา ปฏิเลเณตุํ ปฏิโกเฏฺฏตุํ ปฏิวเฏฺฏตุํฯ ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา, ตสฺส เจ อมนุโสฺส จิตฺตํ ขิปิตพฺพํ มเญฺญยฺย; อถ โข เสฺวว อมนุโสฺส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘เมตฺตา โน เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา ภวิสฺสติ พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ธนุคฺคหสุตฺตํ

๒๒๘. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, จตฺตาโร ทฬฺหธมฺมา ธนุคฺคหา สุสิกฺขิตา กตหตฺถา กตูปาสนา จตุทฺทิสา ฐิตา อสฺสุฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย – ‘อหํ อิเมสํ จตุนฺนํ ทฬฺหธมฺมานํ ธนุคฺคหานํ สุสิกฺขิตานํ กตหตฺถานํ กตูปาสนานํ จตุทฺทิสา กเณฺฑ ขิเตฺต อปฺปติฏฺฐิเต ปถวิยํ คเหตฺวา อาหริสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ‘ชวโน ปุริโส ปรเมน ชเวน สมนฺนาคโต’ติ อลํ วจนายา’’ติ?

“เอกสฺส เจปิ, ภเนฺต, ทฬฺหธมฺมสฺส ธนุคฺคหสฺส สุสิกฺขิตสฺส กตหตฺถสฺส กตูปาสนสฺส กณฺฑํ ขิตฺตํ อปฺปติฏฺฐิตํ ปถวิยํ คเหตฺวา อาหเรยฺย – ‘ชวโน ปุริโส ปรเมน ชเวน สมนฺนาคโต’ติ อลํ วจนาย, โก ปน วาโท จตุนฺนํ ทฬฺหธมฺมานํ ธนุคฺคหานํ สุสิกฺขิตานํ กตหตฺถานํ กตูปาสนาน’’นฺติ?

“ยถา จ, ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส ชโว, ยถา จ จนฺทิมสูริยานํ ชโว, ตโต สีฆตโรฯ ยถา จ, ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส ชโว ยถา จ จนฺทิมสูริยานํ ชโว ยถา จ ยา เทวตา จนฺทิมสูริยานํ ปุรโต ธาวนฺติ ตาสํ เทวตานํ ชโว, ( ) [(ตโต สีฆตโรฯ ยถา จ ภิกฺขเว ตสฺส ปุริสสฺส ชโว, ยถา จ จนฺทิมสุริยานํ ชโว, ยถา จ ยา เทวตา จนฺทิมสุริยานํ ปุรโต ธาวนฺติ, ตาสํ เทวตานํ ชโว,) (สี. สฺยา. กํ.)] ตโต สีฆตรํ อายุสงฺขารา ขียนฺติฯ ตสฺมาติห , ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อปฺปมตฺตา วิหริสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อาณิสุตฺตํ

๒๒๙. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… “ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, ทสารหานํ อานโก [อาณโก (สี.)] นาม มุทิโงฺค อโหสิฯ ตสฺส ทสารหา อานเก ฆฏิเต อญฺญํ อาณึ โอทหิํสุฯ อหุ โข โส, ภิกฺขเว, สมโย ยํ อานกสฺส มุทิงฺคสฺส โปราณํ โปกฺขรผลกํ อนฺตรธายิฯ อาณิสงฺฆาโฏว อวสิสฺสิฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภวิสฺสนฺติ ภิกฺขู อนาคตมทฺธานํ, เย เต สุตฺตนฺตา ตถาคตภาสิตา คมฺภีรา คมฺภีรตฺถา โลกุตฺตรา สุญฺญตปฺปฏิสํยุตฺตา, เตสุ ภญฺญมาเนสุ น สุสฺสูสิสฺสนฺติ น โสตํ

โอทหิสฺสนฺติ น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐาเปสฺสนฺติ น จ เต ธมฺเม อุคฺคเหตพฺพํ ปริยาปุณิตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ’’ฯ

‘‘เย ปน เต สุตฺตนฺตา กวิกตา กาเวยฺยา จิตฺตกฺขรา จิตฺตพฺยญฺชนา พาหิรกา สาวกภาสิตา, เตสุ ภญฺญมาเนสุ สุสฺสูสิสฺสนฺติ, โสตํ โอทหิสฺสนฺติ, อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐาเปสฺสนฺติ, เต จ ธมฺเม อุคฺคเหตพฺพํ ปริยาปุณิตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติฯ เอวเมเตสํ, ภิกฺขเว, สุตฺตนฺตานํ ตถาคตภาสิตานํ คมฺภีรานํ คมฺภีรตฺถานํ โลกุตฺตรานํ สุญฺญตปฺปฏิสํยุตฺตานํ อนฺตรธานํ ภวิสฺสติฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘เย เต สุตฺตนฺตา ตถาคตภาสิตา คมฺภีรา คมฺภีรตฺถา โลกุตฺตรา สุญฺญตปฺปฏิสํยุตฺตา, เตสุ ภญฺญมาเนสุ สุสฺสูสิสฺสาม, โสตํ โอทหิสฺสาม , อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐาเปสฺสาม, เต จ ธมฺเม อุคฺคเหตพฺพํ ปริยาปุณิตพฺพํ มญฺญิสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. กลิงฺครสุตฺตํ

๒๓๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กลิงฺครูปธานา , ภิกฺขเว, เอตรหิ ลิจฺฉวี วิหรนฺติ อปฺปมตฺตา อาตาปิโน อุปาสนสฺมิํฯ เตสํ ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต น ลภติ โอตารํ น ลภติ อารมฺมณํฯ ภวิสฺสนฺติ, ภิกฺขเว , อนาคตมทฺธานํ ลิจฺฉวี สุขุมาลา [สุกุมาลา (สี.), สุขุมา (ก.)] มุทุตลุนหตฺถปาทา [มุทุตลาหตฺถปาทา (สฺยา. กํ.)] เต มุทุกาสุ เสยฺยาสุ ตูลพิมฺโพหนาสุ [ตูลพิมฺโพหนาสุ (สฺยา. กํ. ปี.), ตูลพิมฺโพหนาทีสุ (สี.), ตูลพิโพฺพหนาทีสุ (ก.)] ยาวสูริยุคฺคมนา เสยฺยํ กปฺปิสฺสนฺติฯ เตสํ ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ลจฺฉติ โอตารํ ลจฺฉติ อารมฺมณํฯ

‘‘กลิงฺครูปธานา, ภิกฺขเว, เอตรหิ ภิกฺขู วิหรนฺติ อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปธานสฺมิํฯ เตสํ มาโร ปาปิมา น ลภติ โอตารํ น ลภติ อารมฺมณํฯ ภวิสฺสนฺติ, ภิกฺขเว, อนาคตมทฺธานํ ภิกฺขู สุขุมา มุทุตลุนหตฺถปาทาฯ เต มุทุกาสุ เสยฺยาสุ ตูลพิมฺโพหนาสุ ยาวสูริยุคฺคมนา เสยฺยํ กปฺปิสฺสนฺติฯ เตสํ มาโร ปาปิมา ลจฺฉติ โอตารํ ลจฺฉติ อารมฺมณํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘กลิงฺครูปธานา วิหริสฺสาม อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปธานสฺมิ’นฺติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. นาคสุตฺตํ

๒๓๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร นโว ภิกฺขุ อติเวลํ กุลานิ อุปสงฺกมติฯ ตเมนํ ภิกฺขู เอวมาหํสุ – ‘‘มายสฺมา อติเวลํ กุลานิ อุปสงฺกมี’’ติฯ โส ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน เอวมาห – ‘‘อิเม หิ นาม เถรา ภิกฺขู กุลานิ อุปสงฺกมิตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, กิมงฺคํ [กิมงฺค (สี.)] ปนาห’’นฺติ?

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อิธ, ภนฺเต, อญฺญตโร นโว ภิกฺขุ อติเวลํ กุลานิ อุปสงฺกมติฯ ตเมนํ ภิกฺขู เอวมาหํสุ – ‘มายสฺมา อติเวลํ กุลานิ อุป

สงฺกมี’ติฯ โส ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน เอวมาห – ‘อิเม หิ นาม เถรา ภิกฺขู กุลานิ อุปสงฺกมิตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, กิมงฺคํ ปนาห’’’นฺติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ , ภิกฺขเว, อรญฺญายตเน มหาสรสีฯ ตํ นาคา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ เต ตํ สรสึ โอคาเหตฺวา โสณฺฑาย ภิสมุฬาลํ อพฺพุเหตฺวา [อพฺภูเหตฺวา (ก.), อพฺพาหิตฺวา (มหาว. ๒๗๘)] สุวิกฺขาลิตํ วิกฺขาเลตฺวา อกทฺทมํ สงฺขาทิตฺวา [สงฺขริตฺวา (ปี. ก.)] อชฺโฌหรนฺติฯ เตสํ ตํ วณฺณาย เจว โหติ พลาย จ, น จ ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ เตสํเยว โข ปน, ภิกฺขเว, มหานาคานํ อนุสิกฺขมานา ตรุณา ภิงฺกจฺฉาปา ตํ สรสึ โอคาเหตฺวา โสณฺฑาย ภิสมุฬาลํ อพฺพุเหตฺวา น สุวิกฺขาลิตํ วิกฺขาเลตฺวา สกทฺทมํ อสงฺขาทิตฺวา อชฺโฌหรนฺติฯ เตสํ ตํ เนว วณฺณาย โหติ น พลายฯ ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ

‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิธ เถรา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสนฺติฯ เต ตตฺถ ธมฺมํ ภาสนฺติฯ เตสํ คิหี ปสนฺนาการํ กโรนฺติฯ เต ตํ ลาภํ อคธิตา อมุจฺฉิตา อนชฺโฌปนฺนา [อนชฺฌาปนฺนา (สพฺพตฺถ) ม. นิ. ๑ ปาสราสิสุตฺตวณฺณนา โอโลเกตพฺพา] อาทีนวทสฺสาวิโน นิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติฯ เตสํ ตํ วณฺณาย เจว โหติ พลาย จ, น จ ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ เตสํเยว โข ปน, ภิกฺขเว, เถรานํ ภิกฺขูนํ อนุสิกฺขมานา นวา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสนฺติฯ เต ตตฺถ ธมฺมํ ภาสนฺติฯ เตสํ คิหี ปสนฺนาการํ กโรนฺติฯ เต ตํ ลาภํ คธิตา มุจฺฉิตา อชฺโฌปนฺนา อนาทีนวทสฺสาวิโน อนิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติฯ เตสํ ตํ เนว วณฺณาย โหติ น พลาย, เต ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อคธิตา อมุจฺฉิตา อนชฺโฌปนฺนา อาทีนวทสฺสาวิโน นิสฺสรณปญฺญา ตํ ลาภํ ปริภุญฺชิสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ ฯ นวมํฯ

๑๐. พิฬารสุตฺตํ

๒๓๒. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ อติเวลํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชติฯ ตเมนํ ภิกฺขู เอวมาหํสุ – ‘‘มายสฺมา อติเวลํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชี’’ติฯ โส ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน น วิรมติฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อิธ, ภนฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ อติเวลํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชติฯ ตเมนํ ภิกฺขู เอวมาหํสุ – ‘มายสฺมา อติเวลํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชี’ติฯ โส ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน น วิรมตี’’ติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, พิฬาโร สนฺธิสมลสงฺกฏีเร ฐิโต อโหสิ มุทุมูสึ มคฺคยมาโน – ‘ยทายํ มุทุมูสิ โคจราย ปกฺกมิสฺสติ, ตเตฺถว นํ คเหตฺวา ขาทิสฺสามี’ติฯ อถ โข โส, ภิกฺขเว, มุทุมูสิ โคจราย ปกฺกามิฯ ตเมนํ พิฬาโร คเหตฺวา สหสา สงฺขาทิตฺวา [สงฺขริตฺวา (ปี. ก.), มํสํ ขาทิตฺวา (สฺยา. กํ.), อสํขาทิตฺวา (กตฺถจิ)] อชฺโฌหริฯ ตสฺส โส มุทุมูสิ อนฺตมฺปิ ขาทิ, อนฺตคุณมฺปิ ขาทิฯ โส ตโตนิทานํ มรณมฺปิ นิคจฺฉิ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ

‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติ อรกฺขิเตเนว กาเยน อรกฺขิตาย วาจาย อรกฺขิเตน จิตฺเตน, อนุปฏฺฐิตาย สติยา, อสํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิฯ โส ตตฺถ ปสฺสติ มาตุคามํ ทุนฺนิวตฺถํ วา ทุปฺปารุตํ วาฯ ตสฺส มาตุคามํ ทิสฺวา ทุนฺนิวตฺถํ วา ทุปฺปารุตํ วา ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสติฯ โส ราคานุทฺธํเสน จิ

เตฺตน มรณํ วา นิคจฺฉติ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ มรณเญฺหตํ, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย โย สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ มรณมตฺตเญฺหตํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ ยทิทํ อญฺญตรํ สํกิลิฏฺฐํ อาปตฺตึ อาปชฺชติฯ ยถารูปาย อาปตฺติยา วุฏฺฐานํ ปญฺญายติฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘รกฺขิเตเนว กาเยน รกฺขิตาย วาจาย รกฺขิเตน จิตฺเตน, อุปฏฺฐิตาย สติยา, สํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิ คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสิสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทสมํฯ

๑๑. สิงฺคาลสุตฺตํ

๒๓๓. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘อสฺสุตฺถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ชรสิงฺคาลสฺส วสฺสมานสฺสา’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอโส โข, ภิกฺขเว, ชรสิงฺคาโล อุกฺกณฺฑเกน นาม โรคชาเตน ผุฏฺโฐฯ โส เยน เยน อิจฺฉติ เตน เตน คจฺฉติ; ยตฺถ ยตฺถ อิจฺฉติ ตตฺถ ตตฺถ ติฏฺฐติ; ยตฺถ ยตฺถ อิจฺฉติ ตตฺถ ตตฺถ นิสีทติ; ยตฺถ ยตฺถ อิจฺฉติ ตตฺถ ตตฺถ นิปชฺชติ; สีตโกปิ นํ วาโต อุปวายติฯ สาธุ ขฺวสฺส, ภิกฺขเว, ยํ อิเธกโจฺจ สกฺยปุตฺติยปฏิโญฺญ เอวรูปมฺปิ อตฺตภาวปฏิลาภํ ปฏิสํเวทิเยถฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว , เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อปฺปมตฺตา วิหริสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ทุติยสิงฺคาลสุตฺตํ

๒๓๔. สาวตฺถิยํ วิหรติ…เป.… ‘‘อสฺสุตฺถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ชรสิงฺคาลสฺส วสฺสมานสฺสา’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘สิยา โข, ภิกฺขเว, ตสฺมิํ ชรสิงฺคาเล ยา กาจิ กตญฺญุตา กตเวทิตา, น เตฺวว อิเธกเจฺจ สกฺยปุตฺติยปฏิเญฺญ สิยา ยา กาจิ กตญฺญุตา กตเวทิตาฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘กตญฺญุโน ภวิสฺสาม กตเวทิโน; น จ โน [น จ โนติ อิทํ สี. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ] อเมฺหสุ อปฺปกมฺปิ กตํ นสฺสิสฺสตี’ติ [มา นสฺสิสฺสตีติ (สี. ปี.), วินสฺสิสฺสตีติ (สฺยา. กํ.)]ฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทฺวาทสมํฯ

โอปมฺมสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

กูฏํ นขสิขํ กุลํ, โอกฺขา สตฺติ ธนุคฺคโห;
อาณิ กลิงฺคโร นาโค, พิฬาโร เทฺว สิงฺคาลกาติฯ

๑๐. ภิกฺขุสํยุตฺตํ

๑. โกลิตสุตฺตํ

๒๓๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘อาวุโส ภิกฺขเว’’ติฯ ‘‘อาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ

อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ – ‘‘อิธ มยฺหํ, อาวุโส, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘อริโย ตุณฺหีภาโว, อริโย ตุณฺหีภาโวติ วุจฺจติฯ กตโม นุ โข อริโย ตุณฺหีภาโว’ติ? ตสฺส มยฺหํ อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ อริโย ตุณฺหีภาโว’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริํฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต วิตกฺกสหคตา สญฺญา มนสิการา สมุทาจรนฺติ’’ฯ

‘‘อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน, มา, พฺราหฺมณ, อริยํ ตุณฺหีภาวํ ปมาโท, อริเย ตุณฺหีภาเว จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, อริเย ตุณฺหีภาเว จิตฺตํ เอโกทิภาวํ กโรหิ, อริเย ตุณฺหีภาเว จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส , สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘สตฺถารา อนุคฺคหิโต สาวโก มหาภิญฺญตํ ปตฺโต’ติ, มมํ ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘สตฺถารา อนุคฺคหิโต สาวโก มหาภิญฺญตํ ปตฺโต’’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. อุปติสฺสสุตฺตํ

๒๓๖. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘อาวุโส ภิกฺขเว’’ติฯ ‘‘อาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ –

‘‘อิธ มยฺหํ, อาวุโส, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘อตฺถิ นุ โข ตํ กิญฺจิ โลกสฺมิํ ยสฺส เม วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา’ติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘นตฺถิ โข ตํ กิญฺจิ โลกสฺมิํ ยสฺส เม วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา’’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สตฺถุปิ โข เต, อาวุโส สาริปุตฺต, วิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺเชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา’’ติ? ‘‘สตฺถุปิ โข เม, อาวุโส, วิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺเชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, อปิ จ เม เอวมสฺส – ‘มเหสกฺโข วต, โภ, สตฺถา อนฺตรหิโต มหิทฺธิโก มหานุภาโวฯ สเจ หิ ภควา จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺย ตทสฺส พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน’นฺติฯ ตถา หิ ปนายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ทีฆรตฺตํ อหงฺการมมงฺการ

มานานุสยา สุสมูหตาฯ ตสฺมา อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส สตฺถุปิ วิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ฆฏสุตฺตํ

๒๓๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ สาริปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน ราชคเห วิหรนฺติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป เอกวิหาเรฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหาโมคฺคลฺลาเนน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สาริปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ –

‘‘วิปฺปสนฺนานิ โข เต, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, อินฺทฺริยานิ; ปริสุทฺโธ มุขวโณฺณ ปริโยทาโต สเนฺตน นูนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อชฺช วิหาเรน วิหาสี’’ติฯ ‘‘โอฬาริเกน ขฺวาหํ, อาวุโส, อชฺช วิหาเรน วิหาสิํฯ อปิ จ, เม อโหสิ ธมฺมี กถา’’ติฯ ‘‘เกน สทฺธิํ ปนายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส อโหสิ ธมฺมี กถา’’ติ? ‘‘ภควตา โข เม, อาวุโส, สทฺธิํ อโหสิ ธมฺมี กถา’’ติฯ ‘‘ทูเร โข, อาวุโส, ภควา เอตรหิ สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ กิํ นุ โข, อายสฺมา, มหาโมคฺคลฺลาโน ภควนฺตํ อิทฺธิยา อุปสงฺกมิ; อุทาหุ ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อิทฺธิยา อุปสงฺกมี’’ติ? ‘‘น ขฺวาหํ, อาวุโส, ภควนฺตํ อิทฺธิยา อุปสงฺกมิํ; นปิ มํ ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิฯ อปิ จ, เม ยาวตา ภควา เอตฺตาวตา ทิพฺพจกฺขุ วิสุชฺฌิ ทิพฺพา จ โสตธาตุฯ ภควโตปิ ยาวตาหํ เอตฺตาวตา ทิพฺพจกฺขุ วิสุชฺฌิ ทิพฺพา จ โสตธาตู’’ติฯ ‘‘ยถากถํ ปนายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ภควตา สทฺธิํ อโหสิ ธมฺมี กถา’’ติ?

‘‘อิธาหํ, อาวุโส, ภควนฺตํ เอตทโวจํ – ‘อารทฺธวีริโย อารทฺธวีริโยติ, ภเนฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, อารทฺธวีริโย โหตี’ติ? เอวํ วุเตฺต, มํ, อาวุโส, ภควา เอตทโวจ – ‘อิธ, โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย วิหรติ – กามํ ตโจ จ นฺหารุ จ อฏฺฐิ จ อวสิสฺสตุ, สรีเร อุปสุสฺสตุ มํสโลหิตํ, ยํ ตํ ปุริสถาเมน ปุริสวีริเยน ปุริสปรกฺกเมน ปตฺตพฺพํ น ตํ อปาปุณิตฺวา วีริยสฺส สณฺฐานํ ภวิสฺสตีติฯ เอวํ โข, โมคฺคลฺลาน, อารทฺธวีริโย โหตี’ติฯ เอวํ โข เม, อาวุโส, ภควตา สทฺธิํ อโหสิ ธมฺมี กถา’’ติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, อาวุโส, หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ปริตฺตา ปาสาณสกฺขรา ยาวเทว อุปนิเกฺขปนมตฺตาย ; เอวเมว โข มยํ อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ยาวเทว อุปนิเกฺขปนมตฺตายฯ อายสฺมา หิ มหาโมคฺคลฺลาโน มหิทฺธิโก มหานุภาโว อากงฺขมาโน กปฺปํ ติเฏฺฐยฺยา’’ติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , อาวุโส, มหติยา โลณฆฏาย ปริตฺตา โลณสกฺขราย ยาวเทว อุปนิเกฺขปนมตฺตาย; เอวเมว โข มยํ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ยาวเทว อุปนิเกฺขปนมตฺตายฯ อายสฺมา หิ สาริปุโตฺต ภควตา อเนกปริยาเยน โถมิโต วณฺณิโต ปสโตฺถ –

‘‘สาริปุโตฺตว ปญฺญาย, สีเลน อุปสเมน จ;
โยปิ ปารงฺคโต ภิกฺขุ, เอตาวปรโม สิยา’’ติฯ

อิติห เต อุโภ มหานาคา อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ สมนุโมทิํสูติฯ ตติยํฯ

๔. นวสุตฺตํ

๒๓๘. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร นโว ภิกฺขุ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต วิหารํ ปวิสิตฺวา อปฺโปสฺสุกฺโก ตุณฺหีภูโต สงฺกสายติ, น ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจํ กโรติ จีวรการสมเยฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''อิธ , ภนฺเต, อญฺญตโร นโว ภิกฺขุ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต วิหารํ ปวิสิตฺวา อปฺโปสฺสุกฺโก ตุณฺหีภูโต สงฺกสายติ, น ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจํ กโรติ จีวรการสมเย''ติฯ

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ – ''เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน ตํ ภิกฺขุํ อามนฺเตหิ 'สตฺถา ตํ, อาวุโส, อามนฺเตตี'''ติฯ ''เอวํ ภนฺเต''ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน โส ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ''สตฺถา ตํ, อาวุโส, อามนฺเตตี''ติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข โส ภิกฺขุ ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ ภิกฺขุํ ภควา เอตทโวจ – ''สจฺจํ กิร ตฺวํ, ภิกฺขุ, ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต วิหารํ ปวิสิตฺวา อปฺโปสฺสุกฺโก ตุณฺหีภูโต สงฺกสายสิ, น ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจํ กโรสิ จีวรการสมเย''ติ? ''อหมฺปิ โข, ภนฺเต, สกํ กิจฺจํ กโรมี''ติฯ

อถ โข ภควา ตสฺส ภิกฺขุโน เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''มา โข ตุมฺเห, ภิกฺขเว, เอตสฺส ภิกฺขุโน อุชฺฌายิตฺถฯ เอโส โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, ยสฺส จตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี''ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

''นยิทํ สิถิลมารพฺภ, นยิทํ อปฺเปน ถามสา;
นิพฺพานํ อธิคนฺตพฺพํ, สพฺพทุกฺขปฺปโมจนํฯ

''อยญฺจ ทหโร ภิกฺขุ, อยมุตฺตมปุริโส;
ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหินิ''นฺติฯ จตุตฺถํ;

๕. สุชาตสุตฺตํ

๒๓๙. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา สุชาโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ สุชาตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''อุภเยนวายํ, ภิกฺขเว, กุลปุตฺโต โสภติ – ยญฺจ อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต, ยสฺส จตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี''ติฯ อิทมโวจ ภควา...เป.... สตฺถา –

''โสภติ วตายํ ภิกฺขุ, อุชุภูเตน เจตสา;
วิปฺปยุตฺโต วิสํยุตฺโต, อนุปาทาย นิพฺพุโต;
ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหินิ''นฺติฯ ปญฺจมํ;

๖. ลกุณฺฑกภทฺทิยสุตฺตํ

๒๔๐. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา ลกุณฺฑกภทฺทิโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ ลกุณฺฑกภทฺทิยํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอตํ ภิกฺขุํ อาคจฺฉนฺตํ ทุพฺพณฺณํ ทุทฺทสิกํ โอโกฏิมกํ ภิกฺขูนํ ปริภูตรูป’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอโส โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหานุภาโว, น จ สา สมาปตฺติ สุลภรูปา ยา เตน ภิกฺขุนา อสมาปนฺนปุพฺพาฯ ยสฺส จตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’ติฯ อิทมโวจ ภควา…เป.… สตฺถา –

‘‘หํสา โกญฺจา มยูรา จ, หตฺถโย ปสทา มิคา;
สเพฺพ สีหสฺส ภายนฺติ, นตฺถิ กายสฺมิํ ตุลฺยตาฯ

‘‘เอวเมว มนุเสฺสสุ, ทหโร เจปิ ปญฺญวา;
โส หิ ตตฺถ มหา โหติ, เนว พาโล สรีรวา’’ติฯ ฉฎฺฐํ;

๗. วิสาขสุตฺตํ

๒๔๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา วิสาโข ปญฺจาลปุโตฺต อุปฏฺฐานสาลายํ ภิกฺขู ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุเตฺตเชติ สมฺปหํเสติ, โปริยา วาจาย วิสฺสฏฺฐาย อเนลคลาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา ปริยาปนฺนาย อนิสฺสิตายฯ

อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน อุปฏฺฐานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘โก นุ โข, ภิกฺขเว, อุปฏฺฐานสาลายํ ภิกฺขู ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุเตฺตเชติ สมฺปหํเสติ โปริยา วาจาย วิสฺสฏฺฐาย อเนลคลาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา ปริยาปนฺนาย อนิสฺสิตายา’’ติ? ‘‘อายสฺมา, ภนฺเต, วิสาโข ปญฺจาลปุโตฺต อุปฏฺฐานสาลายํ ภิกฺขู ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุเตฺตเชติ สมฺปหํเสติ, โปริยา วาจาย วิสฺสฏฺฐาย อเนลคลาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา ปริยาปนฺนาย อนิสฺสิตายา’’ติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ วิสาขํ ปญฺจาลปุตฺตํ อามเนฺตสิ – ‘‘สาธุ สาธุ, วิสาข, สาธุ โข ตฺวํ, วิสาข, ภิกฺขู ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ…เป.… อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา ปริยาปนฺนาย อนิสฺสิตายา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘นาภาสมานํ ชานนฺติ, มิสฺสํ พาเลหิ ปณฺฑิตํ;
ภาสมานญฺจ ชานนฺติ, เทเสนฺตํ อมตํ ปทํฯ

‘‘ภาสเย โชตเย ธมฺมํ, ปคฺคเณฺห อิสินํ ธชํ;
สุภาสิตธชา อิสโย, ธโมฺม หิ อิสินํ ธโช’’ติฯ สตฺตมํ;

๘. นนฺทสุตฺตํ

๒๔๒. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา นนฺโท ภควโต มาตุจฺฉาปุตฺโต อาโกฏิตปจฺจาโกฏิตานิ จีวรานิ ปารุปิตฺวา อกฺขีนิ อญฺชิตฺวา อจฺฉํ ปตฺตํ คเหตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ นนฺทํ ภควา เอตทโวจ – "น โข เต ตํ, นนฺท, ปติรูปํ กุลปุตฺตสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตสฺส, ยํ ตฺวํ อาโกฏิตปจฺจาโกฏิตานิ จีวรานิ ปารุเปยฺยาสิ, อกฺขีนิ จ อญฺเชยฺยาสิ, อจฺฉญฺจ ปตฺตํ ธาเรยฺยาสิฯ เอตํ โข เต, นนฺท, ปติรูปํ กุลปุตฺตสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตสฺส, ยํ ตฺวํ อารญฺญิโก จ อสฺสสิ, ปิณฺฑปาติโก จ ปํสุกูลิโก จ กาเมสุ จ อนเปกฺโข วิหเรยฺยาสี"ติฯ อิทมโวจ ภควา...เป.... สตฺถา –

"กทาหํ นนฺทํ ปสฺเสยฺยํ, อารญฺญํ ปํสุกูลิกํ;
อญฺญาตุเญฺฉน ยาเปนฺตํ, กาเมสุ อนเปกฺขิน"นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา นนฺโท อปเรน สมเยน อารญฺญิโก จ ปิณฺฑปาติโก จ ปํสุกูลิโก จ กาเมสุ จ อนเปกฺโข วิหาสีติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ติสฺสสุตฺตํ

๒๔๓. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา ติโสฺส ภควโต ปิตุจฺฉาปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ทุกฺขี ทุมฺมโน อสฺสูนิ ปวตฺตยมาโนฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ ติสฺสํ เอตทโวจ – "กึ นุ โข ตฺวํ, ติสฺส, เอกมนฺตํ นิสิโนฺน ทุกฺขี ทุมฺมโน อสฺสูนิ ปวตฺตยมาโน"ติ? "ตถา หิ ปน มํ, ภนฺเต, ภิกฺขู สมนฺตา วาจาสนฺนิโตทเกน [วาจาย สนฺนิโตทเกน (ก.)] สญฺชมฺภริมกํสู"ติ [สญฺชพฺภริมกํสูติ (?)]ฯ "ตถาหิ ปน ตฺวํ, ติสฺส, วตฺตา โน จ วจนกฺขโม; น โข เต ตํ, ติสฺส, ปติรูปํ กุลปุตฺตสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตสฺส, ยํ ตฺวํ วตฺตา โน จ วจนกฺขโมฯ เอตํ โข เต, ติสฺส, ปติรูปํ กุลปุตฺตสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตสฺส – 'ยํ ตฺวํ วตฺตา จ อสฺส วจนกฺขโม จา'"ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

"กึ นุ กุชฺฌสิ มา กุชฺฌิ, อโกฺกโธ ติสฺส เต วรํ;
โกธมานมกฺขวินยตฺถญฺหิ, ติสฺส พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี"ติฯ นวมํ;

๑๐. เถรนามกสุตฺตํ

๒๔๔. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ เถรนามโก เอกวิหารี เจว โหติ เอกวิหารสฺส จ วณฺณวาทีฯ โส เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ เอโก ปฏิกฺกมติ เอโก รโห นิสีทติ เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – "อิธ, ภนฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ เถรนามโก เอกวิหารี เอกวิหารสฺส จ วณฺณวาที"ติฯ

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ – "เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน เถรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตหิ – 'สตฺถา ตํ, อาวุโส เถร, อามนฺเตตี'"ติฯ "เอวํ, ภนฺเต"ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา เถโร เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – "สตฺถา ตํ, อาวุโส เถร, อามนฺเตตี"ติฯ "เอวมาวุโส"ติ โข อายสฺมา เถโร ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน

ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ เถรํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘สจฺจํ กิร ตฺวํ, เถร, เอกวิหารี เอกวิหารสฺส จ วณฺณวาที’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตฺวํ, เถร, เอกวิหารี เอกวิหารสฺส จ วณฺณวาที’’ติ? ‘‘อิธาหํ, ภนฺเต, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสามิ เอโก ปฏิกฺกมามิ เอโก รโห นิสีทามิ เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐามิฯ เอวํ ขฺวาหํ, ภนฺเต, เอกวิหารี เอกวิหารสฺส จ วณฺณวาที’’ติฯ

‘‘อเตฺถโส, เถร, เอกวิหาโร เนโส นตฺถีติ วทามิฯ อปิ จ, เถร, ยถา เอกวิหาโร วิตฺถาเรน ปริปุณฺโณ โหติ ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข…เป.…ฯ ‘‘กถญฺจ , เถร, เอกวิหาโร วิตฺถาเรน ปริปุณฺโณ โหติฯ อิธ, เถร, ยํ อตีตํ ตํ ปหีนํ, ยํ อนาคตํ ตํ ปฏินิสฺสฏฺฐํ, ปจฺจุปฺปนฺเนสุ จ อตฺตภาวปฏิลาเภสุ ฉนฺทราโค สุปฺปฏิวินีโตฯ เอวํ โข, เถร, เอกวิหาโร วิตฺถาเรน ปริปุณฺโณ โหตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘สพฺพาภิภุํ สพฺพวิทุํ สุเมธํ,
สเพฺพสุ ธเมฺมสุ อนูปลิตฺตํ;
สพฺพญฺชหํ ตณฺหากฺขเย วิมุตฺตํ,
ตมหํ นรํ เอกวิหารีติ พฺรูมี’’ติฯ ทสมํ;

๑๑. มหากปฺปินสุตฺตํ

๒๔๕. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา มหากปฺปิโน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหากปฺปินํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ปสฺสถ โน ตุเมฺห ภิกฺขเว, เอตํ ภิกฺขุํ อาคจฺฉนฺตํ โอทาตกํ ตนุกํ ตุงฺคนาสิก’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอโส โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหานุภาโวฯ น จ สา สมาปตฺติ สุลภรูปา ยา เตน ภิกฺขุนา อสมาปนฺนปุพฺพาฯ ยสฺส จตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘ขตฺติโย เสโฎฺฐ ชเนตสฺมิํ, เย โคตฺตปฏิสาริโน;
วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน, โส เสโฎฺฐ เทวมานุเสฯ

‘‘ทิวา ตปติ อาทิโจฺจ, รตฺติมาภาติ จนฺทิมา;
สนฺนโทฺธ ขตฺติโย ตปติ, ฌายี ตปติ พฺราหฺมโณ;
อถ สพฺพมโหรตฺติํ [อถ สพฺพมโหรตฺตํ (สี. สฺยา. กํ.)], พุโทฺธ ตปติ เตชสา’’ติฯ เอกาทสมํ;

๑๒. สหายกสุตฺตํ

๒๔๖. สาวตฺถิยํ วิหรติฯ อถ โข เทฺว ภิกฺขู สหายกา อายสฺมโต มหากปฺปินสฺส สทฺธิวิหาริโน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุฯ อทฺทสา โข ภควา เต ภิกฺขู ทูรโตว อาคจฺฉเนฺตฯ ทิสฺวาน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอเต ภิกฺขู สหายเก อาคจฺฉเนฺต กปฺปินสฺส

สทฺธิวิหาริโน’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺต’’ฯ ‘‘เอเต โข เต ภิกฺขู มหิทฺธิกา มหานุภาวาฯ น จ สา สมาปตฺติ สุลภรูปา, ยา เตหิ ภิกฺขูหิ อสมาปนฺนปุพฺพาฯ ยสฺส จตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘สหายา วติเม ภิกฺขู, จิรรตฺตํ สเมติกา;
สเมติ เนสํ สทฺธมฺโม, ธมฺเม พุทฺธปฺปเวทิเตฯ

‘‘สุวินีตา กปฺปิเนน, ธมฺเม อริยปฺปเวทิเต;
ธาเรนฺติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหินิ’’นฺติฯ ทฺวาทสมํ;

ภิกฺขุสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

โกลิโต อุปติโสฺส จ, ฆโฏ จาปิ ปวุจฺจติ;
นโว สุชาโต ภทฺทิ จ, วิสาโข นโนฺท ติโสฺส จ;
เถรนาโม จ กปฺปิโน, สหาเยน จ ทฺวาทสาติฯ

นิทานวโคฺค ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

นิทานาภิสมยธาตุ, อนมตเคฺคน กสฺสปํ;
สกฺการราหุลลกฺขโณ, โอปมฺม-ภิกฺขุนา วโคฺคฯ

ทุติโย เตน ปวุจฺจตีติฯ

นิทานวคฺคสํยุตฺตปาฬิ นิฏฺฐิตาฯ